

Önemi Var mı?

ALAN WATTS

İnsanın Maddiyatla İlişkisi Üzerine

Çeviren: Defne Yazıcıoğlu

Sola Unitas

ÖNEMİ VAR MI?

İnsanın Maddiyatla İlişkisi Üzerine

Alan Watts

Sola Unitas
happiness.learning.performance

Translated from the English Language edition of DOES IT MATTER?: Essays on Man's Relation to Materiality by Alan Watts, originally published by New World Library. This edition arranged through Hannigan Salky Getzler Agency via AnatoliaLit Agency. Copyright ©1971 by Alan Watts; Copyright © 2007 by Joan Watts and Anne Watts . Turkish translation Copyright © 2021 by Sola Unitas. All rights reserved.

Tüm hakları saklıdır. İngilizce orijinali New World Library, tarafından "DOES IT MATTER?: Essays on Man's Relation to Materiality" adıyla yayımlanmıştır. Bu eser Hannigan Salky Getzler Ajansı ile AnatoliaLit Telif Hakları Ajansı aracılığıyla alınmıştır. Bu eserin çeviri sorumluluğu Sola Koç. Eğ. Dan. Hiz. A.Ş.'ye aittir. Bu kitabın hiçbir bölümü yazılı izin alınmadan kopyalanamaz ya da çoğaltılamaz.

SOLA UNITAS - SOLA KIDZ
Şakayık Sok. No: 40/8 Kat: 2 Teşvikiye Şişli/İSTANBUL
Telefon: 0212 939 76 52 - E-posta: solaunitas@solaunitas.com
www.facebook.com/solayayinlari
www.twitter.com/solaunitas
www.instagram.com/solaunitasyayinlari
www.instagram.com/solakidz
https://kitap.solaunitas.com

ISBN: 978-625-7797-65-8
Yayıncı Sertifika No: 32858
1. Baskı: İstanbul 2021
İmtiyaz Sahibi: Umut Kısa
Genel Yayın Yönetmeni: Buket Konur
Çeviren: Defne Yazıcıoğlu
Editör: Melda Uytun
Redaksiyon: Ayşegül Yazmacı
Mizanpaj: Sibel Kaya
Kapak Tasarımı: Sibel Kaya
Orijinal Adı: Does It Matter?: Essays on Man's Relation to Materiality

BASILDIĞI YER
Deren Matbaacılık Ambalaj Sanayi ve Ticaret Limited Şirketi
Beylikdüzü Osb Mahallesi Orkide Caddesi 9/Z Beylikdüzü/İstanbul
Sertifika No: 47881

© Bu kitabın tüm yayın hakları Sola Koç. Eğ. Dan. Hiz. A.Ş.'ye aittir. Yazılı izin alınmadan kısmen veya tamamen hiçbir yolla kopya edilemez, çoğaltılamaz ve dağıtılamaz.

Robert B. Shapiro için

İÇİNDEKİLER

Önsöz 9

Paraya Karşı Zenginlik 15
Mutfakta Cinayet 35
Giysiler; Giyinik ve Çıkarılmış 63
Şiddetin Ruhu ve Barış Meselesi 75
Psikedelik Maddeler ve Dini Deneyim 83
Yedi Kısa Deneme 101
Temel Efsane *101*
Büyük Mandala *105*
Titreşimleri Seçme Üzerine *109*
Tohumları Ekmek ve Meyveleri Toplamak *113*
Büyük S Harfi ile Sanat *119*
Aldous Huxley Budizmi *123*
D. T. Suzuki: "Akıl-Sız" Bilge *127*

Yazar Hakkında 133

ÖNSÖZ

Bu kitap, insanın maddi Dünya (doğa, fiziksel çevre, beden ve önemli madde olarak adlandırdığımız şey) ile olan ilişkisi üzerine bir dizi denemeden oluşmaktadır. Böyle kelimeleri kullanırken, hepsinin felsefi ve soyut kavramlar olduğunun farkındayım. Aynı şekilde, "gerçeklik" kavramının aslında zihinsel veya ruhsal olduğunun da. Çünkü hakkında konuşulamayan ve sadece sözcüklerin ve diğer sembollerin temsil edebildiği bir şeyi aktarmaya çalışıyorum. Alfred Korzybski, bunu sözsüz veya (keyifli bir çift anlamlı) "konuşulamaz" dünya olarak adlandırmıştır.

Gerçeklik, elbette ne madde ne de ruhtur. Bu bir kavram değil, bir idraktir ve herkes, aynı fizyoloji bilgisi olmadan nasıl nefes alacağını bildiği gibi bunun da ne olduğunu bilir. Hippo'nun zamanın doğası hakkında yönelttiği soruya Saint Augustine'in verdiği cevap gibi: "Ne olduğunu biliyorum ancak sorduğun zaman anlatamıyorum." Diyelim ki (kitap yazan bir şey söylemek zorunda olduğu için) gerçeklik ya da varoluşun, değişen titreşim spektrumlarının çok boyutlu ve iç içe geçmiş bir sistemi olduğunu ve insan duyularının bu spektrumların sadece çok küçük bantlarına uydurulduğunu varsayalım. Bu,

kulağa çok ve bilgece geliyor ancak hiçbir şey ifade etmiyor olabilir, yine de okurken, kelimelerin anlamlarından ziyade seslerine dikkat edilmelidir. O zaman ne demek istediğimi anlayacaksınız.

Mesele şu ki, kelimeler, sayılar ve diğer sembollerle tanımlananlardan çok, neler olup bittiğine dikkat çekmeye çalışıyorum. İster batılı ister doğulu olsun, medeniyet hastalığı, iyi bir şeye gereğinden çok sahip olduğumuz anlamına gelir; etiketlenmiş ve sınıflandırılmış dünyada, tanımlama kolaylığı nedeni ile gerçekte neler olup bittiğini birbirine karıştırıyoruz. Sürekli konuşursam, başkalarının söyleyeceklerini işitemem. Aynı şekilde, sürekli düşünürsem (ya da kendimle konuşursam), bu düşünceler dışında düşünecek başka bir şeyim olmaz. Dünya, kelimelerin ve düşüncelerin temsil edildiği titreşimler sistemi hakkında farkındalığım azalır.

Ben anti-entelektüel değilim. Sonuçta, geçimimi çeşitli sözlü becerilerle kazanıyorum. Ancak düşüncenin tamamen düşünmekle ilgili olduğu ve kitapların diğer kitaplardan başka hiçbir şey hakkında olmadığı bir duruma girersek, entelektüel değirmen için öğütülecek bir şey kalmaz.

Bu nedenle, muazzam miktardaki güncel entelektüel, felsefi ve hatta bilimsel söylem, bana gitgide daha da saçma geliyor. Bu, doğrusal olmayan ve çok boyutlu bir titreşim sistemini, doğrusal (alfabetik veya matematiksel) semboller sistemine dönüştürme girişimidir ve yapılamaz. Tıpkı, Atlantik Okyanusu'nu bir bira bardağıyla Pasifik'e taşımaya çalışmaya benzer; ne kadar hızlı ve sibernetik olursa olsun süreç beyhudedir.

Kısa bir süre önce Harvard Üniversitesi'nden bir profesör (Timothy Leary ve bilinç değiştiren uyuşturucularla ilgili yaşanan skandal hakkında konuşurken), hiçbir bilginin entelektüel ve akademik olarak saygın olmadığını ve kelimelere dökülemeyeceğini söylemişti. Ne yazık ki müzik, sanat, dans ve beden eğitimi bölümleri de dahil olmak üzere! Sorun şu ki, okuryazar

ve uygar insanlar, beyinlerinin akıllarından çok daha zeki olduğunu anlamıyorlar; "akıl" bilgiyi ilettiğimiz ve koruduğumuz sözlü, matematiksel ve simgesel kuralların bir araya toplandığı sistem olarak kabul ediliyor. Nörologlar, bilimlerinin hiçbir şekilde sinir sistemini anlamadığını kabul eden ilk kişilerdir; bunun anlamı, beynin bizim onun hakkındaki kodlanmış, doğrusal bilgilerimizden çok daha karmaşık bir şekilde organize olduğunu kabul etmektir. Örneğin, org çalmak üzerine eğitim görmüş bir kişi, aynı anda dört farklı ritmi veya melodiyi akılda tutabilir (her el ve ayak için birer tane) ama çok zeki insanlar bile aynı anda beş, altı veya yedi değişkenle güçlükle başa çıkabilir. Oysa sinir sistemi, beyin düşünmeyi bırakmadan akıllıca çalışabilsin diye, bedenin tüm işlevlerini organize ederken, aynı anda binlerce değişkenle uğraşır.

Dolayısıyla nasıl resim yaptığını, dans ettiğini ya da topa vurduğunu açıklayamayan her dahi, zihninden çok beynini kullanmaktadır. Örneğin, Hindu ve Klasik Batı Müziği arasındaki farkları düşünün. On iki tonlu bir ölçekle ve tam nota, yarım nota, dörtlük, sekizlik, on altılık ve otuz ikilik ritmik vuruşlarıyla sınırlayan bir nota sistemini okumayı öğrenerek başlıyoruz; üstelik bunların her biri, noktalama ile kendi değerinin yarısı kadar da uzatılabilir. Müziğimizin geleneği, nota yoluyla aktarıldığından, esasen yazınsaldır ve hepsi (en duygusal aşk şarkıları bile) Doğululara askeri bir marş gibi gelir. Hindular ise notaları, sadece belirli temalar için birer anımsatıcı olarak kullanırlar. Öğrenci, öğretmenin performansını izleyerek, onun sinirlerinin ve kaslarının tel, saz veya davul ile ince etkileşimini taklit ederek müziği öğrenir; bunun sonucunda, Hindu müziğinde tanrısal coşku anları ortaya çıkar.

Bu nedenle, tüm bu denemelerde değindiğim nokta, ister Batılı ister Doğulu olsun medeni insanların, sembolizm sistemlerinden özgürleştirilmesi ve hipnozdan arındırılması ve böylece, gerçek dünyanın canlı titreşimlerinin daha yoğun bir şekilde farkına varması gerekliliği üzerinedir. Böylesi bir farkındalık

eksikliğinden dolayı, bilinçlerimiz ve vicdanlarımız, çocukların napalm ile yakılmasına ve tüm bitkileri, vahşi hayvanları ve böcekleriyle (insanlardan bahsetmiyorum bile) verimli toprakların yağmalanmasına karşı duyarsız hâle geldi. Dahası, bu nükleer ve kimyasal silahların kullanımının nasıl engelleneceğini veya yeryüzünden nasıl silinebileceğini değil, üretimlerini esas mesele olarak ele almaya başladık.

Yabancılaştıran ve sınırlayıcı mevcut düşünce tarzımızın, bizi ekolojimizden, diğer tüm yaşam biçimleri ile karşılıklı bağımızdan ve gerçek kimliğimizden nasıl ayırdığının farkına varmalıyız. Sözde fiziksel dünya ve sözde insan bedeni, akciğerleri kalpten veya ayakları baştan ayıran tek bir süreçtir. Sıkıcı akademik çevrelerde, bu tür bir anlayışa "ekolojik farkındalık" adını veriyorum. Başka yerlerde buna "kozmik bilinç" veya "mistik deneyim" deniyor. Bununla birlikte, entelektüel ve bilimsel "yapılar" genel olarak, insan zekâsı ve duygusunun tamamen mekanik ve aptal bir evrende bir tesadüf olduğu mitiyle büyülenmeye devam ediyor, sanki incirler veya üzümler dikenler üzerinde yetişebiliyormuş gibi. Oysa tüm düzenin, kendi bilincimiz ve ona destek olan muhteşem sinir sisteminin sürekliliği ile mümkün olduğunu kabul etmek daha mantıklı olmaz mıydı?

Her ne kadar bu tür düşünceler metafiziksel gibi gözükse de, bana göre son derece dünyevi ve nesnel. Çünkü kökten yanlış adlandırılmış "materyalist" medeniyetimiz, her şeyden önce maddeye, toprağa, havaya ve suya, dağlara ve ormanlara, mükemmel yiyeceklere ve yaratıcı barınaklara ve giyeceklere olan sevgiyi geliştirmeli ve insan bedenleri arasındaki erotik ilişkilerimizi ustaca beslemelidir. Kuşkusuz, tüm bu sözde "şeyler" sudaki dalgacıklar kadar süreksizdir, ama mükemmel saf bir soyutlamada ya da tamamen sağlam ve sonsuza dek yok edilemez bir kayada, ne tür bir yaşam, sevgi, enerji mevcut?

Ayrıca şunu da eklemeliyim: "Rock"[1] kelimesi "rock-a-bye baby" ve "rock and roll" ile hayat bulur. Bölmek, ayırmak ve bir arada tutmaktır. Başlamak, dikkatlice hazırlanmak ve birden ileriye atlamaktır. "Evil"[2] kelimesinin tersten okunuşu "live"-dir[3]. "İblis, Tanrı'nın tersidir." - *William Butler Yeats.*

Yukarıda cennet, aşağıda cennet;
Yukarıda yıldızlar, aşağıda yıldızlar.
Biten her şey, altında gözükecek.
Ne mutlu bilmecenin içindeki kişiye.

Bu kitaptaki denemeler, birbirlerinden bağımsız kaleme alındılar. Bu nedenle, her zaman farklı şekilde ifade edildiklerinden emin olmaya çalışsam da, okuyucu bazı fikirlerin tekrarı ile karşılaştığında bana anlayış göstereceğine inanıyorum. Bazı eklemeler yaptığım "Servete Karşı Para" ve "Mutfakta Cinayet", aslında Playboy (birinci sınıf erotik dergi gibi görünen, ancak Amerika'daki en heyecan verici felsefi düşüncelerden bazılarını yayınlayarak, en az altı milyon okuyucuyu entelektüel bakış açısına maruz bırakan olağanüstü dergi) için yazılmıştır. "Şiddetin Ruhu ve Barış Meselesi", nörolog Dr. Larry Ng tarafından düzenlenen bir sempozyum olan *Alternatives to Violence* için yazılmış ve Time-Life Books tarafından yayımlanmıştır. "Psikedelik Maddeler ve Dini Deneyim", uyuşturucu kullanımı ve suistimaline ilişkin yasal sorunlara ayrılmış bir sayı (Ocak 1968) için *California Law Review'un* talebi üzerine kaleme alınmıştır. Ayrıca Illinois Eyaleti Tıp Derneği'nin bir konferansında da yer almıştır.

---

1 Rock, İng. *kaya* (ç.n)

2 Evil, İng. şeytani (ç.n)

3 live, İng. yaşayan (ç.n)

"Yedi Kısa Deneme"nin biri hariç tümü, ilk olarak *The Bulletin of the Society for Comparative Philosophy*'de (Karşılaştırmalı Felsefe Derneği Bülteni) yayımlanmıştır. "Temel Efsane" ve "Büyük Mandala", daha sonra, Underground Press'in şimdiye kadar ortaya koyduğu en dikkat çekici çaba olan *San Francisco Oracle*'da çıkmıştır ve "D. T. Suzuki: "Akılsız Bilim Adamı", Kyoto Doğu Budist Topluluğutarafından Suzuki onuruna gerçekleştirilen anma sempozyumunda yer almıştır. "Büyük S Harfi ile Sanat", Los Angeles'taki Kaliforniya Üniversitesi'nde Heykeltıraşlık Profesörü olan Oliver Andrews tarafından düzenlenen elektronik sanat sergisinin kataloğunun önsözü olarak yazılmıştır. Bu makalelerin bu kitapta yer almasına izin veren çeşitli dergilere minnetle teşekkür ederim.

Alan Watts
Sausalito, Kaliforniya
Mayıs1969

PARAYA KARŞI ZENGİNLİK

21. yüzyılda, Amerika Birleşik Devletleri artık var olmayacak. Bu, doğaüstü güçlere dayanan bir kehanet değil, makul derecede kesin bir tahmin. "Amerika Birleşik Devletleri" oldukça farklı iki anlama gelebilir. Birincisi, göller, dağlar ve nehirler, gökyüzü ve bulutlar, bitkiler, hayvanlar ve insanlar gibi tüm coğrafi ve biyolojik özellikleri içeren, büyük ölçüde Kuzey Amerika kıtasında bulunan belirli bir fiziksel bölgedir. İkincisi, bu gezegenin yüzeyinde birbirini itip kakan diğer birçok devletle rekabet hâlinde olan, bağımsız bir siyasi devlettir. İlk anlam somut ve maddeseldir; ikincisi ise soyut ve kavramsaldır.

Birleşik Devletler, bu ikinci anlamda daha uzun süre var olmaya devam ederse, ilk kavramdaki varlığını yitirecektir. Çünkü bu toprak ve üzerindeki yaşam artık çok kolay bir şekilde yok edilebilir; örneğin nükleer veya biyolojik savaşın ani ve yıkıcı yöntemleri veya aşırı nüfus, atmosferin kirlenmesi, suyun kirlenmesi ve teknolojinin çılgınca yanlış uygulamalarıyla, doğal kaynaklarımızın erozyonu ya da sinsi birçok yöntemin herhangi bir kombinasyonu ile. Buna, sivil ve ırksal savaş olasılıklarını, büyük şehirlerin kendi kendilerini boğmasını, tüm büyük ulaşım ve iletişim ağlarının çöküşünü de ekleyin. İşte bu, her iki anlamda da Amerika Birleşik Devletleri'nin sonu olacaktır.

Belki cennette politik ve soyut varlığımızı sürdürme, orada "Kızıl olmaktansa ölü olmak yeğdir." sözünden zevk alma ve yüce Tanrı'nın verdiği yetki ile cehennemde kıvranan düşmanlarımıza, "Size söylemiştik!" deme olasılığımız olur. Bu tür umutları ve değerleri temel alan biri, manevi ölümsüzlüğe olan inancın, fiziksel hayatta kalmak ile tutarlı olmadığını göstermek adına Büyük Kırmızı Düğme'ye basabilir. Neyse ki, Marksist düşmanlarımız böyle bir ahirete inanmıyorlar.

Gerçekçi ve sağlam tahminler yaptığımda ise, olayların kasvetini görmekten kendimi alamıyorum. Seçtiğim adaylar, oy kullandığım hiçbir seçimde henüz kazanamadı. Bu nedenle uygulamalı siyasetin, çoğu insanın ya kavgacı ve kötü niyetli ya da aptal olduğunu, kararlarının genellikle ileri görüşlü olmadığını, kendi kendine zarar vereceğini ve bu nedenle büyük olasılıkla, biyolojik deney olarak başarısız olacağını ve Gadarene domuzları gibi yokuş aşağı ölüme giden yolu kullanacağını varsaydığını hissetme eğilimindeyim. Bahse giriyor olsaydım (ve bahsimi koyacak bir yer olsaydı) paramı buna koyardım.

Ama insanlığın kaderi üzerine bahse girecek herhangi bir yer yok. Aynı şekilde, durumun dışında kalıp ona, tarafsız, soğukkanlılıkla hesap yapan, objektif bir gözlemci olarak bakmanın da bir yolu yok. Durumla yakından ilgileniyorum ve bu nedenle endişeliyim; bu endişemden dolayı da eğer sadece bahis oynayıp olayların olduğu gibi ortaya çıkmasına izin verecek olursam bana lanet olsun.

Bununla birlikte, 2000 yılı için başka bir olasılık daha var. Ancak bu, zihnimizi fiziksel gerçeklere odaklamayı ve soyut bir siyasi varlık olarak Amerika Birleşik Devletleri ile nispeten ilgisiz olmayı gerektirecektir. Milleti görmezden gelerek, tüm dikkatimizi bölgeye, suları ve ormanları, çiçekleri ve ekinleri, hayvanları ve insanlarıyla gerçek dünyaya çevirebilir ve böylece 1968'de katlandığımızdan çok daha az maliyet ve ıstırapla uygulanabilir ve zevkli bir biyolojik deneyim yaratabiliriz.

Ancak şansımız düşük olabilir. Kısa bir süre önce Kongre, son derece vatansever bir retorikle Birleşik Devletler'in bayrağını yakmayı düşünen herkese ağır cezalar verilmesi için oy kullandı. Ancak unutmamalı ki bu yasayı geçiren Kongre Üyeleri, komisyon veya ihmal yoluyla, bayrak ile temsil edilen bölgeyi yakmaktan, kirletmekten ve yağmalamaktan da sorumludur. İşte tam da böylelikle, medeniyetin tuhaf ve belki de ölümcül yanılgısına örnek oldular: Sembol ile gerçekliğin karıştırılması.

Sanat ve bilimin, teknolojinin ve endüstrinin tüm kazanımlarını içeren medeniyet, insan icadı sembollerin (sözcükler, harfler, sayılar, formüller, kavramlar ve evrensel olarak kabul edilmiş saatler, cetveller, ölçekler, zaman çizelgeleri, programlar ve yasalar gibi sosyal kurumların) manipülasyonunun bir sonucudur. Bu yollarla, insanın ve doğal dünyanın davranışını ölçüyor, tahmin ediyor ve kontrol ediyoruz, üstelik şaşırtıcı bir başarı ile bu hile aklımıza işliyor. Böylece sembolize ettiğimiz dünya ile gerçek dünyayı kolaylıkla birbirine karıştırıyoruz. Anlambilimci Alfred Korzybski'nin dediği gibi, harita ile bölge arasında ayrım yapmak acil bir zorunluluktur, hatta Korzybski buna bayrak ile ülke arasında ayrım yapma gerekliliğini de ekleyebilirdi.

Hem bu noktanın, hem de aynı zamanda para ve servet arasındaki temel kafa karışıklığının üzerinde durarak aklı başında bir teknolojik ilerlemenin önünde dikilen en büyük engeli açıklamama izin verin. Otuzların Büyük Buhranı'nı hatırlıyor musunuz? Bir gün önce herkesin yükselişte olduğu, giderek büyüyen bir tüketici ekonomisi varken ertesi gün bunun yerini işsizlik, yoksulluk ve ekmek kuyrukları aldı. Peki, ne olmuştu? Ülkenin fiziksel kaynakları (beyin, kas gücü ve hammaddeler) tükenmemişti ancak ani bir parasızlık, finansal çöküş yaşandı. Bu tür bir felaketin karmaşık nedenleri, ağaca baktığı için ormanı göremeyen bankacılık ve yüksek finans uzmanları tarafından uzun uzadıya açıklanabilir. Ama aslında bu, sanki bir inşaat işçisi işe geldiği Buhran sabahında patronun "Üzgünüm dos-

tum ama bugün bina inşa edemeyiz. Bir santim bile." demesi, işçinin de ""Ne demek bir santim bile? Tahtamız var. Metalimiz var. Hatta şerit metremiz bile var." diye cevap verince patronun "Evet, ama anlamıyorsun. Santimi çok kullandık ve elimizde kalmadı" diye cevap vermesi gibidir.

Birkaç yıl sonra insanlar, yeterli altın olmadığı için Almanya'nın büyük bir orduya sahip olamayacağından ve savaşamayacağından dem vuruyorlardı. O zamanlar ve bugün de hâlâ tam olarak anlaşılmayan şey, paranın gerçekliğinin santimetre, gram, saat veya boylam çizgilerinin gerçekliğiyle aynı tipte olduğudur. Para, zenginliği ölçmenin bir yoludur ancak kendi başına zenginlik değildir. Bir sandık dolusu altın ya da para dolu bir cüzdan, enkazdan çıkmış ve bir salda tek başına olan bir denizci için hiçbir işe yaramaz. Onun bir olta, bir pusula, çalışan bir motor ve bir kadın refakatçi olmak üzere *gerçek bir servete* ihtiyacı vardır.

Ancak paranın servetle bu kökleşmiş ve arkaik karışıklığı, artık dünyadaki her insan için yeterli yiyecek, giyecek, barınma ve hizmetlerden daha fazlasını üretmek için teknolojik dehamızın gelişimiyle tam anlamıyla ilerlememizin ana nedenidir. Elektronik, bilgisayarlar, otomasyon teknikleri ve diğer mekanik seri üretimi, bizi ister sol, ister orta, ister sağ olsun, geçmişin politik ve ekonomik ideolojilerinin demode olduğu bir bolluk çağına taşıdığı için yapılabilir. Artık fakirlere ödeme yapmak için zenginleri soyma ya da törensel ve yorucu saçmalıklarla vergilendirme yöntemiyle düzgün bir servet dağılımını sağlamaya yönelik eski sosyalist ya da komünist planlar yok. Eğer para konusuna odaklanacak olursak, M.S. 2000'e kadar veya belki de daha erken bir tarihte kimsenin vergi ödemeyeceğini, hiç kimsenin nakit taşımayacağını, kamu hizmetlerinin ücretsiz olacağını ve herkesin genel bir kredi kartı taşıyacağını tahmin ediyorum. Bu kart, her bir bireyin garantili bir temel gelirdeki veya ücretsiz olarak verilen milli temettüdeki payı kadar geçerli olup bunun dışında otomasyona dönüşmemiş

bir sanat veya zanaat, meslek veya ticaret işi yaparak istediği her şeyi yine de kazanabilecektir. (Böyle bir ekonominin işleyişi hakkında ayrıntılı bilgi için okuyucu, Robert Theobald'ın *Challenge of Abundance* ve *Free Men and Free Markets* kitaplarına, ayrıca editörlüğünü yaptığı *The Guaranteed Income* denemelerine başvurmalıdır. Theobald, Columbia Üniversitesi'nde avangart bir ekonomisttir.)

Bu denli uç fikirler doğal olarak, , "Ama para nereden gelecek?" veya "Faturaları kim ödeyecek?" gibi bilindik serzenişleri beraberinde getirecektir. Ama asıl mesele şu ki, para, kereste, demir ya da hidroelektrik güç gibi bir yerden gelmiyor, hiçbir zaman da gelmedi. Bir kez daha söyleyelim: para bir zenginlik ölçüsüdür ve Fahrenheit sıcaklık ölçeğini veya ağırlığı icat ettiğimiz gibi parayı da biz icat ettik. Bir sürü demir cevheri keşfedip çıkardığınızda, onunla herhangi bir şey yapmadan önce birinden "bin ton" ödünç almanız veya istemeniz gerekmez.

Paranın tersine gerçek servet, enerji, teknik zekâ ve hammaddelerin toplamıdır. Altının kendisi bile yalnızca dişleri doldurmak gibi pratik amaçlar için kullanıldığında zenginliktir. Para ise kullanılmaya başlandığı anda, kasalarda veya kalelerde kilit altında tutulur ve hiçbir işe yaramaz hâle gelir. Böylece bir hammadde biçimi olarak tedavülden, yani gerçek servet olmaktan çıkar. Paranın illa ki altın veya gümüş ya da nikel olması gerekiyorsa, buğday, kümes hayvanları, pamuk, sebze, tereyağı, şarap, incir veya kahve şeklindeki muazzam servet, genişlemek ve dağıtıma girmek için yeni altın madenlerinin keşfini beklemelidir. Bu apaçık gülünç durum şimdiye kadar bir ulusun değerli metalleri stoklamasıyla değil, ürünler, malzemeler ve mekanik enerji biçimindeki gerçek servete dayalı olarak kendisine kredi veya satın alma gücü verdiği ulusal borcun (anlamsal belirsizliğin dolambaçlı bir parçası) artırılmasıyla aşılmıştır. Genellikle ulusal borçlar herhangi bir ülkenin altın veya gümüş rezervlerini ziyadesiyle aştığında, ülkenin enerji ve malzeme kaynakları ne kadar büyük olursa olsun gelirinden fazla

harcama yaptığı ve dolayısıyla yoksulluğa, yıkıma giden yolda olduğu varsayılır. Bu, sembol ve gerçeklik arasındaki temel kafa karışıklığıdır; burada, "borç" kelimesinin kötü etkisini kullanarak "borca girmek" çağrışımı yaratılır. Oysa ulusal borç yerine kullanılması gereken ifade, "ulusal kredi" olmalıdır. Belirli bir kesim kendisine ulusal (veya genel) kredi vererek herhangi bir değerli metalden çok daha değerli olan, gerçek mal ve hizmetler için bir dağıtım yöntemi olan satın alma gücünü verir.

Şunu unutmayın ki, ben bunları basit bir filozof olarak yazıyorum, veriler ve rakamlarla dolu bir finans ya da ekonomi uzmanı olarak değil. Ancak filozofun rolü, bu tür konulara Hans Andersen'ın *İmparatorun Yeni Giysileri* masalındaki çocuğun bakış açısından bakmaktır. Filozof en temel ve basit ilkelere inmeye çalışır. İnsanların maddi zenginlikleri boşa harcadıklarını, bu zenginliklerin çürümesine izin verdiklerini ya da dolar, pound, frank adı verilen tamamen soyut sayaçlarla gereksiz yere istif yaptıklarını görür.

Bu çok basit ve belki de çocukça bakış açısıyla, minimum insan zahmetiyle, mal ve hizmet tedariki için harika bir teknoloji yarattığımızı görüyorum. Zaten makinelerin tüm amacının bizi işten kurtarmak olduğu açık değil mi? Temel ihtiyaçları üretmek için çalışmaktan kurtulduğunuzda, eğlence, yeni ve yaratıcı keşifler, maceralar için bol bol boş zamanınız olur. Ancak sembolü gerçeklikten ayıramayanların karakteristik körlüğüyle, makinelerimizin insanları işsiz bırakmasına (boşta olma anlamında değil, parasız olma ve kamu refahı yönetiminin sefil hayırseverliğini utanç içinde kabul etme anlamında) izin veriyoruz. Aslında (endüstrinin rasyonalizasyonu veya otomasyonu genişledikçe) insan köleliğini giderek ortadan kaldırıyoruz; ancak yerinden edilmiş köleleri cezalandırır, onları satın alma gücünden mahrum bırakırsak, bunun karşılığında üreticiler de ürünlerini satış noktalarından ve pazarlardan çekerler. Makineler gittikçe daha fazla üretirken, insanlar gittikçe daha az tüketirler, kısa sürede ürünler dağıtılamayan ve tüketilemeyen

yığınlar hâline gelir, çünkü ne de olsa çok az insan yeterince para kazanabilmektedir ve en açgözlü, en acımasız kapitalistler bile günde 5 kilo tereyağı tüketemezler.

Herhangi bir çocuk bile paranın, takasın ortadan kaldırılması için bir kolaylık olduğunu bilir; para sayesinde et ve sebze ile takas etmek için bir sepet yumurta veya bira ile pazara gitmek zorunda kalmazsınız. Ancak takas etmeniz gereken şey artık makineler tarafından yapılan fiziksel veya zihinsel enerjiniz olsaydı, soru şu olurdu: Geçinmek için ne yapacaksınız ve üretici, tonlarca tereyağı ve sosis için nasıl müşteri bulacak?

Tek rasyonel çözüm tüm toplumun makinelerin yaptığı iş için kendisine kredi (para) vermesi olacaktır. Bu, ürünlerinin adil bir şekilde dağıtılmasını, sahiplerine ve yöneticilerine daha büyük ve daha iyi makinelere yatırım yapabilmeleri için adil bir ücret almalarını sağlayacaktır. Ve bu arada artan zenginlik, altınla yapılan törensel manipülasyonlardan değil, makinelerin enerjisinden kaynaklanacaktır.

Bazı açılardan bunu hâlihazırda zaten yapıyoruz, ama bizleri yok edecek savaş lokomotifleri için kendimize kredi (şimdi borç olarak adlandırılıyor) verme yolu ile. 1914'ten beri dünya uluslarının savaş için harcadıkları miktar ve teknolojimiz yardımıyla yeryüzündeki herkese rahat ve bağımsız bir gelir sağlanabilirdi. Fakat serveti parayla karıştırdığımız için, kendimize kredi vermeyi de borca girmekle karıştırıyoruz. Acil durumlar dışında kimse borca girmez ve bu nedenle refah, savaşın ebedi aciliyetini sürdürmeye bağlıdır. Bizler, savaş icat eden intihar meyilli kişiler hâline geldik; oysa bunun yerine icat edilen miktarın her zaman üretilen gerçek servetle orantılı olması koşuluyla, basitçe parayı icat edebilirdik. Altın standardının yerine servet standardını koymalıyız.

Para hakkındaki mevcut hurafelerimiz yüzünden buradaki zorluk, kişi başına, mesela yıllık 10.000 dolarlık garantili temel gelir konusunun korkunç bir enflasyon ile sonuçlanacak

olmasıdır. Fiyatlar, dolaşımdaki büyük miktar yeni parayı "yakalamak" için tavan yapacak ve kısa sürede herkes yılda 10.000 $ daha fakir olacaktır. Talihsizlik şu ki, dolar tarafından hipnotize edilmiş satıcılar fiyatları yükselttiklerinde bu yolla kazanılan paranın giderek daha az satın alma gücü yarattığının farkına varamıyorlar ki bu da maddi zenginlik büyüdükçe para biriminin (dolar veya pound) değerinin düşmesi demektir. Bir başka deyişle bu, makinelerin sizin yerinize çalışması yerine, sırf yerinizde kalabilme adına gittikçe daha hızlı koşmanız anlamına gelir. Oysa altın standardından servet standardına geçersek, fiyatlar aşağı yukarı aynı yerde kalır ve (mucizevi bir şekilde) herkes giyinmek, yemek, içmek ve başka şekillerde mutlu ve neşe içinde yaşamak için yeteri kadarına veya daha fazlasına sahip olduğunu keşfedecektir.

Muhakkak ki bunu dünya geneline açıklamak kolay olmayacaktır çünkü ne de olsa insanlık, maddi kıtlıkla yaklaşık bir milyon yıldır savaşmıştır ve sanayi devriminin başlangıcından bu yana sadece yaklaşık yüz yıl geçmiştir. Nasıl ki bir zamanlar insanlara dünyanın yuvarlak olduğunu ve güneşin etrafında döndüğünü ya da evrenin kavisli bir uzay-zaman sürekliliğinde var olduğunu anlatmak son derece zor olduysa, para kazanma ve biriktirme erdemlerinin modasının geçmiş olduğunu "sağduyuya" kabul ettirmek de bir o kadar zor olabilir. Bunun gözlüklü ve beyaz önlüklü bilim insanlarının yer aldığı özel olarak tasarlanmış, ustalıkla hazırlanmış ve basitçe sunulan TV programları ya da milyonlarca çizgi roman aracılığıyla anlatılması gerekebilir.

Elbette, garantili temel gelirden daha fazlasını kazanmaya meyilli insanlar her zaman olacaktır ancak paranın aslında zenginlik olmadığı daha açık ve net hâle geldikçe insanlar herhangi bir bireyin tüketebileceği gerçek zenginliğin sınırları olduğunu anlayacaklardır. Alman ekonomist Silvio Gessell'in, dolaşımda olmayan paranın piyasaya girdiği tarihten itibaren değerinin giderek düştüğü yönündeki önerisini benimsemek zorunda kala-

biliriz. Ancak ister para ister servet istifleme cazibesi olsun, teknolojinin sunduğu malzemeler hayatlarımıza girmeye devam ettiği ve aynı anda dört araba süremeyeceğiniz, altı evde aynı anda yaşayamayacağınız, aynı anda üç gemi turuna çıkamayacağınız veya bir öğünde on iki rosto yiyemeyeceğiniz aşikâr hâle geldikçe bu çabanız azalacaktır.

Tüm bunlar en azından Amerika Birleşik Devletleri'nde, herkes için zenginlik ve boş zamanın önündeki en büyük engellerden biri olan Protestan etiğinin tuhaf bir şekilde tersine dönmesine neden olacaktır. Denir ki, Şeytan boş oturanları sever ve insan enerjisine zorlu, üretken işlerde kullanılmadığı sürece güvenilmez; çalışmak iyidir çünkü böylece eve geldiğimizde yaramazlık yapamayacak kadar yorgun oluruz.

Hogarth'ın *A Rake's Progress* tasvirinde olduğu gibi bolluğun boş zaman ile birleşmesinin rüşvetlere, seks partilerine ve bunlardan kaynaklanan tüm sapkınlıklara ve ardından doygunluğa, zayıflamaya ve çürümeye yol açmasından korkulmaktadır.

Aslında bu tür korkular için makul gerekçeler vardır ve New England vicdanımız ile kronikleşmiş olan kendi kendimizi onaylamayışımızın, güncel bir suçluluk duygusu aşılamak için tasarlanmış telkini yerine tamamen yeni bir tür telkin ile sürdürülmesi gerekebilir. Yirminci yüzyılın sonundaki vaizler, lüksten zevk almanın kutsal ve ciddi bir görev olduğu konusunda ısrar etmek zorunda kalacaklar. Tövbe edenlerin, üçüncü cariyesine yeterli tatmini yaşatmadığı ya da arkadaşlarına ziyafet verirken hindi yemeğine yeterince marihuana koymayı unuttuğu gibi günahları itiraf etmeleri gerekebilir. Elbette dalga geçiyorum ama aslında son derece ciddi bir noktaya dikkat çekmeye çalışıyorum; bugün itibariyle ekonomik ütopya bir dilek değil, büyük ölçüde kendi kendini yok etmeye yönelik gerekli bir alternatiftir.

Karşı karşıya olduğumuz bu ahlaki zorluk ve korkunç sorun, mutluluk ve zevk içinde bir yaşamın, kesin disiplin ve yüksek

hayal gücü gerektirdiği gerçeğidir. Aynı "metal yorgunluğu" gibi süregiden her bilinç uyarımı, ne kadar hoş olursa olsun sıkıcı olmaya ve dolayısıyla görmezden gelinmeye eğilimlidir. Fiziksel rahatlık kalıcı olduğunda fark edilmez. Yıllarca parasızlık konusunda endişelendiyseniz ve birden zengin olduysanız, bu yeni rahatlık ve güvenlik duygusu kısa ömürlü olur çünkü bir alışkanlık olarak çok geçmeden örneğin kanser veya kalp hastalığı hakkında endişelenmeye başlarsınız. Doğa boşluğu sevmez. Bu nedenle de aynı bir kadının saçını ve yüzünü bakımlı tutması, mükemmel tekstillerin dokunması veya muhteşem yiyeceklerin hazırlaması için gereken zaman ve çabada olduğu gibi, belirli bir çile olmadan zevk yaşamı sürdürülemez. Bu nedenle Fransızlar bir obur ile gurme arasında ayrım yapar; birincisi doyumsuz, bulduğu her şeyi mideye indiren, iştahlı biridir, ikincisi ise mutfak sanatlarına karşı titiz, incelikli ve sofistike bir adanmışlıktadır.

Amerika Birleşik Devletleri'ndeki varlıklı insanlar, zevk sanatlarını geliştirmede nadiren hayal gücü sergilemişlerdir. Bir yönetici, giydikleriyle zengin bir adamdan çok bir bakan ya da cenazeci gibi görünür, dahası kimono ya da kaftan ile karşılaştırıldığında erkek için şimdiye kadar icat edilen en rahatsız takımları giymektedir. Hiç büyük şirketlerde çalışan üst kademelerin gittiği restoranlardan birinde yemek yemeyi denediniz mi? Kesinlikle kurumsallar; en pahalı gece kulüpleri ve kır kulüpleri bile. Dahası, yardım yemeklerinde insanlar makinelerde büyütülmüş, tadı tuzu olmayan, her yerde bulunan sentetik tavuğa 100 dolar ödüyorlar.

Gittikçe artan sayıda genç insanın davranışları, M.S. 2000 yılına kadar olabileceklerin gerçek bir göstergesi ise, bu durum büyük ölçüde değişecektir. Erkekler süvari misali uzun saç stillerinin yanı sıra , güç el değiştirdiğinde ve iktidar toprak sahibi üst sınıftan, şehirli tamahkâr tüccarlara ya da burjuvaziye geçtiğinde ortadan kaybolmaya başlayan Orta Çağ ve Doğu etkisini taşıyan mücevherler ve canlı renkler kullanmaya başlı-

yorlar. Bu tür dış görünüşlerin altında açık bir değer değişikliği yatmaktadır: Zengin deneyimler, mülk ve banka hesaplarından daha çok arzu ediliyordur ve geleceğe yönelik planlar, yalnızca şu anı tam olarak yaşayabilenler için mümkündür.

Bu, kulağa sorumsuz ve disiplinsiz gelebilir; adeta gençler (özellikle hippiler) memnuniyeti ertelemekten aciz gibi görünürler. Bu nedenle öğrencilerin dünya çapındaki isyanları, ergenin artık yetişkin olmak için gereken eğitim süresi boyunca çalışmaya istekli olmadığının bir işareti gibi algılanabilir. "Yaşlılar ve daha tecrübeli olanlar", bugünün öğrencilerinin kendileri gibi birer yetişkin olmak istemediklerini anlamıyorlar; oysa mevcut eğitimin amacı tam da bu.

Sanatçılar, her zaman sosyal değişimin önemli öncüleri olmuşlardır ve giderek daha çok tercih edilen "psikedelik" tarz, hiç de disiplinsiz değildir. Yoğun renkler ve son derece belirgin bir çizgi ve biçim ayrıntısı olan bu tarzın savunucuları, Batı sanatına Fransız ve Kelt tezhipli el yazmalarından, Chartres'ın vitraylarından ve sanat eserlerinden, Limoges'ın ışıltılı mineyle kaplanmış eşyalarından bu yana görülmemiş saf bir ihtişamı geri kazandırıyorlar. Acem minyatürlerinin mücevherli bahçelerini, Mağribi arabesklerinin ritmik karmaşıklığını ve Hindu kumaşlarının altın telkarilerini akla getiriyorlar. Hippiler arasında, hassas fildişi kakmalar ve mükemmel tane ve dokusuyla İtalyan Rönesansı'nın herhangi bir eseri kadar güzel olan müzik aletlerinin (lavt ve gitar) varlığından haberim var. Dahası, müzisyenler, Beatles'ın (bariz bir örnek vermek gerekirse), Bach'tan Stravinsky'ye kadar uzanan Batılı büyük ustalarla aynı çizgide bir müzik dehası sergilediğini ve Dylan ve Donovan'ın bazı şarkılarının en iyi Alman türküleri kadar ilginç olduğunu fark etmeye başlıyorlar.

O hâlde en iyi ihtimalle boş zaman ekonomisi, hepimizin içinde olan hayal kırıklığına uğramış zanaatkâr, ressam, heykeltıraş, şair, besteci, yatçı, kâşif veya çömlekçiyi geliştirme fırsatı sağlayacaktır. (Keşke bu şekilde geçimimizi sağlayabilseydik.)

Muhakkak ki pek çok serbest bırakılmış amatör, ortaya kötü ve gereksiz yapılar çıkaracaktır ancak uzun vadede, büyük ölçüde kendin yap esasına dayanan sanat, müzik, yemek, mobilya, giyim, bahçe ve hatta evlerin kalitesinde ve çeşitliliğinde muazzam bir zenginleşme olacaktır. Mekanik seri üretim, yardımcı programları, hammaddeleri, araçları ve belirli gıda maddelerini sağlayacak ancak aynı zamanda, şimdilerde zamansızlıktan satın aldığımız ve seri üretilen çöplerin çoğunun gerekliliğinden bizi kurtaracaktır. ("İlkeller" tarafından çok daha zarif bir şekilde yapılan giysiler, tabaklar ve diğer günlük kullanım eşyaları artık müzelerimizi süslüyor.)

Tarihte bu tür lüksler, sadece köle emeğini sömüren utanmaz aristokratlar tarafından karşılanabiliyordu. Sömürücü olmakla beraber, suçlu Protestan vicdanları ile burjuvazi, çekingen bir biçimde de olsa bunların yerlerini almaya başladı ve servetlerini bankalarda saklarken, başarılı bir işin münzevi ve özverili bir yaşam tarzı olduğunu iddia etmek için ellerinden geleni yaptılar. Ancak M.S. 2000 yılına gelindiğinde, kölelere değil ama makinelere ihtiyaç duyulacak ve o zaman her türlü sanat, zanaat ve bilimle beslenen lüks bir ihtişam içinde yaşamak, en önemli görevimiz olacak. (Şurası kesin ki okulun, yaşamak için çabalamak zorunda kalmayanların her türlü bilgi ve sanat arayışına başvurabildikleri bir boş zamanı değerlendirme yeri olduğunu uzun zaman önce unuttuk.) Bu koşullar altında örneğin beyaz burjuvaziyi taklit etmek için daha fazla baskı altında kalmayan zenciler, acaba hangi coşkulu yaşam tarzları geliştireceklerdir?

Yaşam tarzı renkli ve zarif olacak ama bence, geçmişin bazı kötü şöhretli aristokrasilerinin katıksız oburluk ve açgözlülüğünü sergilemeyecektir. Bir ihtimal de 2000 yılına kadar Asya, Japonya'nın öncülüğünü takip edecek ve süper otoyollar ve sosisli sandviç stantları, neon tabelalar, fabrikalar, yüksek apartmanlar, büyük havaalanları ve Toyota'lar ile sarmalanmış bir ortamda, her fellah (çiftçi) ve hamal Batı tarzı bir kıyafetle etrafta

koşuşturacaktır. Öte yandan, tüm bunlara çoktan sahip olmuş, hatta bıkmış olan Amerika'da insanlar, sariler, hint giysileri, Malaya peştamalı, kimonolar ve diğer rahat ve renkli kıyafetlerle manastırlar ve aşramlarda (karma eğitim şartıyla), sitar ve koto sanatçılarıyla, Japon çay töreni ustalarıyla, Çin kaligrafi okullarında ve Zen tarzı bahçelerde dolaşacaklardır. Tıpkı şimdilerde Fransızların San Francisco'dan jetle getirilen ekşi maya ekmeği satın aldıkları gibi, ruhen aç olan Tibetliler ve Japonlar da, Chicago'da Budizm öğreniyor olacaklar.

Bunun tam anlamıyla bir şaka olmadığı, Amerikalı üniversite öğrencilerinin Doğu mistisizmine ve diğer "Batılı olmayan" çalışmalara olan ilgilerinin şaşırtıcı artışından çıkarılabilir; zira artık Afro-Asya kültürlerinde dersler sıklıkla sınıflandırılıyor. Şurası kesin ki, bu ilgi, psikedelik ilaçların yaygın kullanımıyla bağlantılı değildir. Bu, sıklıkla önerildiği gibi alkolün yerini tutmaz; daha çok, bir macera ve deneyimin yeni boyutlarının keşfi, ezoterik olanın daha çekici olması ve otoriteye karşı gelme tanımına daha uygundur. Tekrarlamak gerekirse öğrenciler sahip olmaktan çok deneyimlere ilgi duyma eğilimindedirler; ebeveynlerinin hem kendilerini hem de dünyayı deneyimleme tarzlarının, bir şekilde hasta, fakirleştirilmiş ve hatta aldatıcı olduğunu hissederler. Bunun nedeni kesinlikle ebeveynlerinin nesiller boyunca sembolü gerçekle, parayı zenginlikle ve kişiliği (veya egoyu) gerçek insan organizmasıyla karıştırmasından kaynaklanır.

Ve işte sorunun özü: Tüm dünyayı Los Angeles'a çeviriyor, zehirliyor, tüm vahşi yaşamı yok ediyor ve antibiyotik, böcek ilaçlarının rastgele kullanımıyla kan dolaşımını bozuyorsa böyle bir teknolojiyle ilerleyemeyiz. Oysa bu, temel amacı para kazanmak olan teknolojik şirketlerin doğaya karşı yürüttükleri düşmanca tavrın kaçınılmaz sonucu olacaktır. Toprak erozyonu, hava ve su kirliliği ve endüstriyel çiftçiliğin belirli yöntemleriyle yetiştirilen mahsullerin ve çiftlik hayvanlarının bozulması gibi sorunlara ilişkin artan endişelere rağmen insanın kendisi kadar

çevresine de saygı duyduğu bir teknoloji olan ekolojik teknoloji adına henüz çok az çaba sarf ediliyor.

Bu bağlamda, birçok şirket (ve daha ziyade hissedarları), kendi maddi çıkarları nedeniyle inanılmaz derecede kör; sorumsuz teknolojinin kötü etkileri o kadar hızlı ortaya çıkıyor ki, artık sorumluluğu çocuklarımıza bile yıkamıyoruz. Hem burada hem de İngiltere'de yapılan son araştırmalar, tavuk fabrikaları sahiplerinin kendi ürünlerini yemekten kaçındıklarını gösteriyor. Kim bilir belki bu durum, makinede tavuk yetiştirme konusunda bilgi sahibi olmamaları, konuya ilgisiz hissedarların iştahı için de geçerli olabilir. Meyve ve sebzelerin tadına ne olduğunu, özellikle de elma ve domateslerin görünümlerini güzelleştirmek için sık sık üzerlerine balmumu sıkıldığını umursayan var mı? (Bunu kanıtlamak için bir elmayı nazikçe kazıdım.) Beverly Hills'te 80.000 dolarlık bir ev satın almak ve egzoz dumanı solumak, iyi bir yatırım mı ya da iyi yaşam hamlesi mi? (Paris'te geçen Mayıs ayında göz yaşartıcı gaza pek aldırış etmedik; ne de olsa Los Angeles'a alışmıştık.) Bir Ferrari'ye sahip olmak ve günde iki kez Norwalk, Connecticut'tan Madison Avenue, New York'a makas atarak gidip gelerek birinin sinirlerini bozup hayatını riske atmak aklı başında bir hareket mi? Peki San Francisco ile Seattle arasındaki mesafeyi uçakla aşarken görünen manzaraya ne demeli? Kahverengi Oregon tepelerinin dönümlerce arazisinde ağaç kütüklerinden başka hiçbir şey görülmez.

Bunun, işin üründen çok kâra değer vermesinin bir sonucu olduğunu söylemek durumu aşırı derecede hafife almak olur, çünkü hiç kimsenin kâr teşviki olmadan iş yapması beklenmez. Asıl sorun, güzel bir çevrede haysiyet ve zarafet içinde yaşamanın getireceği gerçek kârı unutarak bu tür kârın tamamen parayla özdeşleştirilmesidir. Ancak yatırımcılar, sermayelerinin kullanımıyla ilgili uzun vadeli sorumluluk almazlar; çekleri yazarlar ve sadece parasal sonuçlarla ilgili piyasa istatistiklerini izlerler. Finanse ettikleri fiziksel işlemlerin çok azını

görür, çoğu zaman bununla ilgilenmezler, hatta bazen akşam yemeği için satın aldıkları, içeriği ile oynanmış patatesin kendi fonlarından yatırıldığını bile bilmezler. İş deneyimleri, maddi gerçeğin soyut, aritmetik verileri ile sınırlıdır ve bu veriler, dokuları, tatları, manzaraları, sesleri ve kokuları otomatik olarak görmezden gelir.

Bu sorumsuzluğu yasalarla düzenlemeye çalışmak (örneğin, sahipsiz mülkiyete karşı) beyhude olacaktır çünkü yasaların hayat ile ilişkisi, paranın gerçek zenginlikle ilişkisi kadar birbirinden uzaktır. Aksine, bu tür sorunlar siyaset ve hukukun evrak işleriyle çözülmek bir yana, daha da ağırlaşır. Gerekli olan şey, basit olduğu kadar zordur: Finansçılar, bankacılar ve hissedarlar insan olduklarını hatırlamalı ve hayattan tam olarak ne istediklerini kendilerine sormalıdır. Ayrıca bu pratik ve zorlu sorunun cevabının, şu anda içinde olduklarından çok daha keyifli yaşam tarzlarına yol açabileceğinin de bilincinde olmalıdırlar. Oldukça basit ve kelimenin tam anlamıyla, kendi kişisel kazançları ve zevkleri için akıllarını başlarına toplamalılar.

Buradaki zorluk, üst düzey yöneticilerimizin çoğunun içine kapanık bir dünyada yaşamasıdır. Pahalı ama hayal gücü olmayan evleri ve kulüpleri ile sekreterleri tarafından korundukları ve kapatıldıkları iç karartıcı, lüks ofisleri arasında sürüklenip dururlar. Sadece astlar tarafından filtrelenenleri okurlar ve sadece kendileri gibi Bigelow tuzaklarına düşmüş kişilerle arkadaşlık ederler. Kendi kastlarının dışındaki insanların onlarla doğrudan iletişim kurması neredeyse imkânsızdır çünkü o kadar alışılmış, öylesine karmaşık bir kurumsal işleyişe bağlıdırlar ki, bu sistemin (aynı zamanda ritüelin) kurbanlarıdırlar ve bunu değiştirme fikri onlara insan beynini yeniden düzenlemek kadar mantıksız görünür. Aslında bu hayat, statü ile ödüllendirilen bir oyundur; ayrıca yorucu olduğu ve çok zaman aldığı için maddi ödülleri yetersizdir. Bir kişiye, alışık olduğu bu rolü değiştirmesi gerektiği tavsiye edildiğinde kişi bunu bambaşka birine dönüşmesi gerektiği şeklinde algılar ve hayali egosuna

yapılan bu hakaret öyle büyüktür ki, doğal ve maddi eğilimleri ne kadar sinir bozucu olsa da yüksek statülü role tutkuyla sarılır. Oynanan rol, topluma karşı önemli sorumlulukları yerine getiriyor olsaydı (birçok iş adamı böyle yaptığını sanıyor), belki övgüye değer olurdu. Ancak kapalı dünyaları, gerçek olayların geniş, uzun menzilli dünyasında, hem çocuklarına hem de kendilerine karşı son derece sorumsuz olduklarının farkına varmalarını engelliyor. İşte zaten tam da bu nedenle kendi çocukları Haight-Ashbury veya East Village'ın şüpheli maceralarına sürükleniyorlar çünkü Scarsdale veya Atherton, Lake Forest veya Beverly Hills'in yüksek kalite yaşamını akıl almaz derecede sıkıcı buluyorlar.

Ümit verici olansa, kendiniz ile oğlunuz arasına bir sekreter koymak zor olduğundan bu çocukların bazılarının ebeveynlerine ulaştığına dair işaretler olması. Genç neslin yaşlılara karşı isyanının günümüz ölçeğinde tarihsel bir emsali var mı? Hem debu kadar yaygın olan? Siyasette, ahlakta, dinde, kıyafetlerde, sanatta ve müzikte son derece radikal bir örnek? Şu sıralar mevcut olan böylesine güçlü iletişim teknikleri sayesinde sesi gür çıkmış olan? Büyüklerin nihayetinde çocukları reddedeceklerine inanmıyorum; bu, doğaya aykırı. Ancak barışı sağlamak için, yaşlıların şimdiki konumlarından çok çok uzaklara taşınmaları gerekecek.

Bir zamanlar çok gerekli olan ancak şimdilerde Amerikan faşizmi için gerçek ve tehlikeli bir potansiyele sahip sendikaların başarılı mavi yakalı işçilerinin saflarında böyle bir tutum değişikliği olasılığı daha düşük bir ihtimal. Çünkü sendikalar da, yatırımcılar gibi aynı sembol ve gerçeklik karmaşası içinde faaliyet gösteriyorlar; ücret işten daha önemli ve hepsinin sendika saatlerine ve (vasat) sendika standartlarına uyması gerektiği için bir zanaata heves duyan kişinin cesareti hemen ve etkili bir biçimde kırılır. Ancak böylesine robotlaştırılmış bir iş gücü, bu durumun yerini alacak gibi görünüyor; ne de olsa işe yaramayan bir düzen kaçınılmaz olarak yerini yeni bir düzene bırakır.

Sendikacılığın temel varsayımı saygınlık değil, emeğin angarya olmasıydı ve bu nedenle strateji, mümkün olduğu kadar yüksek ücret karşılığında mümkün olduğunca az şey yapmaktı. Böylelikle otomasyon angarya işi ortadan kaldırırken, sendikalara duyulan ihtiyacı da ortadan kaldırıyor ve bu, müzisyenler gibi "yüksek sınıf" sendikalara kadar uzanan bir gerçek. Çalmaktan nefret eden bir flütçünün yerine sızlanmadan işini yapan bir kasetçalar gelebilir. Öyleyse sendikalar, işe yaramaya devam etmek istiyorlarsa politik baskılarını daha büyük bir kâr payı için değil (yükselen fiyatlara dayalı yükselen maaş), para kavramının ve işlevinin tamamen gözden geçirilmesi için kullanmalıdırlar.

Yeterli üretim ve refahın, nüfusun büyümesi üzerindeki tüm kısıtlamaları ortadan kaldıracağı korkusu gerçeklere aykırıdır çünkü aşırı nüfus zenginliğin değil, yoksulluğun bir belirtisidir. Şu ana kadar Asya'nın tamamen sanayileşmiş tek ülkesi olan Japonya, aynı zamanda etkili bir nüfus kontrolü programına sahip tek Asya ülkesidir. İsveç, Batı Almanya, İsviçre ve Amerika Birleşik Devletleri'nde de doğum oranı düşmektedir. Öte yandan Asya ve Afrika'nın daha fakir ulusları, beyaz adamın politik bir hile ile güçlerini ellerinden almaya çalıştığına yönelik hislerle nüfusları üzerine verilen tavsiyelere kızıyor ve direniyorlar. Bu nedenle, kesinlikle acil ve insani bir nüfus kontrol yöntemi, dünyanın gıda arzına cevap vermek ve şu anda askeri teknolojiye israf edilen zenginlik ve enerjiyi başka bir yöne kanalize etmek için önemlidir.

Çünkü en gerçekçi, dik başlı, çıkarcı ve taktiksel uzman bakış açısıyla bakıldığında Amerika Birleşik Devletleri Silahlı Kuvvetleri, kelimenin tam anlamıyla yetersiz, askeri beceri ile salt ateş gücü arasındaki farkı bilmeyen, sivrisineklere makineli tüfeklerle ateş eden, topraklarını yok ederek ülkeleri özgürleştirdiğini zanneden, ana silahı hiçbir şekilde silah olmayan ancak karşılıklı intihar aracı olan ve siyasi motivasyonlarını dünyanın çocukça "iyi adamlar" ve "kötü adamlar" olarak bölünmesine dayandıran şeytani bir ideolojinin şeytani yandaşları

olarak düşmanların da insan olduğunu unutan stratejistlerin kontrolüne verildi. Vietnam'da toprağın zenginliğini ve kadınları ele geçirmek için, dürüstçe materyalist bir niyetle savaşıyor olsaydık, ülkeyi sağlam bırakmaya çok dikkat ederdik. Ancak soyut ilkeler için savaşırken maddi kazançtan farklı olarak, siyah kontrastı olmadan her şeyin beyaz olabileceği yanılgısının acımasız ve amansız araçları hâline geliriz.

Timothy Leary, akla (somut değerlere) ulaşmak için zihnimizden (soyut değerlerden) uzaklaşmamız gerektiğini söylerken haklıydı. Çünkü akla ulaşmak için her şeyden önce bir oyundaki veya romandaki karakterler gibi kişilerin soyut fikirlerin veya ilkelerin çatışması için basitçe maskeler taktığı yapay bir olay örgüsünü canlandıran "kişilikler" olmak yerine, kendi varoluşunu deneyimleyen canlı organizmalar olmamız gerekir. Bir organizma olarak insan, dışarıdaki dünya için tıpkı bir nehirdeki girdap gibidir; insan ve dünya tek bir doğal süreçtir ancak bizler, yabancı bir bölgede işgalciler ve yağmacılarmışız gibi davranıyoruz. Birey, kendini ayrı bir kişilik ya da ego olarak tanımladığında ve hissettiğinde, aslında bedenin kendi başına dans eden bir enerji modeli olduğunun farkında değildir. Bu dans, hayvanlar, bitkiler, böcekler, bakteriler, mineraller, sıvılar ve gazlar denen sayısız başka modelle uyum içinde gerçekleşir. Bir kişinin tanımı ve normal "benlik" duygusu, bu ilişkileri etkili bir şekilde kapsamaz. "Bu dünyaya geldim." dersiniz. Hâlbuki gelmediniz; aynı bir dalın bir ağaçtan çıkması gibi, onun *içinden* çıktınız.

Bunun böyle olduğunu etkili bir şekilde hissetmediğimiz sürece, tüm insanların karşılıklı bağımlılığını tanıyan siyaset biçimleri ya da insanın tüm doğal kalıplar ağından ayrılmazlığını fark eden teknoloji biçimleri için yeterli motivasyon olmayacaktır. Öyleyse benlik duygusu nasıl değiştirilecek? Bilimsel eğitimle mi? Bu zekâyı ikna eder ama duyguları edemez. Dinle mi? Şu ana kadar durum umutlu değil. Psikoterapi ile mi? Çok hantal kalır. Bu konuda bir şey *yapılacaksa* ve tam zamanında

yapılacaksa, tek çaremizin psikofarmakoloji olabileceği konusunda Aldous Huxley'ye (ve *Makinedeki Hayalet* kitabındaki ciddi ve bilgili Arthur Koestler'e) katılmalıyım; aklımızı başımıza getirecek bir kimyasal, bir hap.

Her ne kadar bu yöntemleri (LSD, vb.) bir şekilde denemiş olsam da, ayrım yapmadan herkese antibiyotik vermeyecek olduğum gibi, dünyayı psikedeliklerle değiştirmeye çalışmazdım. Antibiyotiklerin ne kadar ekolojik zarar vermiş olabileceğini, doğanın belirli dengelerini ne kadar derinden bozmuş olabileceğini henüz bilmiyoruz. Bu nedenle, başka ve belki de aynı derecede kabul edilemez bir önerim var: Bu da, bu konuda hiçbir şey *yapılmamasıdır*.

Robert Oppenheimer, ölümünden kısa bir süre önce, tüm dünyanın cehenneme döneceğini öngörmüştür; bununla birlikte cehenneme dönmemesi için tek bir şans varsa, onun da bunu durdurmak için kesinlikle hiçbir şey yapmamak olduğunu eklemiştir. Soyut egonun en büyük yanılsaması, kendi içinde veya dünyada radikal bir gelişme sağlamak adına her şeyi yapabileceğidir. Bu, fiziksel olarak ayakkabı bağcıklarınızdan tutarken havaya zıplamaya çalışmak kadar imkânsızdır. Dahası, ego (para gibi), bir kavram, bir sembol, hatta bir yanılsamadır; biyolojik bir süreç veya fiziksel bir gerçeklik değildir.

Bu, uygulamada iyilik, doğruluk, barış, evrensel sevgi, özgürlük ve sosyal adalet gibi soyut nedenler için hareket etmeyi ve komünizm, faşizm, ırkçılık, karanlığın ve kötülüğün hayali güçleri ile *mücadele etmeyi* bırakmamız anlamına gelir. Zira şu anda dünyada büyümekte olan cehennemin büyük bir kısmı, iyi niyetten kaynaklanmıştır. Kısa süre önce bir generalin Vietnam'da bir köyü kendi güvenliği için yıktığını açıkladığı gibi savaşlarımızı ve devrimlerimizi, iyi amaçlar için talihsiz araçlar olarak meşrulaştırıyoruz. Bu, aynı zamanda konferans masalarında gerçek bir anlaşmaya (geçici ve tatmin edici olmayan uzlaşmalar hariç) ulaşamamanın nedenidir çünkü her

iki taraf da kendisinin en iyi niyetler ve dünyanın nihai yararı için hareket ettiğine inanır. İnsan olabilmek için kişinin hem kendi içinde hem de düşmanlarında belirli bir indirgenemez ahlaksızlık unsurunu tanıması ve kabul etmesi gerekir. Bu nedenle, bu soyut hırsların tamamen saçma olduğunu anlamak ve saçma bir girişim için psişik ve fiziksel enerjimizi boşa harcadığımızı görmek, muazzam bir rahatlamadır. Kötülük olmadan iyiye sahip olmaya çalışmanın, siyah olmadan beyaza sahip olmaya çalışmak kadar aptalca olduğu anlaşıldığında *yapılabilecek* şeyler için gereken enerji açığa çıkar. Soyut nedenlerden, özel ve maddi girişimlere (çiftçilik ve yemek pişirme, madencilik ve mühendislik, kıyafet ve bina yapma, seyahat ve öğrenme, sanat, müzik, dans ve sevişmeye) yönlendirilebilir. Elbette bunlar, kendinizin ama *sadece kendinizin* gelişimi için yapılabilecek mükemmel şeylerdir.

MUTFAKTA CİNAYET

Canlı bir beden, sabit bir şey değildir, alev veya girdap gibi hareket hâlinde bir olaydır; tek başına şekil sabittir çünkü madde, bir uçtan girip diğer uçtan çıkan bir enerji akışıdır. Bize ışık, ısı, hava, su, süt, ekmek, meyve, bira, Beef Stroganoff, havyar ve *P*âté de *Foie Gras* şeklinde giren bir akım içinde özel ve geçici olarak tanımlanabilir kıpırtılarız. Bunlar, gaz ve dışkı olarak (ve ayrıca meni, bebekler, konuşma, politika, ticaret, savaş, şiir ve müzik) olarak geri çıkar. Ve bir de felsefe.

Benim gibi bir filozof, mantıklı insanların normal kabul ettikleri şeylere şaşkınlıkla ve uzun uzadıya gözünü diken bir tür entelektüel köylü, günlük hayatın en çıplak gerçeklerinin inanılmaz derecede tuhaf olduğu hissinden kurtulamayan kişidir. Aristoteles'in belirttiği gibi, felsefenin başlangıcı meraktır. Muazzam bir küresel ateşin etrafında dönen bir kaya parçasının üzerinde yaşıyor olmak beni büyülüyor. Bir labirent olmanın hayretini daha çok yaşıyorum; karmaşık bir kıpır kıpırlık, bu sıvı enerji akışında çeşitli çarpıntılardan oluşan damarlar, filamanlar, lifler, hücreler ve ince zarlardan oluşan girişik bir bezemeyim. Ama beni gerçekten etkileyen şey, bu labirentin, su dışında neredeyse tüm maddesinin bir zamanlar *başka canlılara*

(hayvanların ve bitkilerin vücutları) ait olması ve onları öldürerek bu maddeyi elde ettiğim gerçeğidir. Bizler yeniden düzenlenmiş yaratıklarız çünkü biyolojik varoluş ancak çeşitli türlerin karşılıklı katliamı ve yutulmasıyla devam eder. Ben sadece, birbirlerini çiğneyerek gelişen bu mükemmel derecede tuhaf varlık düzenlemesinin üyesi olma yoluyla varım.

Açıkçası çiğnenmek acı verici ve ben de çiğnenmek istemiyorum. Bu yüzden tüm bu plan vicdanımı rahatsız ediyor. Acaba cenaze levazımatçıları hızlı davranmazsa mikroplar ve solucanlar tarafından yenilmem, ömrüm boyunca tükettiğim sayısız inek, koyun, kuş ve balık için adil bir tazminat olur mu? Merak ettiğim şey şu: Karşılıklı kargaşadaki tüm bu biyolojik düzenleme, gitgide daha hızlı bir şekilde çıkmaz yola ilerleyen çılgın ve şeytani bir mekanizma mı? Çekirge istilasına uğramış bitkiler gördüm; bir gün öncesinde dolgun ve sulu küçük bedenlerle dolup taşan tarlalar, ertesi gün kuru sapların üzerindeki gri tozlara dönüşmüşlerdi. Hayat kendini ölümüne yiyen ve zaferin yenilgiye eşit olduğu bir sistem gibi görünüyor.

İnsan da çekirgelerin yoluna kolayca sapabilir çünkü teknoloji konusunda uzmanlaştıkça çekirge veya pirana balığından daha yırtıcı olduğu görülüyor. Gezegendeki her şeyi yiyor, yok ediyor ve kirletiyor; mineraller, ormanlar, kuşlar, böcekler, tatlı su, hepsi banliyölere, kanalizasyona, pasa ve dumana dönüştürülüyor. Bu arada kaplanlardan bakterilere kadar doğal düşmanlarının fethi, kendi ırkının uzaya çıkmasını sağlıyor ve kendi açgözlü türünden korkarak servetinin büyük bir kısmını silah yapımına harcıyor, teknik beceri arttıkça her zamankinden daha ölümcül oluyor. Ancak pek çok tarih öncesi hayvan, aşırı gelişmiş silahları nedeniyle nesil olarak tükendi. (muazzam keskin dişlerini kullanmayı beceremediği için kılıç dişli kaplan ve devasa burun boynuzunun desteklenemeyen ağırlığı nedeniyle titanothere.)

Belki de insan öldüğüne göre türlerin de ölmesi gerektiği fikrini kabul edebiliriz. Bunun ardından evrenin enerjisi, yeni

kalıplara ve kılıklara bürünecek ve farklı ritimlerle dans edecektir. Gösteri her zaman devam edecek, ama bu, hep bu derece ıstıraplı mı olmak zorunda? Hayatın yumuşak, hassas et ve sinirleri kaçınılmaz olarak keskin dişlerin arasında mı çatırdamalı? Eğer öyleyse, o hâlde Camus'nün dediği gibi tek ciddi felsefi sorun, intihar edip etmemektir.

Bu durumda filozof şunu merak eder: Uzun vadeli intihar gibi görünen bu karşılıklı öldürme kısır döngüsünden bir çıkış yolu var mı? En iyi insanın bile var olması için gerekli olan bu cinayet ve ıstırap sisteminden kaçınmanın, bunu hafifletmenin veya genel olarak durdurmanın bir yolu var mı?

Örneğin vejetaryenlik bir çözüm değil. Yıllar önce Hintli botanikçi Sir Jagadis Bose, bitkilerin kesmeye ve çekiştirilmeye karşı verdikleri acı tepkilerini ölçmüştü. Bitkilerin acının *bilincinde* olmadıklarını söylemek, sadece bunu kelimelere dökemeyeceklerini söylemektir. Bu meseleyi *İngiliz Edebiyatında Zen* kitabını yazan ünlü Budist Reginald H. Blyth'e yönelttiğimde, "Evet, bunu biliyorum. Ama sebzeleri öldürdüğümüzde o kadar yüksek sesle çığlık atmıyorlar." cevabını vermişti. Başka bir deyişle o kendi vicdanını rahatlatıyordu. Budist ve Hindu keşişler, *ahimsa* tavrını yani zarar vermeme ilkesini, yürürken gözlerini yerde tutma şeklindeki en uç noktaya kadar taşıdılar ve bunu güzel kadınların cazibesinden kaçınmak için değil, yürürken böcekleri, salyangozları veya solucanları ezmemek için yaptılar. Yine de bu bir yaşama saygı gösterme ritüelidir ve öldürerek yaşadığımız gerçeğini hiçbir şekilde değiştirmez.

Bu çıkmaza nasıl çözüm bulabileceğim konusunda vicdanen düşünürken üç cevap buldum.

Birincisi, yaşamaya karar vermenin, öldürmeye karar vermek olduğunu kabul etmek ve buna göre hareket etmektir. Çünkü gerçekten öldürmeye karar verdiysem, bunu ustalıkla yapabilirim. Beceriksiz bir cellat tarafından başınızın yarım yamalak kesilmesinin ıstırabını düşünün. Ölüm olabildiğince çabuk

olmalı ve tüfeği veya bıçağı tutan el kendinden emin hareket etmelidir. (Cerrahınızın karnınızı açtığında sizin için üzülüp elinin titremesini istemezsiniz.)

İkincisi, yiyecek için öldürülen her yaşam formu, "Seni o kadar çok seviyorum ki seni yiyebilirim." ilkesine dayandırılmalı ve ondan sonra "Seni o kadar çok yiyorum ki seni seviyorum." diye devam etmelidir. Bu ilke, geçmişte avcılar ve günümüzde de endüstriyel çiftçiler ve balıkçılar tarafından ciddi şekilde ihmal edilmektedir. Sadece iki örnek vermek gerekirse, modern balina avlama teknikleri yüzünden balina türü yok olma tehlikesiyle karşı karşıyadır ve endüstriyel kümes hayvanları yetiştiriciliği, piyasayı tavuk olmayan tavuklar ve sahte yumurtalarla doldurmaktadır. Zavallı kuşlar, tel hücreden bloklar içinde büyütülür, kimyasallarla beslenir, asla güneşe çıkıp eşelenmelerine izin verilmez ve tatları tam da bu nedenle çok kötüdür. Unutmayın ki tabakta beğenilmeyen her şey, geldiği mutfakta ve çiftlikte sevilmemiştir.

Üçüncüsü, Lin Yutang tarafından şöyle ifade edilir: "Eğer bir tavuk öldürüldüyse ve düzgün pişirilmezse, o tavuk boşuna ölmüştür." Benim için ölen bir yaratığı en azından mükemmel bir şekilde pişirip, tadını çıkararak yiyerek onurlandırabilirim. Bana dönüşen herhangi bir hayvan, bundan keyif almalı.

Hayvanlara, bitkilere ve hayatımızın bağlı olduğu diğer malzemelere duyulan sevgi mutfakta beslenir. Ancak ortalama bir Amerikan veya İngiliz mutfağına bakıldığında, buraların pek de sevgi dolu olduğu söylenemez. Bunlar, evin daracık bir köşesine sıkıştırılmış bir banyoya veya ameliyathaneye benziyorlar: Beyaz, soğuk ve hırpani ama bazen parlak ve milimetrik derecede temiz. Bu tür mutfaklar, tuvaletler gibi sadece kullanışlılardır; yiyecekler, bir görev bilinciyle çiğnenebilir ve asimile edilebilir hâle getirilir. Ve bu tür mutfaklardan gelen her şeyin, sanki size iyi gelecekmiş gibi bir tadı vardır. (Sabunla ovulur, alkol ile silinir ve kaynar suda iyice dezenfekte edilir-

ler.) Bu neredeyse matematiksel bir kesinlik kuralıdır: Renksiz mutfak = Tatsız yiyecek.

Bu iğrenç mutfaklara sebep olan, yoksulluk değildir. Dünya üzerindeki en zengin ve en güçlü medeniyetin, zamandan tasarruf etmek ve para kazanmakla meşgul olduğu için ne yaşamdan zevk alma ne de keyif sürme becerisinin olmadığı gerçeğini yansıtır. Amerikalıların materyalist olduğuna dair genel kanı tam bir saçmalıktır. Materyalist, maddeyi seven, kendisini fiziksel olandan ve andan zevk almaya adamış kişidir. Bu tanıma göre çoğu Amerikalı, soyutlamacıdır. Materyalden *nefret ediyorlar* ve bunları olabildiğince hızlı bir şekilde çöp dağlarına ve zehirli gaz bulutlarına dönüştürüyorlar. Toplum olarak tek idealimiz bir geleceğe sahip olmak; işte tam da bu nedenle asla şimdiye sahip olamıyoruz. Oysa sadece şimdiye sahip olanlar ve onunla maddi olarak, anda ilişki kurabilenler gelecekteki planlarından faydalanabilirler çünkü planları olgunlaştığında, sonuçlardan keyif alabileceklerdir. Gözleri hiç gelmeyen yarına sabitlenmiş olan diğerleri ise "ekmek" adı verilen vitamin açısından zenginleştirilmiş bir strafor ile birlikte yaşama takılıp kalacaklardır.

Bir medeniyet hakkında, temel besinlerinden çok şey öğrenilebilir; bizim durumumuzda bu ekmektir. Gerçek ekmek, bir yaz öğleden sonrasının tembel sıcağında çiftlik mutfaklarını, un değirmenlerini, buğday çuvallarını ve altın tahılların bulunduğu yumuşak tarlaları çağrıştıran bir aroması olan, katı ve kabuklu bir maddedir. Az sayıda Amerikalı buna ulaşabilir ancak koruyucular ve sözde besleyici kimyasalların enjekte edildiği neredeyse ağırlıksız, yumuşak ve gözenekli olan bizim ekmeğimiz, bunlardan biri değildir. İdeal ölçüde beyaz olmaktan çok, renksizdir ve (insan dehasının başarabileceği kadar) mutlak bir hiçlik tadına sahiptir. Her biri sütten kazein alarak buğday veya çavdardan sentezlenen, yenilebilir plastik tadında, hava kabarcıklarından oluşan bir bütündür. İster sos ister tükürük olsun, sıvı ile temas halindeki bu plastik zar, tıpkı bebeklere yedirilen

ve pek çok bebeğin haklı olarak kaşığa geri tükürdüğü iğrenç beyaz balçık gibi anında tuhaf ve dokusuz bir macuna dönüşür.

Başlangıç olarak buğday, Kansas ve Nebraska gibi çorak, milyonlarca dönümlük niteliksiz ve ağaçsız arazilerde, endüstriyel tarımla sevilmeden yetiştirilir ve uçaklar tarafından Flit ve Bugdeath ile ilaçlanır. Daha sonra, muazzam mekanik makaslarla yeryüzünden tıraşlanır, kurutulur, deterjanlarla yıkanarak ve dezenfektanlarda haşlanarak tonlarca pankeke dönüştürülür. Büyük otomatik fırın fabrikalarında bu saf tebeşir tozu dağları, pantotenik asit, piridoksin, para-aminobenzoik asit ve yapay tatlandırıcılar ile karıştırılır, daha sonra tüm kütle kabarcıklanır, ısıtılarak stabilize edilir, dilimlenir, mum kağıdına sarılır ve satışa gönderilir. Abarttığımı düşünebilirsiniz ancak *Scientific American*'ın yakın tarihli bir sayısına göre biri, bir tüpten çıkan diş macunu gibi peşpeşe "ekmek" üretecek elektronik fırınlar işleminin patentini aldı. "Sürekli bir bileşen akışı karıştırılır, hamur yoğurulur ve kabarması için içine karbondioksit pompalanır. (Maya eklenebilir, ancak sadece aroma için.) Oluşan üründe kıtır ekmek kabuğu yoktur.

Birkaç yıl önce bir okuyucu, abonelerini pazardaki hilelerden korumak üzere ortaya çıkmış takdire şayan bir dergi olan *Consumer Reports*'a bu ekmeği şikâyet etmişti. Ancak CR, ürünü deneyimli şeflerin ve gurmelerin kararına bırakmak yerine diyetisyenlere ve kimyasal analistlere danıştı ve bu sefil maddenin gerçekten "vitaminler ve besleyici mineraller açısından zengin" olduğunu bildirdi.

İşte sorunun özü şu: Diyeti, ilaçla ve yemek pişirmeyi de farmakolojiyle karıştırıyoruz ve bu nedenle diyetisyen ve aşçı sınıfları birbirine zıt rotalarda ilerliyorlar. (Nitekim ilki test tüpüyle, ikincisi ise burun ve dil ile çalışır.) Gıda ambalajlarının üzerindeki etiketler, tescilli ilaçların etiketleri gibidir. Raftan bir paket jelatin aldığımda üzerinde şöyle yazıyor:

ANALİZ: Protein %85–87. Nem %12–14. Kül %1.0-1.2. Yağ 0. Sodyum porsiyon başına 90 mg./100 Gm. veya 1 mg.. Karbonhidrat 0. Poşet başına kalori 28.

Bunun ne anlama geldiğine dair en ufak bir fikriniz olmayabilir ancak tüm bu küçük, bilimsel görünümlü ve ondalık sayıların sizin için iyi olması gerektiğini düşünürsünüz. Bizim gıda muhakememiz, materyalistten çok teorik ve matematikseldir, işte tam da bu nedenlerden dolayı Amerikalıların materyalist değil, soyutlamacı olduğunu söylüyorum.

Diyetisyen ve aşçının birbirinden farklı çalışma rolleri, hastaneler ve okullardan başka hiçbir kurumda bu kadar belirgin değildir. Özellikle benim işimde, ülkenin her yerindeki üniversitelerin öğrenci kafeteryalarında öğle veya akşam yemeği yemek kaderin bir parçasıdır. Hepsi birbirinin aynısıdır: Süzme peynirli marul ve ananas konservesi. Elektronik arafta saatlerce acı çekmiş, fazla pişmiş ve tekrar tekrar ısıtılmış su, ezme ve bulyon küplerinden yapılmış bir sosla kaplanmış sığır eti dilimleri. Haşlanmış bezelye, mısır ve havuç. Turta ise mide bulandırıcı bej bir yapışkan tabakada, dönüştürülmüş bir kartonda duran, yapay akçaağaç şekeri ile tatlandırılmış, üzerine yine yapay tatlandırıcılı ve adeta bir aerosol bombasından fışkırtılmış tıraş kremi. Bu gıdanın, ulusun entelektüel yaşamı üzerindeki etkisi felaket olmalı. Üniversite siyaseti, esas olarak bir departmanlar arası kan davası olduğu için, ev ekonomisi ve diyetisyenler açıkça zirveye yerleşerek tarihçileri ve matematikçileri, dilbilimcileri ve antropologları, bu tür yavan yemeklerin bilim insanları için en uygun diyet olduğu fikrine alıştırarak yaşamın her türlü zevkinden mahrum bırakmak için komplo kurmuşlar.

Sorun şu ki, bu tür "pişirmeyi" fiilen denetleyen diyetisyenler (ve yemeğin içine giren zorunlu ve sahte ürünleri denetleyen FDA ve Tarım Bakanlığı'nın bahtsız aracı kurumları), bunun doğru miktarda protein, karbonhidrat, mineral ve vitamin içer-

diğini gerçekten kanıtlayabilirler. Ancak bu, müziğin değerini desibel ve dalga frekansları açısından değerlendirmek gibidir; "Bu kaydın, insan kulağına zarar vermediği onaylanmıştır." Elbette bunlar bizim için en azından makul derecede uzun bir süre var olmamızı sağlaması açısından *iyidir*. Aynı bakış açısı ile seks de böyle kabul edilebilir: Sağlık için iyidir; gerginliği azaltan bir "çıkış noktasıdır" (Kinsey'nin orgazmları saymak için istatistiksel terimini kullanmak gerekirse) ve önünde sonunda bir sağlık bilimcisi, insanın günlük ihtiyacını (0,428 haftada üç kez) anlayacaktır, böylece biz de yüksek bir görev duygusu geliştirerek seksin yarattığı suçluluk duygusundan kurtulabiliriz. "Çıkış" sayınıza dikkat edin ve yatağın yanında bir tablo tutun.

Ancak bizim için iyi olması gereken şeyleri yaparak ve yiyerek kavuşmayı arzuladığımız "iyi" tam olarak nedir? İşte bu soru kesinlikle tabudur çünkü eğer ciddi bir şekilde araştırılacak olursa, tüm ekonomi ve sosyal düzen dağılır ve yeniden organize edilmesi gerekir. Böyle bir durum, tıpkı havuç peşinde koşan eşeğin, aslında havucun bir sopanın ucunda sallandığını öğrenmesi gibi olurdu. Ne de olsa arzuladığımız iyilik, sadece ve daima gelecektedir. Duygusal ve maddi şimdi ile ilişki kuramadığımız için, iyi şeyler olduğunda değil, olması beklendiğinde mutlu oluruz. Zevkleri dört gözle beklemekten ve onlarla tanışmak için ileriye koşmaktan öyle keyif alıyoruz ki, geldiklerinde onlardan zevk alacak kadar yavaşlayamıyoruz. Bu nedenle, oyuncaklarını parçalayan korkunç bir şımarık çocuk sürüsü gibi, kronik hayal kırıklığından mustarip bir medeniyetiz.

Aslında zaman mevhumunun olmadığı iddiası, kulağımıza çılgınca gelmelidir. Biz, vakit nakittir diyoruz ve arkadaşım, bu gerçek! Nihayetinde, zamanın tamamen soyut olduğunun farkına varmadan yemek pişirmek, yemek veya başka bir sanat veya zevk için doğru ruh halinde olmak imkânsızdır. Gerçekten de "zamanlama" (ritmi yönetme sanatı) diye bir şey var ama zamanlama ve acele etme, birbirinden en az aşçılar ve diyetisyenler kadar farklı. Saat zamanı, yalnızca tüm uygar

toplumlar tarafından ortak tutulan bir ölçüm yöntemidir ve enlem ve boylamın hayali çizgileriyle aynı tür gerçekliğe (veya gerçeksizliğe) sahiptir. Ekvator, rulo bir rostoyu iple bağlamaya yaramaz. Saate göre yargılarsak, şimdiki an, ideal olarak hiç genişliği olmaması gereken, ince bir çizgiden başka bir şey değildir, ama o zaman da görünmez olur. Eğer saat sizi büyülediyse, şimdiye sahip olamazsınız. "Şimdi", geleceğin geçmiş olduğu geometrik noktadan başka bir şey olmayacaktır. Ama dünyayı maddi olarak hissedebilecek olursanız, şimdiki zamandan başka hiçbir şeyin aslında olmadığını veya olmayacağını keşfedersiniz.

Herhangi bir sanat dalında mükemmeliyet için, ebedi şimdiki zaman hissini kemiklerinize kadar hissetmelisiniz çünkü bu, *doğru zamanlamanın* sırrıdır. Acele etmek yok. Oyalanmak da yok. Bu aynı müzikle dans ettiğiniz gibi, olayların gidişatında akma hissidir. Ne onu geride bırakmaya çalışıyor, ne de geride kalıyor olmak hâlidir. Acele etmek ve geciktirmek, şimdiki zamana direnmeye çalışmanın benzer yollarıdır ve aynı yemek pişirmedeki gibi sonuçta ortaya berbat bir ürün çıkar. Zamana sahip olmaya çalışmak, yani geleceğe olabildiğince hızlı gitmek, size gerçek yiyecekler yerine soyut yiyecekler verir. Örneğin hazır kahve, geleceğe aceleyle ulaşmak isteyenlerin hak ettiği bir cezadır. TV önünde yenen yemekler de öyle. Genellikle uçaklarda servis edilen, plastik tepsi ve tabaklar gibi tadı olan aşırı ısınmış pislikler de öyle. Kızartılmak yerine otuz saniyede mikrodalgada ısıtılmış rosto ve hatta şarap niyetine beton fıçılarda hazırlanan üzüm suyu ve alkol karışımları da öyle.

Meyvelerimiz ve sebzelerimiz bile aceleye getiriliyor, öyle ki, gözün yüzeysel yargısına göre muhteşem görünse de kabuğunun altında leziz sulu bir elma bulmak hayli zor ve çoğu patates, ekmekle aynı hiçlik tadına sahip. Bir süreliğine bunun çok fazla tütün tükettiğimden damağımı mahvettiğim için olabileceğini düşündüm ama geçenlerde İngiltere'deki babamın bahçesine döndüğümde, hem elmaları hem de patatesi bir çocuğun bozulmamış damağında hissedebileceği kadar leziz buldum.

Soyutlamacılar mümkün olsa, akşam yemeği yerine menüyü yiyerek zamandan tasarruf edecekler ki aslında bu, neredeyse insanın şunları okuduğu restoranlarda mümkün:

> COLORADO DAĞ ALABALIĞI FİLETOSU, narin bir altın kahverengiye dönecek şekilde hafifçe sotelenmiş ekmek kırıntıları, tereyağında kaynatılmış taze bezelye, hafif ve çıtır Fransız usulü patates kızartması ve limon dilimi ile.

Menüde bazen gerçekliğin iç karartıcı düş kırıklığına karşı, iştahı kabartmak için renkli bir fotoğraf bile olur. Bir keresinde, açık mutfak cesaretini gösteren bir restoranda bu durum ile karşılaştığımda, "Colorado Dağ Alabalığı Filetosu", ızgaraya atıldığında takırdayan, kirli beyaz bir maddeden oluşan sert bir dikdörtgendi.

Menüyü yemenin bir başka yolu da parayı servete tercih etmektir; zamanın fiziksel bir gerçeklik olduğu halüsinasyonuyla doğrudan ilişkili psişik bir bozukluk. Adil olmak gerekirse, süpermarketlerimizde hâlâ satılabilecek önemli ve mükemmel ürünler var, ama parayla büyülenirseniz ne olur? Dolu alışveriş sepetinizi verdiğinizde kasiyer uzun bir kâğıt parçasını size uzatır ve "Otuz dolar yirmi beş sent lütfen!" der. Aniden bu kadar çok "servet"ten ayrılmak zorunda kaldığınız için üzgün hissedersiniz, oysa servetiniz artık alışveriş poşetlerindedir ve onlarla evinize gideceksinizdir. Çünkü para bir gelecekti, bir "ödeme vaadi" idi ve artık gerçekliğe dönüştürülmüş bir soyutlamadır ama buna rağmen mutsuz hissedersiniz çünkü iyi şeyler olacağına dair beklentinizi gerçek mallarla takas etmişsinizdir! Tıpkı zamanın hareketi ölçmenin bir yolu olması gibi, para da maddi zenginlik ve gücün bir ölçüsüdür, bir defter tutma sistemidir ve bu anlaşılmadığında, geniş maddi bolluğa sahip bir ulus (Buhran'da olduğu gibi) tamamen sembolik nakit eksikliğinden dolayı açlık çekebilir.

Kesin olarak soyut ve matematiksel bir ideal olan en kısa zamanda en çok parayı kazanmaya adanmış bir medeniyette başarının tek kesin yöntemi, müşteriyi aldatmak ve çeşitli hiçlikleri gösterişli paketlerde satmaktır. Gerçek görünmesi için susuz domateslerinize balmumu sıkarsınız. Ama sonra, yani parayı kazandıktan sonra, onunla satın alınacak gerçek bir şey bulamazsınız çünkü herkes aynı şekilde hile yapmaktadır.

Bu en zengin ulusta zengin borsa simsarları ve reklamcıların, tesisatçılar ve elektrikçilerin çalışmayı bıraktığı gibi son gaz ziyafetlere ve seks partilerine gittiği, karşılaştırıldıklarında antik Roma'nın şaşalı yaşamının adeta Metodist bir ortamda bir akşam yemeğine gidiyormuş gibi gözüktüğü varsayılabilir. Oysa gerçekte olan, bu zengin mavi yakalıların evlerine giderken "bira" olarak adlandırılan alkollü meşrubat tenekeleri alıp hamburger ile ketçap yerken televizyon seyretmeleridir. Beyaz yakalılar ise önce kendilerini martinilerle uyuşturup, ardından bir ihtimal, ne tadı ne de iştah açıcılığı olmayan oldukça iyi Fransız veya İtalyan restoranlarına gidiyorlar. New York'ta, genellikle ünlü Avrupa restoranlarının bulunduğu bir caddede, küçük bir otelde kalıyorum. İstisnasız her sabah altıda, şekillerinden çıkarabildiğim kadarıyla tonlarca kimsenin yemediği ıstakoz, Rockefeller İstiridye, *Filet Mignon aux Champignons*, haşlanmış somon, *Moules Ariniére*, *Coq au Vin* ve neredeyse tüm sebzelerin artıklarını taşıyan çöp kamyonlarının gürültü patırtısıyla uyanıyorum. Amerika'daki restoranlar ne kadar mükemmel olursa olsun, mideye değil göze hizmet ederler çünkü soyutlamacılar, süslü menüler ve aşırı derecede dolu tabaklardan zevk alırlar; oysa buralar, bu tür yerlerde yemek yemeye gücü yetmeyen, ergenlik dönemindeki erkek çocuklarının iştahına uygundur. Müşterinin beklentisi vardır ama bunu yerine getirme kapasitesi yoktur.

İşin özü, sembollerle (kelimeler, sayılar, ölçüler, nicelikler ve görseller) hipnotize edilmiş bir kültürde yaşıyor olduğumuz ve

bunları fiziksel gerçekliğe tercih ettiğimizdir. Pudingin kanıtının tadında değil kimyasal analizinde olduğuna inanıyoruz.

Bu, büyük ölçüde ezici bir şekilde edebi ve matematiksel olan, herkesi memur ve bürokrat olmaya hazırlayan ve maddi yeterlik sanatlarında isteksiz çıraklık sağlayan bir eğitim sisteminin sonucudur. (Entelektüel ilerleme sağlayamayacaklarına inanılan ve aptal kabul edilenler için.) Bu, "emeğin onuru" hakkında duygusal bir bakış açısı yaratmak değildir. Bir kültür, temel yaşam sanatlarında (çiftçilik, yemek pişirme, yemek yeme, giyinme, döşeme ve sevişme) en sofistike eğitimi sağlamadığında kültür sayılmaz. Bu sanatların adanmışlık ve beceriyle yetiştirilmediği yerlerde harcanacak zaman ve para boşa gider. Dükkânlar, tek gözleri saatte, mutsuz ve sadece nakit para için çalışan köleler tarafından bir araya getirilmiş çöplerle doludur. Bu nedenle, günlük yaşamın gereksinimlerini üretirken uzman işçiliğinden zevk alanların yapabileceği neredeyse hiçbir iş yoktur. Jet uçakları ve bilimsel aletler muhteşemdir ancak evler, arabalar, kumaşlar, küvetler, halılar, mücevherler, takım elbise, porselen takımlar, yataklar ve aydınlatma armatürleri, insanın hayal gücünün olağanüstü başarısızlıklarıdır. (Bu arada, mutfağınız için gerçekten zarif cam eşyalar - kavanozlar, huniler, sürahiler, şişeler- istiyorsanız, laboratuvar ekipmanı satan bir yerden alın.)

Semboller ve soyutlamalar dünyasında (ayrı ve ayrık sözcükler manasında) insan, diğer şeylerin arasında izole bir şeydir. Bu nedenle kişi, deriden bir zarf içinde yaşayan, yalnız bir bilinç ve eylem merkezi olarak deneyimlenir. Bu zarf, kendisiyle yabancı bir evren arasında sarp bir sınırdır ve yaşamın asıl görevi, "doğanın fethi", yani düşman bir evrenin iradelerimize boyun eğdirilmesi için diğer yalnız olanlarla güçlerini birleştirmektir. Dolayısıyla, "uzayın fethi" üzerine yapılan konuşmalar da aynı nedenledir. Ancak bu hissin bir sonucu olarak çevremizi yok ediyor ve kendi yuvamızı kirletiyoruz. Dünyamız giderek ondan nefret ediyormuşuz gibi gözükmeye başlıyor.

Oysa bu özel kişisel varoluş hissi, bir yanılsamadır. Canlıların çevreleriyle ilişkisini inceleyen özel bilim dalı olan ekoloji, bireysel organizmanın ve çevresinin sürekli bir enerji akışı ya da alanı olduğunu şüphe götürmez bir şekilde göstermektedir. Arılardan ve çiçeklerden yola çıkacak olursak, bu iki organizma çok farklıdır çünkü biri toprağa kök salmış ve güzel kokular yayarken diğeri havada serbestçe hareket eder ve vızıltılar çıkarır. Ancak birbirleri olmadan var olamayacakları için aslında tek bir organizmanın iki yönü oldukları söylenebilir. Aynı şekilde, başlarımız görünüş olarak ayaklarımızdan çok farklıdır ancak onları bir bireye ait olarak kabul ederiz çünkü birbirlerine açık bir şekilde deri ve kemiklerle bağlıdırlar. Bununla beraber daha az belirgin olan bağlantılar daha az gerçek değildir.

Örneğin kendi elinizde birbirinden uzak molekülleri birbirine bağlayan ipler yoktur. *Galaksi* olarak tanıdığımız oluşumda, yıldızları bir arada tutan görünür bir malzeme yoktur. Ancak medeni insanlar, doğal çevreleriyle *sürekli ilişki* içinde oldukları gerçeğinden endişe verici düzeyde bihaberdir. Hava, su, bitkiler, böcekler, kuşlar, balıklar ve memelilerin var olması, beyin, kalp, akciğerler ve mide kadar gereklidir. Biri dış, diğeri ise iç organlarımızdır. Öyleyse, dışardakiler olmadan içerdekilerin de yaşayamayacağı çıkarımı ile "ben" ve "kendim" kelimelerinin, her *iki tarafı* da içermesi gerektiğidir. Güneş, Dünya ve ormanlar, beyniniz kadar vücudunuzun da parçalarıdır. Toprağın erozyonu, cüzzam kadar kişisel bir hastalıktır ve pek çok "büyüyen topluluk", kanser kadar tehlikelidir.

Bu apaçık ortada olan gerçeğin farkına varamamamızın nedeni, insanoğlunun kendini bir zarf ve bunun içindekilerden ibaret saymasının sonucudur. Bu fikrin ne kadar aptalca olduğu, dışarısı olmayan bir içi ya da içi olmayan bir dışarıyı hayal etmeye çalıştığınız anda netleşir. Bunu açıkça görmek, fiziksel dünyada yeni bir tutum geliştirmeyi gerektirir. Bu, ilk olarak, tüm yaratıklar arasındaki karmaşık bağlantılara derin bir saygı duymak ve ikincisi, bu dünyayı kendi bedeninizin bir uzantısı

olarak hissederek buna sevgi ve haz ile yaklaşmaktır. Doğru, bu dünya kendini karşılıklı öldürerek ve yiyerek koruyor; ama bu yeni tavır sayesinde peyzajı yanlış tasarlanmış evlerle kaplanmayacak, ya da endüstri ve arabalardan çıkan duman havayı kirletip güneş ışığını boğmayacak ya da ağıllarda ve çiftliklerdeki cinayet, mutfakta örtbas edilmeyecektir.

Nitekim yemek pişirme sanatı için kesinlikle gerekli olan tek şey, ham maddelerine duyulan sevgidir; yumurtanın şekli ve verdiği his, un, nane veya sarımsak kokusu, bir uskumrunun muhteşem formu ve ışıltısı, kırmızı mermer dokusu ile bir parça sığır eti, taze marulun soluk yeşil yarı saydamlığı, dilimlenmiş bir soğanın eş merkezli elipsleri ve parmaklarınızın altındaki unlu hamurun ağırlığı, sıcaklığı ve esnekliği. Ahırlar ve üzüm bağları, balıkçı rıhtımları ve mandıralar, meyve bahçeleri ve mutfak bahçelerine aşinalık varsa, aşçının ruhani tutumu daha da zenginleşecektir. Kalbimi heyecanlandıran ve hiç unutamadığım hatıralarımdan biri, bir gece yarısı dolunayda gördüğüm, minik çiy damlalarıyla tazelenmiş, yenilebilir yeşim taşları gibi yapboz desenlerden oluşan bir sıra meşe yapraklı maruldur. Ayrıca çocukken çubukların üstünde uzanan çalı fasulyelerinin arasında saklandığımı, tohuma kaçan büyük baklaları açtığımı, mor benekli fasulyeleri kırdığımı da hatırlıyorum. Uzun araştırmalardan sonra asmalar arasında kendini gizleyen, uzun, ağır bir bakla keşfetmiştim.

Bu yaklaşım sayesinde yiyecekleri dikkatsizce kaynar suya atmak ya da koklamak ve yağlamak için fırına hevesle bakmadan kızartma yapmak neredeyse imkânsızdır. İyi bir aşçı, sevecen bir anne gibi ya da ölümsüzlük iksirini nadir bitkilerden damıtan bir simyacı gibi uzun uzun düşünür. Yemek bir ziyafet olacaksa, hazırlığı da ziyafet kadar nefis olmalıdır. Ne de olsa aşçı, kurban sunan bir rahip, ocak da bir sunaktır. Büyülü bir ayin yaparcasına adanmışlık ve özümseme olmalı ya da bu tür şeylere alışık değilseniz, muhteşem bir kadına zevklerin en büyüğünü yaşatmak, bir müzik aletinden en mükemmel sesi

çıkartmak veya golf topunuzun başlangıç noktasından yeşilliğe zarifçe havalanışını seyretmek gibi olmalıdır.

Ustalıkla ve tam dikkat gösterilerek yapılan hemen hemen her eylemde ritüelin tarzı ve tavrı hissedilebilir. Bu, tıpkı bir cerrahın bir ameliyatta aletlerini tutması, bir kuyumcunun bir saati tamir etmesi veya pilotların uçağı kalkışa hazır hâle getirmesi gibidir. Ayinlerin büyüsü (yani sihri) öyledir ki, dürüst, sade ve dürüst olmakla övünen Amerikalılar, sürü hâlinde bir törene tanık olmak için yurt dışına gidecek ve *mâitre d'* masanın yanına bir tekerlekli araba gelip alevli brendi ile *crépes suzette* hazırlandığında heyecanlanacaklardır. Gerçekten de ritüele o kadar açız ki, Presbiteryen kilisesinin binlerce sadık Protestan işadamı, sırf egzotik elbiseler giymek ve arkaik törenlerde bulunmak adına Masonlara ve Tapınakçılara katılıyorlar.

Neyse ki ruhumuzda hâlâ, adı Ateş olan mutfağın merkezi tanrısına dair ilkel ve temel bir bağ var. Amerikalılar, İngilizlerin ve Fransızların aksine, evlerinde geniş şöminelere sahiplerdir ve son yirmi yılda aile babaları kendilerini, giderek artan bir biçimde mangal ayinlerine ve şef şapkası, önlük, uzun şişler, çatal ve döner gibi tören araçlarına kaptırmışlardır. Bu, zamana bağlı kalmadan pişirme biçimine geri dönüş, her şeyin henüz bitmediğinin ve siparişin altmış saniyede elektronik olarak teslim edildiği yemek türlerinden (artık bazı arabalı servisler de mevcut) asla zevk almayacağımızın işareti. İnsan doğasına olan inancım bana, mutfakta aşk olmadan sofrada tat olamayacağını anlamaya beni zorlayacağını söylüyor.

Batı dünyasındaki hemen hemen her medeni evin merkezi, canlı olmaktan başka her şey olan ve oturma odası adı verilen çorak bir alandır. Bir zamanlar burası salon olarak adlandırılıyordu, yani onurlu ziyaretçileri ağırlayan "konuşma yeri" idi ve bu nedenle, sağlam bir şekilde duvarlarla çevrili, yalnızca özel günlerde kullanılan, belli belirsiz küf kokan ve sandalyeler, kanepeler, bir dolap, güzel tabaklar ve birkaç resim dışında

çok az şey içeren bir yerdi. Aile başka bir yerde *yaşıyordu*; eğer hizmetçi yoksa mutfakta, aksi takdirde, kütüphanede, yatak odasında veya çocuk odasında. Ancak hizmetçilerin gidişi ve artan alan maliyeti ile evler garip bir dönüşümden mustarip oldu. Mantıken oturma odasının gösterişli lüksünü terk edip geniş mutfaklara taşınmalıydık fakat bunun yerine salona taşındık ve mutfağı banyoya benzer bir eklentiye indirgedik. Bu, hâlâ hizmetçilerimiz olduğu ya da kuzu rostonun sanki yoktan var edilmiş ve mucizevi bir "tabak"mış gibi masamıza gelmesini sağlayan bir aşçımız olduğu illüzyonunu yaşamamızı sağladı.

Medeniyet, hâlihazırda ortaya koyduğumuz şekliyle, olaylar arasındaki bağlantıları gizleyen bir paravanlar sistemidir. Tıpkı kuzu rostonun mutfak, yemek pişirme veya çobanlık ile görünür bir bağlantısı yokmuşçasına masada bir sunum olması gibi, çocuklar da cinsel ilişki veya doğumla görünür bir bağlantı olmadan aramıza gelirler. Süpermarkette paketlenmiş olarak satılan dilimlenmiş domuz pastırması ve biftekler, sanki birer elma gibi algılanır, ölü sığırları ve domuzları hatırlatmazlar. Bu tür paravanları kaldırmak, halka açık bir caddede bağırsaklarını sokak ortasında rahatlatmak kadar saldırgan ve kaba kabul edilir.

Benzer şekilde oturma odası, bir ailenin kendilerine ve başkalarına karşı, çiftçilik yapmayan, öldürmeyen, yemek yapmayan, yıkanmayan, tuvalete gitmeyen, sevişmeyen bayanlar ve baylar olarak "sahne" aldıkları yerdir! Bir yuva, içinde barındırdığı insan organizmasıyla bir miktar ilişki içinde olmalıdır; tıpkı ağzın ve rektumun beslenme kanalının karşılıklı uçlarında olduğu gibi, mutfak ve tuvalet de birbirlerinden iyice uzak tutulmalıdır. (Burada, Japon medeniyetinin en büyük zevklerinden birinin ortak küvet olduğu ancak her odanın özel banyosu olan modern oteller haricinde banyonun *benjo*'dan oldukça ayrı tutulduğunu belirtmekte yarar var.) Fakat yaşamın bölümlendirilmesi çok ileri gittiğinden ve çeşitli organik işlevlerimiz ayrı ve özel kutularda gerçekleştirildiğinden, evlerimizde yalnızca

yemek yiyen (daha fazlası kabahatmiş gibi bir tavırla), içen, oturan ve konuşan insanlar olarak sahneye çıkıyoruz. Evin geri kalanı ise, biyolojik işlevleri baskıladığımız bir tür "bilinçsizlik" (hatta sıkıştırılmışlık) alanı olarak ortaya çıkıyor.

Bununla birlikte bu düzenleme, kişinin gerçek benliğinin ayrı bir zihinsel varlık olduğu, bir ruh veya ego olduğu yanılsamasına uymaktadır; bu, içinde yaşayan ve bedeni kontrol etmesi gereken ancak gerçekten ona ait olmayandır. Bu biyolojik olmayan benlik, kelimeler, semboller ve fikirlerden oluşan bir soyutlamadır (canlı bir varlık yerine bir *persona* veya maske) ve bu yüzden oturma odası, gevezelik kutusu, bu yanılsamaya kesinkes adanmış bir medeniyetin içinde yer alan evlerin ana odasıdır.

O hâlde yanlış adlandırılmış oturma odası, biyolojik varoluşta olduğu gibi, yemekten sonra sofradan çok fazla uzaklaşmadığımız bir mekândır. Söz konusu oda bir kütüphane, entelektüel yaşam için ayrı bir yer olsaydı böyle bir geri çekilme dürüst ve bilinçli olurdu. Ancak binden fazla kitapçıya bile destek vermeyen bir ulusta, çok az oturma odası aynı zamanda bir kütüphanedir. Evin merkezi ve ana odası, vücutlarından utanan insanların, esnek olmayan ve gıcırdayan vücutlarını desteklemek için ağır, rahatsız ve pahalı mobilyalarla dolu, büyük ve boşa harcanmış bir alandır.

Gelin iskemlelerle başlayalım. Bir sandalye, bir masanın uzantısıdır ve bir masa, yemek servisi için kullanılan temiz, yükseltilmiş bir yüzeydir; böylece tabak çanağa takılmayız ve yemeklerimiz köpekler, kediler ve bebekler tarafından kesintiye uğramaz. Ancak oturma odasında tek başına duran sandalye saçma bir tünek, yere uyum sağlamayan bedenler için bir tür cerrahi destektir. Aşırı kabarık koltuklar ve sedirlere gelecek olursak, bunların aslında Anka kuşu yumurtalarının taşınmasına yarayan kaplar olarak tasarlandıkları varsayılabilir. Sağladıkları dinlenme ve rahatlık, yeri süpürmek için harcanan çaba,

pahalı oluşları, taşınırken canavar benzeri kütlelerinin yarattığı maliyet ile telafi edilir. Ne kadar iyi ve kamufle edilmiş olursa olsun, silah mevzileri ile hemen hemen aynı estetik değere sahiptirler.

Bu arada aynı eleştiri, hantal baş ve ayak tahtaları, fil büyüklüğündeki şilteleri destekleyen yoğun tel ve yay yapıları ile yataklar için de geçerlidir. Bu müthiş yataklar, etrafına sıkışacak kadar bir genişliğe sahip (genellikle kasvetli) yatak odaları denilen ek bir alan israfına yol açarlar. Dinlenme ve mahremiyet için ideal çözüm bana, tüm zeminin köpük kauçukla ve halı kaplı olduğu büyük, pencereli bir dolap gibi geliyor. İnzivaya çekinildiğinde yere yastık ve yorganlar veya elektrikli battaniyeler Japon tarzında serilir ve sabahları da gizli raflara geri konur.

Öyleyse sorun, evlerimizin yemek pişirme ve giyeceklerimizle aynı maddi yeterlik ve biyolojik zekâ eksikliğini sergiliyor olmasıdır. Canlı organizmalar yerine başka insanlara hava atmak için inşa edilmiş durumdalar. Üstelik bu insanlar ortaya iyi bir şov da koymuyorlar; aptal ve ucuz bir biçimde geniş alanların ve kölelerin olduğu bir çağda yaşayan, Hristiyan püritenliğinin etkisi altında, hiçbir zaman yemek pişirmek veya diğer biyolojik faaliyetleri yapmak için eğilmedikleri iddia edilen aristokratların çağındaki lord ve leydilerin yaşamlarını taklit ediyorlar. Ve bu yaşam tarzı, paltolarımızın kollarındaki düğmeler kadar modası geçmiş ve körelmiştir.

Hırslı *küçük burjuvazi* ürünü olarak, yıllardır kişinin insan biyolojisini koruyan ve güzelleştiren sanattan "daha iyi bir şey" peşinde olması gerektiği yanılgısı içindeydim. Bu "daha iyi" olan şey, daima beyinsel, soyut ve semboliktir; yazar, din adamı, avukat, politikacı, finansçı, profesör veya filozof olmak gibi ellerimi hayattan uzak tutacak herhangi bir şey. Bu konuda kendim için üzülmüyorum; *bazı* insanlar brahma rahibi olmalı ve kendi adıma bu konuda iyi iş çıkardığımı düşünüyorum ancak bana yardım edecek kaslı ve becerikli köylüler olmadan

bir ay bile "doğada" hayatta kalabileceğimi sanmam. Entelektüel, okuryazar ve teorik yaşam, birkaç farklı meslek veya (kabul edilmelidir ki) kastlardan biri olarak yerini alır. Sert ve anakronik hâle gelen Hindu kast ilkesi, topluluğun entelektüellere (*brahmana*), valilere ve askerlere (*kshatriya*), tüccarlara ve işadamlarına (*vaisya*) ve vasıflı ve vasıfsız işçilere (*sudra*) ihtiyaç duyduğu fikrine dayanır. Peki ya hemen hemen *herkes,* hayatın daha serebral tarzlarını arzuluyorsa ya da onlara bunu arzu etmeleri gerektiği öğretilirse? Bu, herkesi salona taşır ve mutfakta kimse olmaz.

Cevabım "Hemen mutfağa geri dönmeli!" olur. Evin merkezi olarak oturma odasının yerini almalı ve hatta onu ortadan kaldırmalıdır. Pratik zorluk, hiç kimsenin mevcutta sahip olduğumuz mutfağa geri dönmek istememesidir; kirli tabak yığınları, Formica masalar, krom aletler, küvet lavabolar, obez siyah-beyaz kuzineler, adeta saatte iki yüz mil hızla havada ilerlemek için tasarlanmış muazzam aerodinamik buzdolapları, hepsi yemek yenecek en küçük alana sıkışmış kalmış vaziyette. Yine hakkını verelim ki, geçtiğimiz yıllarda mutfak aletlerinin görünümü daha iyi hale geldi (tabii hatırı sayılır bir ekstra maliyetle) ancak çoğu İngiliz ve Amerikan mutfağı, araç gereç değil ama hayal gücü eksikliğinden ötürü hâlâ "nesnel çirkinlikleri" ile örnek teşkil ediyor.

Pek çok mimarın gönülsüzce attığı ilk adım, mutfak ile oturma odası arasındaki duvarı yıkmak olmuştur. (Burada sıfırdan yeni bir ev kurabilecek birkaç kişi için veya halihazırda geniş mutfakları olanlar için konuşmuyorum. Onlar, ilkelerimi kendi koşullarına nasıl uygulayacaklarını hemen görecekler.) İkinci adım, kirli bulaşıklar için raflardan ve bulaşık makinesinden oluşan küçük bir alan yaratmak olmalı. Mümkünse aynı alan çamaşır makinesi, kurutucu ve derin dondurucu ünitelerini de içerebilir. Bunun ötesinde amaç, mutfağı ve oturma odasını, yemek pişirmenin, yemek yemenin, içmenin, konuşmanın, şarkı

söylemenin veya müzik dinlemenin mümkün olduğu işlevsel ve estetik bir yer olarak tek bir birimde birleştirmektir.

Bazı mimarlar, isteksizce de olsa "mutfak alanını", "yaşam alanından" bir barla böler; eğer bar, içecek servisi yapmak veya kahvaltı yapmak için bir kolaylıktan daha fazlasıysa, eşlerden hangisi olursa olsun aşçının yemeği hazırlarken ailenin yanında kalmasına izin verme avantajına sahiptir. Önemli olan bir başka nokta, yiyeceklerin hazırlanışını seyrederek ve yemek kokularını alarak iştahın harika bir şekilde artmasıdır. Bu, Amerikan barbeküsü ve Japon *tempura* (derin yağda kızartılmış karides ve sebzeler), *yakitori* (bambu şişlerin üzerinde kömürde pişirilmiş "kebaplar") veya *suşi* (marine edilmiş pirinç köftesi üzerinde, bazen kâğıt inceliğinde deniz yosununa sarılmış, soğutulmuş ve mükemmel taze çiğ balıktan küçük dilimler) gibi yemek türlerinin cazibesidir. Bu, sofrada pişirilen *sukiyaki* ve *mizutake* (birincisi sote edilerek, ikincisi et veya balığı sebzelerle kaynatarak) ya da İsviçre usulü fondü ve *fondue bourguignonne* gibi ekşi maya ekmek parçalarının sıcak sıvı peynirin bulunduğu bir kaba ya da minik et küplerinin kızgın yağa batırıldığı yemek kültürleri için de geçerlidir. Öyleyse, eğer mutfak yemek alanından bir tezgâh ile ayrılacaksa bu tezgâhın kuzine, barbekü çukuru ve geniş bir doğrama tahtası boyunca uzanmasına ve bir aspiratör altında olmasına özen gösterin. Böylece burada aile ve misafirler yemek öncesi içkilerini yudumlayabilir ve hazırlanan yemeğin kokuları, manzaraları ve ritüelleriyle iştahlarını kabartabilirler. (Aşçıların, "yemek kokusunun" önüne sebzeleri gereğinden fazla haşlamayarak ve kızartma yağını tekrar tekrar kullanmayarak geçtiğini unutmayın. Çorba ve et suyu, konuklar gelmeden çok önce, günün erken saatlerinde hazırlanmalıdır.)

Mutfak bir bütün olarak, bir ameliyathaneden çok bir şarküteriye benzemelidir. Bir mutfakta, hem yemek hem de hazırlık için kullanılabilecek, iyi temizlenmiş düz ahşaptan geniş bir orta masa bulunmalıdır ve en azından benim ideal mutfağımda, soğan dizileri, sert salam ve sosisler, balmumu veya

muslin içinde peynirler, sepetlerde İspanyol ve İtalyan şarapları kirişlerden sarkmalı. Nasıl ki hiçbir gerçek kitap aşığı onları dolaplarda saklamıyorsa, soğutulmaya ihtiyaç duymayan temel gıda maddelerinin rahatlatıcı varlıkları da gizlenmemelidir. Un, şeker, tuz, pirinç ve diğer tahıllar, tercihen laboratuvarlarda kullanılan türden tıpalı cam kavanozlarda saklanmalıdır. Baharatlar, konserve ürünler, kutular ve şişeler, açık raflardaki duvarları süslemeli, tozdan korumak gerekiyorsa sürgülü cam panellerle kapatılmalıdır. Ayrıca uygulamada bu, dolaplarda saatlerce aranma, açık kapakların köşelerine çarpma gibi sıkıntıları ortadan kaldırır ve bir bakışta malzemeleri bulup incelemenizi sağlar. Tava ve tencereler, yemek kaşığı ve çatal, süzgeçler, şişler ve salyangoz tavaları gibi mutfak eşyaları, iyi düzenlenmiş duvar kancalarından sarkmalı ve çekmecelere fırlatılmamalıdır.

Mutfakta işlevsel olmayan, yani İtalya'dan limon ağacından yapılmış en iyi tahta kaşıklar, İsveç'ten emaye güveçler, Solingen mutfak bıçakları, Meksika'dan pişmiş toprak kaplar, İngiltere'den çelik veya ağır bakır tencereler veya Çin wok tavası (sotelemek için) gibi sanat eseri olmayan hiçbir kap kacağı tutmayın. Woolworths veya süpermarketten alınmış teneke ve plastik mutfak eşyaları, bir katedraldeki elektrikli org kadar çirkindir. Bununla birlikte, aletlerin gereğinden fazla olmamasına da dikkat edin, özellikle de "her şeye sahip olan aşçı" için tasarlanmış, işlevinden çok temizliğine vakit harcanan elektrikli bezelye kabuğu açacağı gibi aletlerden uzak durun.

Her ne kadar önü alınmayacak gibi gözüken bir elektronik çağa girsek de, buzdolabı, bulaşık makinesi ve blender gibi sihirlerden gayet memnunum. Teknolojik olarak, pişirmek, henüz gaz ve odun kömürü kadar tatmin edici değil. Gazda olduğu gibi ısı anında azaltılamaz ve bu nedenle tencereler brülörden çıkarılmalı ve başka bir yere konulmalıdır. Bana paslanmaz çelikten masa üstü gazlı bir ocak ve yerden yaklaşık 1,2 metre yükseklikte pencereli bir fırın-ızgara verin ki hindiyi döndürmek için eğilmem ya da bir bifteği incelemek için secde etmem

gerekmesin. Saniyeler içinde bir rostoyu çiğnenebilir hâle getiren bu elektronik fırınlar, sebzeler için de uygun olsalar da, şu sıralar uçaklarda ve hastanelerde yemek diye servis edilen yiyecekler kadar tuhaf iğrençliklerdir. Medeni mutfaklarda yerleri yoktur ve ürünleri aşırı ısıtmaları acelenin bir cezasıdır.

Ben olsam, tezgâhın bir tarafına bir odun kömürü çukuru veya Japon *hibachi* (çift ebat yaklaşık 25 x 50 cm.) kurardım çünkü böylece uygun bir havalandırma sistemi sayesinde kömürde pişirme bir açık hava faaliyeti olmak zorunda değildir. Hiç şüphesiz Kaliforniya'daki en iyi ve profesyonel olmayan aşçılardan biri olan Japon arkadaşım Sumire Jacobs, tezgâhına bir *wok* monte ettirdi ve gördüğümde bu geniş, yuvarlak tabanlı tavanın her mutfakta olması gerektiğine ikna oldum çünkü emin olun, sebzeleri Çin usulü hazırlamak için hiçbir yöntem, az miktarda çok sıcak susam veya soya fasulyesi yağı içinde bir ila üç dakika boyunca karıştırarak kızartılması ile kıyaslanamaz. İçine oturan bir kapakla, alevin üzerinde tüm açılara döndürülebilen metal bir halka üzerindeki *wok*'u, Çinliler pek çok çeşit yemek için kullanıyorlar. *Wok,* tüm pişirme kaplarının en çok yönlü olanı.

Çoğu mutfakta son derece yetersiz tezgâhlar vardır; bunlar üst çekmecenin üstünden uzanır ya da duvara asılan sefil küçük tahtalardır. Bununla birlikte birçok keresteciden 1.90'lık sert ağaç şeritlerinden yapılmış, damarı boyunca kesilmiş, birbirine yapıştırılmış ve ince bir şekilde zımparalanmış, fit kare, sağlam, ağır doğrama tahtaları tedarik edilebilir. Kişinin çalışma alanının en az 50 x 90 cm'lik kısmı bu malzemeden yapılmalıdır ve tercihen fayans veya paslanmaz çelik olması gereken lavabonun drenaj alanı dışındaki tüm çalışma yüzeyleri bununla kaplanmalıdır. Kenarı krom kaplı formika yüzeylerde, en yaratıcı beyinler tarafından hazırlanan yemeklerin bile tadını bozan bir şey var.

Peki, genel olarak plastik hakkında ne diyebiliriz? Güzel plastik nesnelerin yapılabileceği söyleniyor ancak mutfağa giren

plastikler renk bakımından çirkin, şekil olarak iğrenç ve doku olarak itici. Örneğin bulaşık yıkamak için yaklaşık 45 cm. genişliğinde kare ve 20 cm. derinliğinde bir kap düşünelim. Tüm köşeleri yuvarlatılmış ve sanki her an alabora olacakmış gibi kenarlarından suyun aktığı bir kap. Materyal belli belirsiz bir yumuşaklıkta, bu yüzden de suyla doldurulduğunda ve kaldırıldığında sanki bir tarafa sarkıp dökülecekmiş gibi görünüyor. Kalın, soğuk, yağlı bir deri gibi hissettiriyor. Molekül büyüklüğündeki parçacıkların cildinize gözeneklerden sızdığından şüpheleniyorsunuz. Rengi, canlı olmaya çalışan ancak başarısız olmuş soluk, tozlu bir yeşil. Sanatçı bir arkadaşımın dediği gibi, "İki tür yeşil vardır: Yeşil ve lanet yeşil." Ve bu, bahar yapraklarının arasından geçen güneş ışığının soluk yeşili değil; daha ziyade *deniz tutması* veya ceset yeşili, makrobiyotik bir diyetle hayatta kalmaya çalışan veya standart İngiliz veya Amerikan mutfak kültüründe vejetaryen olmaya çalışan insanların renginden farklı değil.

Bu tür nesneler ayrıca, donmuş muhallebi pembesi, hepatit sarısı ve bebek sabunu mavisi olarak da mevcuttur. Bu saydığım renklerdeki plastik kâseler, artık Japonya'nın her yerindeki banyolarda, uzun bir banyo almadan önce yıkanmak için kullanılan küçük, ahşap küvetlerin yerini alıyor. Aslında Japonya bir plastik salgını yaşamakta. İstediğiniz halk plajına gidin; bir zamanlar deniz yosunu, dalgaların karaya attığı odun ve deniz kabukları olan ufuk çizgisi, artık yırtık plastik torbalar, ezilmiş şişeler, sandaletler, terk edilmiş oyuncaklarla kilometrelerce uzayan ve doğa şartlarında asla yok olmayacak plastik çöplerden oluşuyor. Japonların doğa sevgisi muhteşem! Gereğinden fazla kabarık sandalyelerin arkasına asmak için, beyaz dantel gibi basılmış plastik koltuk örtüleri bile var. Bunun bir kuğunun son şarkısı, son nefesi, 50 yıldır resmi, kibar ve şehirli Japonya'yı aptal gibi gösteren Japon-Edward tarzı elbise ve döşeme için son *reductio ad absurdum* (saçma olana indirgeme) olması umulabilir.

Simyasal olarak plastik, cadıların şeytani Şabat'larından önce vücutlarını ovmaları gereken merhemle ilgilidir; bunu yaparak, kendilerini insan gövdeli köpeklere ve Pieter Bruegel'in eserlerindekilere benzeyen canavarlara (yarasa, örümcek fare, dikenli yılan ve güvercin kurbağa) dönüştürerek doğanın ilahi düzenine hakaret ettikleri iddia edilir. İnsanın özü, her sapkın hayal gücünün her hevesine itaat eden, sonsuz kere şekillendirilebilir bir yapışkan hâline geldi. Plastik, aynı madde gibi olumsuz maneviyattır; herhangi bir şekli taklit edebilir ve dokusu olmayan her şeye dönüştürülebilir. Plastik bardaklar, biranın ve şarabın tadını düzleştirebilir ve hatta suyu damıtılmış gibi hissettirebilir. Plastik tabaklar, bir bifteğin sulu özlerinin anında buharlaşmasına ve tüm balıkların haşlanmış morinaya dönüşmesine neden olabilir. Ağırlık ve madde eksikliği nedeniyle masanın üzerinde kayarlar ve ısıtılamazlar.

Plastik, endüstriyel medeniyetin tüm sahte materyalizmini simgeliyor ve artık cerrahlar tarafından da insan vücudu için yedek parçalar yapmak için kullanıldığına göre, insanoğlunun kendi plastik reprodüksiyonları olarak sonsuza kadar hayatta kalacağını varsaymaya başlayabiliriz. Balmumu dökümü veya formaldehit ile mumyalama prensiplerine göre bir süre sonra her nöronun ve hücrenin formunu alarak vücuda damarlar ve kılcal damarlar, sindirim sistemi ve bağırsaklardan ve son olarak sinir sistemi boyunca akacak sıvı bir plastik enjekte edebiliriz. Bunun ardından prosedürden geçmiş olan kişinin yeni kalbi, sentetik ve aside dirençli kanla beslenirken tüm doğal etinin eriyeceği ve sıvı plastiğin aside karıştırılmış bir fiksatif ile sertleştirildiği asit banyosuna bırakılabilir ve o günler geldiğinde dünya Disneyland'e miras kalmış olur[4].

4 Stanford Araştırma Enstitüsü, Disneyland'e ev sahipliği yapan Orange County'nin, tüm Los Angeles-Güney Kaliforniya banliyösünün merkezi olacağını önceden tahmin etmişti.

Disneyland, "bir gizem ve bir işaret olarak" sahtenin ülkesi ve sahte olanın evi olduğundan ötürü gelecekteki dünyanın prototipi olabilir. Ağaçlardaki kuşlar bile plastiktir ve minik hoparlörlerle menteşeli gagalarından şarkı söylerler. Plastik geyikler, ayılar, filler ve tavşanlar yapay göllerin ve nehirlerin kıyısında durarak mekanik kafalarını tekdüze bir şekilde sallarlar. Simüle edilmiş ormanda nehir botu ile seyahat eden turistler, plastik bir su aygırı ve İsviçreli Robinson Ailesi'nin ağaç evinin vernikli, kartonpiyer bir kopyasını görmenin ve durmadan çalan "Pom-pitty bom-pitty pom-pitty bom-pitty" melodisini dinlemenin heyecanını yaşarlar. Tüm "şovları" izlemek saatler sürse de, hamburger, sosisli sandviç, dondurma, patlamış mısır ya da Fred Harvey tipi yemeklerle dolu bir gazlı içecek kültürü olduğundan, iyi bir restoran (ya da bir bar) hiçbir yerde bulunamaz.

Disneyland'in gerçek önemi, çocuklarla ilgili düşüncelerimizi (ne oldukları, onlar için neyin iyi olduğu ve onları neyin memnun edeceği) yansıtmasıdır.

Çocuklar, sanayi devrimi ile ortaya çıkan özel bir insan sınıfıdır; bu sırada onlar için kapalı bir dünya, yetişkin yaşamına (işgücü piyasasından uzak tutmak için) katılımlarının giderek ertelenebileceği bir kreş toplumu icat etmeye başladık. Oysa çocuklar, yetişkinler dünyasına olabildiğince çabuk katılmak ve deneyerek öğrenmek isteyen küçük yetişkinlerdir. Ancak bu kapalı kreş toplumunda duygularına ve zekâlarına hakaret niteliği taşıyan oyuncaklar ve bebek gibi konuşmalarla, numara yaparak öğrenmeleri gerekir. Böylece ebediyen "oynamaya" (alışılmadık çalışmama anlamında) devam edebilecekleri, uzun, güneşli günlerde mutlu, kaygısız çocukluğu yaşayacakları duygusuna kapılırlar. Büyümenin bu nevrotik baskılanması ile çocukların, minyatür çalışmayan silahlardan, uçaklardan, arabalardan, mutfak alanlarından, yemek takımlarından, tıbbi kitlerden ve uzay roketlerinden oluşan plastik ve teneke oyuncak dünyası, yetişkinlerin yolundan uzak durmaları için tasarlanmıştır. Yine

banliyöde yaşayan her anne saat 17:00'de, günün o saatine kadar tüm evi bu değersiz şeylerin enkazı ile doldurmuş olan yavruları ile bir savaşa girerek onları kalıntıları, yarı emilmiş lolipopları ve balonlu sakızları toplamaya, dağıtılmış oyuncakları dolaplara ve çekmecelere fırlatmaya zorlayarak yemek yapma motivasyonunu kaybeder.

Aslında çocuklar bu anaokulu dünyalarına içerlerler ama ne yazık ki bunun ötesine geçmelerine fırsat verilmez. Bir ofise veya fabrikaya gittiği için babalarının işine gidemezler. Annelerin çoğu, çocuklarını mutfaktan dışarı kovalar; ya alan çok dardır ya da briçten veya yarı zamanlı işinden eve döndüğünde yaşanan temizlik savaşı nedeniyle aceleleri vardır ve sinirlidirler. Yaygın bir çözüm, çocukları babaları ya da misafirler akşam yemeğine gelmeden önce, TV karşısında çizgi film ya da kaosun önüne oturtup damaklarını sosisli sandviç ve dondurmayla kirletip Coca-Cola ile yıkamaktır.

Babam da işe giderdi ve sadece Buhran sırasında evde tavşan yetiştirdiği kısa süre zarfında onunla çalışmama izin vermişti. Ama sefil derecede küçük olmasına rağmen annem beni asla mutfaktan uzak tutmadı. Mümkün olduğunda biraz da olsa yardım etmeme izin verirdi ama diğer durumlarda sadece izlerdim. Yine de böylece temel bir yemek pişirme anlayışı edindim[5]. Otuz dört yaşıma gelip de bir yıl yalnız yaşamak zorunda kaldığım döneme kadar hiç yemek pişirmek zorunda kalmadım ama o andan itibaren bu sanatın genlerimde olduğunu keşfettim. Bir veya iki yıl sonra New England'daki bir çiftlik evinde kışı geçirirken mutfağın tek sıcak oda olduğunu düşünerek oraya girdim ve bir daha asla çıkmadım. Yazarken yaklaşık 06:30 ile 16:00 arasında çalışmayı ve ardından soyuttan somuta geçerek, pazara gidip akşam yemeği için neler bulabileceğimi araştırmayı seviyorum. Mutfakta çalışmak, beni entelektüel bu-

5 Easy Dishes for Small Income (Londra, Routledge, 1910) adlı kitabın yazarı Emily Mary Buchan, kızlık soyadı ile tarihe geçmiştir.

lutlardan aşağıya indirerek yeryüzündeki şeylerle yeniden iletişim kurmamı sağlıyor ve karım mükemmel bir aşçı olmasına rağmen, mutfağı yönetmeme izin verip genellikle arkamdan temizlik yaparken eğlenmemi sağlıyor.

Evimiz eski bir feribot olduğu için bir gemi mutfağına sahibiz. Bununla birlikte akşam yemeğine gelen misafirler kokteylleri ile içeri girip muhabbet etmek ve yapılanları izlemek için bir yol buluyor ve doğrusu doğal olarak gelişen bu gösteriye hiç itirazım yok. Bununla birlikte bir mutfağın çekici olmasının temel nedeni, insan ağırlık merkezinin ilkel bir merkez olmasıdır. Herkes "neyin pişirildiğini" bilmek ister. Mutfak sadece bir malzeme odası değildir. Evin herhangi bir yerinde bulabileceğiniz heykel, resim ve bitkilerin de içinde olduğu bir alandır ve ben de alışılagelmiş beyaz veya kahverengi renk kombinlerini, kraliyet moru, kobalt mavisi ve zümrüt yeşilinden oluşan duvara asılı dokuz yüzlü Vishnu ("parlak ikamet eden, her şeyin tohumu") maskesi için bıraktım.

Bir dönüşüm, bir simya yeri olan mutfakta bir miktar sihir atmosferi olmalıdır; mesela birinin mutfak tanrısı için bir tapınak ya da uzak diyarlardan gelen egzotik nesneler ve mutfak eşyaları için bir alanı olabilir. *Arap Geceleri*'ndeki simyacı dükkânını aklıma getiren mutfakları seviyorum:

> Çin ve Hint ilaçları, yaprak ve toz halinde ilaçlar, yatıştırıcılar, pomatlar, göz damlaları, merhemler ve değerli balzamlar, çeşitli baharatlar ve her türlü aromatik şey, misk, kehribar, tütsü, şeffaf mastikalar, rafine edilmemiş benzoin ve her çiçeğin özü, kafur, kişniş, kakule, yonca, Serendibis tarçını, Hint demirhindi ve zencefil ve bir miktar ince kabuklu ve tatlı etli, meyve suyu ile doldurulmuş ve sarı yağ gibi renklendirilmiş olan kuş zeytini.

Elbette herkes bilir ki Serendibis (Seylan) ve Keşmir, Sikkhim ve Semerkand, Tahiti ve Taşkent yerlileri de kendi hayatlarını bizler gibi algılarlar; onlar için de, çoğumuz için olduğu gibi Londra ve Paris, New York ve San Francisco adlarında sihir vardır. Bununla birlikte egzotik şeylerin ve yerlerin büyüsü yalnızca hayal gücünün bir yansıması olsa da, en azından kişinin hayal gücüne sihri yayma etkisine *sahip olduğunu* gösterir. Bir romantik ve vicdan azabı duymadan egzotikleri seven biri olarak hâlâ şunun özlemini duyuyorum:

> Uzak diyarlardaki Ophir'in Nineveh Kadırgaları
> Güneşli Filistin'de sığınmak için kürek çekiyor,
> Fildişleri
> Ve maymunlar ve tavus kuşları,
> Sandal ağacı, sedir ağacı ve tatlı beyaz şarapla yüklü.[6]

Böylece kendime, yetmiş yaşıma ulaşırsam okyanusa yakın bir dağ yamacına çekileceğime ve küçük bir ot bahçesi (mutfak için, tıbbi ve psikedelik otlar) yetiştireceğime söz verdim. Bahçenin yanına sekoyadan bir ahır inşa edeceğim, kirişlerden kurutma bitkiler sarkacak ve uzun rafların üzerindeki kavanozlarda ve şişelerde yaban yasemini ve hint sümbülü, ginseng ve öd ağacı, lobelya, adamotu ve kenevir, habak, kara ısırgan ve kandul otu sıralanacak. Ayrıca bu simyacının laboratuvar mutfağında bir de kütüphane olacak ve dünya üstüme çok gelirse karım istenmeyen ziyaretçilere Chia Tao'nun "Boşuna Münzevi Arayış" şiiriyle cevap verecek:

> Usta yalnız başına gitti
> Dağda bir yerde, ot toplamaya
> Bulutlarda gizli, nerede olduğu bilinmeyen.

---

6 John Masefield'in "Yük Gemileri" şiirinden bir dörtlük (ç.n.)

GİYSİLER; GİYİNİK VE ÇIKARILMIŞ

Hayatımın büyük bir kısmında, otoritenin ya da modanın giymem için zorladığı kıyafetlere karşı isyan içindeydim. Bu, büyük ölçüde erkek giyiminde stil belirleyici olarak şimdiye kadar icat edilmiş en saçma ve rahatsız giyim biçimlerini insanlığa dayatan İngilizlerin hatasıdır. Beau Brummell'den Saville Row ve Bond Street terzilerine kadar İngiliz stilistler saçma tüvit ve yünlü üniformalarını tüm dünyaya sattılar. Japonları kimonolarından, Seylanlıları saronglarından, Hinduları dhotilerinden ve Levantenleri kaftanlarından ettiler; işte tam da bu yüzden bugünlerde Japon bir işadamı resmi durumlarda siyah Edward kesimi ya da çizgili pantolonu ve ceketi ile içi boş bir çanta gibi görünüyor. Japonların özellikle bacak boyları nispeten kısa olduğundan frak kuyrukları dizlerinin çok altına uzanır ve her an etrafta zıplayıp gakkamaya başlayacakmış gibi bir his uyandırırlar.

İngiltere'de doğup eğitim aldığım için bunları biliyorum. Yatılı okula gönderildiğimde beni bir Eton kıyafeti ile sarıp sarmalamışlardı. Bu terzilik felaketi, dar koyu gri pantolon, siyah bir yelek veya klapa ve kumaş düğmeler, ayrıca sanki küçük erkek çocukların popolarını kırbaçlanmaya daha hazır hâle ge-

tirmek amacıyla tasarlanmış ve bir tür kısa şort ve dar ceketten oluşur. Pantolonlar askılarla (biz pantolon askısı diyoruz) ve çoraplar (biz buna jartiyer diyoruz) diz bağı ile tutturulmuştur. Gömlek genellikle ceketin dışında bulunan kocaman, kolalı bir beyaz yakaya düğmelerle tutturulmuş, kırık beyaz çizgili bir pazendir. Bununla birlikte ya siyah bir silindir şapka ya da okul renkleri ile şeritlenmiş bir "kayıkçı" hasır şapka takılırdı. Bizimki somon pembesiydi ve önünde beyaz zambak çiçeği vardı. Kıyafetin pratik ya da estetik olarak tavsiye edecek hiçbir şeyi yoktu. Yazın çok sıcak tutuyor, kışın da donduruyordu. Kolalı yakalar, bir saatlik bir kullanımdan sonra hem kirlenir hem de çökerdi. Hasır şapka rüzgârda uçup gittiği için bazı zamanlarda şapkanın ağzıyla ceketin yakası arasında sarkan ince siyah bir kordon ile züppece sabitlenmesi gerekiyordu.

1.70 cm boyuna ulaştığımızda üniforma siyah Marlborough ceketi (yani yetişkin erkeğin normal ceketi) ile siyah çizgili pantolon olarak değiştirildi ve Eton yakasının yerini, eskiden resmi gece kıyafetlerinde giyilen kolalı ata yaka ve siyah ipek bir kravat aldı. Sokakta üstü gümüşlü bastonlar, eldivenler veya düzgünce kıvrılmış şemsiyelerle gezerdik. Ama yine de saçmaydı.

Size batılı erkeklerin İngilizlerden esinlenen elbiselerinin çılgınlıklarını sıralayayım:

Parça: Paçalı don veya pantolon, erkek anatomisine hiç uygun değildir ve *erkeklik organını* hiçe sayar. (Siz hangi bacağa yerleştiriyorsunuz?) Çok düzgün vücuda sahip kadınlar için uygundur.

Parça: Ceketler, katlama ve paketleme için uygun değillerdir ve bavuldan her defasında kırışmış ve buruşmuş olarak çıkarlar. Yakalar veya kollardaki düğmeler için akla uygun bir kullanım yoktur; dahası, süslü üniformaların kullanıldığı günlerde bunu giyen asker, burnunu silemesin diye düğmelerle dolu kollardan kalmadır.

Parça: Erkek takım elbisesi, vücut şekline uymaya zorlayarak kumaşın doğasını mahveder. Dokuma malzemeler esasen dikdörtgen şeklindedir ve silindirik, konik veya kum saati formlarında kalıplanmak için uygun değildir. Serbestçe asılmayı ve üzerine takan kişiye saygınlık ve rahatlık sunarak takdirlerini göstermeyi severler.

Parça: Standart beyaz gömlek, uzman bir çamaşırcı dışında neredeyse hiç katlanamaz ve kemerin altından kayma veya pantolonun kenarından dışarı sarkma konusunda dayanılmaz bir eğilime sahiptir. Dahası, hiçbir erkek giysisinin hiçbir yerinde gülünç görünmemelidir ve üzerinde sadece gömlekle, "pantolonu aşağıda yakalanmış" bir erkek, göze ziyan bir manzaradır. Özellikle de jartiyer ile siyah çorap giydiğinde.

Parça: Kravat renkli olsa bile kutsaldır ve yargılanamaz. Anında boğulmayı kolaylaştıran bir ilmik ve esaret sembolüdür. Bu anlamsız kumaş şeridi olmayan kişileri reddeden restoranlar önünde sonunda artan sayıda alışılmadık veya renkli giysiler giyen, topuklu ayakkabılarıyla gelen erkekler karşısında hükümdarlıklarını kaybedecekler.

Parça: Özellikle sert, parlak ve esnek olmayan İngiliz tipi ayakkabılar, yürürken taşımak için ekstra birer ağırlıktır. Ayağın karmaşık kemik yapısının hareket özgürlüğünü engellerler ve havasız muhafaza nedeniyle tere, pis kokuya, atlet ayağına ve ayak parmakları arasında, çoraptaki tiftikle derinin karışımından oluşan siyah bir kir topağına neden olurlar.

Parça: Kolalanmış yaka veya manşet bir lanettir. Deriyi çizer ve kumaşı çürütür. Neyse ki artık resmi bir takım içine kolalı gömlek giymek zorunda değiliz ancak bir zamanlar erkeklerin bu tür kabuklu giysilere tahammül edebilmeleri şaşkınlık verici.

Özetle, geleneksel erkek elbisesi vücudu bağlar. Sıkı, sert ve daraltıcıdır ve biz buna o kadar alışmış durumdayız ki birçok insan uyandıktan birkaç saat sonra hâlâ üstünde rahat bir bornoz ile gezindiğinde kendini belli belirsiz suçlu hissediyor.

Yaka, kravat, kemer, pantolon, ayakkabı, sıkıca oturan ceket, gerçekten ama gerçekten *orada* olduğunuzu size hatırlatacak biçimde sıkıştırır. Sanki bunu bilemezmişsiniz gibi. Bazı insanlar bunu, çivi yataklarının üzerinde yatarak, Guadalupe Bazilikası'na dizlerinin üzerinde yürürken, İsveç masajına katlanarak ya da "esaret" olarak bilinen, garip pozisyonlarda iplerle bağlanmayı ve tüylerle gıdıklanmayı içeren ilginç cinsel fantezilerle tecrübe eder. Hiç kimsenin gerçeklik duygusunu veya "varoluşsal özgünlüğünü" geliştirmek için tüm bu parçaları kullanma özgürlüğüne itiraz etmiyorum ama geri kalanımız üzerinde kurmaya çalıştıkları otoritelerine kızıyorum. Çünkü bu, beni rahatlık ve özgürlükten mahrum bırakan ve çok az estetik hayal gücü sergileyen ya da hiç sergilemeyen grotesk giysilerle kaliteli restoranlara gitmeye, resmi partilere katılmaya ve evimin dışında iş yapmaya zorluyor.

Peki, ya kadın kıyafetlerimiz? Yüzeysel olarak, daha rahat, giymesi daha kolay ve bir dizi inci ile siyahta ısrar etmedikleri sürece daha renkli görünüyorlar. Yine de onlara ayaklardan başlayarak yakından bakalım.

Parça: Yüksek topuklu ayakkabıların, özellikle uzun, sivri burunlu rugan ayakkabıların, görünüşe göre rektum bölgesinden eziyet görmedikçe ya da sivri topuklarla karınları çiğnenmedikçe cinsel olarak uyarılamayan ayak fetişleri tarafından tasarlandıklarından başka ne düşünülebilir? Devasa bir kriko üzerinde sallanan bir Cadillac gibi. Kuyruklu piyanodan yapılmış tek ayaklı bir küvet. Muazzam bir ereksiyona sahip bir geyik böceği. Bu tür ayakkabılar, özellikle dar eteklerle tamamlandığında kadınları engelli mekanizmalar gibi "adım adım" yürümeye, kaldırımlarda takırdadıkça sinirlerini sarsmaya zorlar. Hiçbir doğal ya da özgür insan yürürken ses çıkarmaz.

Parça: Naylon çoraplar, şimdiye kadar icat edilen en kullanışsız şeylerdir. En ufak bir sıyrıkta kaçarlar; bunlar, desteklenmesi gereken dayanıksız ve pahalı hışırtılardır.

Parça: Söz konusu çorapları yerinde tutmak için kasnaklar ve palanga mekanizmaları olan bir jartiyer kayışı veya elastik kuşaklar. Balina kemiği nervürlü bağcıklı korselerin kadınsı zırhını büyük ölçüde bırakmış olsak da pek çok kadın kalçaları ve butları etrafında "sıkı" bir korse olmadan hâlâ gevşek ve çıplak hissediyor. Bununla birlikte kadınların kocaları veya sevgilileri için soyunduklarında derilerinde çapraz dikiş izleri ve bu tuhaf cihazlardan kalan muhtelif ezik ve göçükler bulunduğunu unutmamaları gerekir. Dahası, kadınlar *jaghana*'daki (vücudun tüm bu bölgesi için kullanılan Hindu kelimesi) genişlikten utanmamalıdır; bu özellikle ince bir belin altında çok çekici durur.

Parça: Sütyen, aşırı sarkık göğüsleri olan bayanlar için gerekli olabilecek cerrahi bir alettir; bunun dışında sahtekârların küçük göğüsleri telafi etmek için kullandığı durumlarda olduğu gibi aldatma dışında bir değeri yoktur.

(Omzumun üzerinden baktığımda karım özellikle yeni nesil kadınların artık bu canavarları giymediğini söylüyor. Bu da kaybedilen bir savaşta olmadığımı ve bu konuda diğer birçok konuda olduğu gibi gençlerin beklenmedik bir sağduyu göstermeye başladığını kanıtlıyor.)

Parça: En uygun kadın kıyafeti olarak adlandırılan yaygın bir kadın dış giyim türü vardır. Genellikle çiçek baskılı suni ipekten yapılır ve etek dizlerin biraz altına iner. Şişmiş mideleri olan yaşlı bayanlarda (bu giysiyi çoğunlukla giyenlerde) süslü genç kızlık dönemini anımsattığı sanılan onursuz bir iğrençliktir ve genellikle düzleştirilmiş bir ortancayı andıran bir şapka ile giyilir. Lütfen bayanlar, bunu giymeyin.

Parça: Genel olarak kadın elbiseleri erişilemeyen yerlerdeki fermuarlar gibi minik, rahatsız edici cihazlarla, küçük çıtçıtlarla, kopçalarla dolu ve genellikle neredeyse görünmez ipliklerden oluşan bir döngüden başka bir şey değildir. Kocası ya da hizmetçisi olmayan bekâr kadınlar nasıl fermuarlarını çekip kopçalarını bağlıyorlar acaba?

Son parça: Hem kadınlar hem de erkekler şapka takar. Belli bir mantık için kullanılan iki tür şapka vardır: Biri Kanada, Alaska ve Rusya'da olduğu gibi soğuğa karşı korunmak için kürkten yapılmıştır, diğeri ise yağmurdan korunmak için pirinç samanından yapılmış, hamal ve keşişler tarafından giyilen, şemsiye taşıma zorunluluğunu ortadan kaldıran büyük, yassı koni veya mantar biçimli şapkalardır. Bunların dışında şapkalar, pratik değeri veya estetik çekiciliği olmayan absürt ve iddialı üst yapılardır. Restoranlara ve diğer kapalı mekânlara girdikten sonra ritüel olarak çıkarılmaları gereken şapkalar (şapkayı giyip çıkarmanın görgü kuralları ve sembolizmi uzun uzadıya tartışılabilir), en azından erkekler için bir vestiyerde yirmi beş ila elli sent karşılığında bırakılmak zorundadır, ki bu da sık sık iş ya da eğlence için dışarıda yemek yiyen şehirli bir beye yılda 65 dolara mâl olur.

Silindir, melon ya da bowler, Homburg ya da ordu ve polisin giydiği sert vizörlü şapkaları düşünün. İyi takıldıklarında bile alına hafif bir şekilde yapışırlar, kelliği teşvik ederler ve kendini beğenmiş bir tavır sergilerler. Filozoflar ve ilahiyatçılar, kökeninde kendini ciddiye almanın aptallığı olan bu küstahlığın kusuruna çok az ilgi göstermişlerdir. Özgür bir insan, bir kedi gibi sessizce yürürken aslında kendini de hafife alır. Yunanca bir alayın lideri anlamına gelen *pompos* kelimesinden gelen Pomp (*gösteriş*), yansımalı bir sözcük olarak askeriyede kullanılan muazzam üflemeli sazların çıkardığı gülünç "oom-pah-pah" seslerini ve askeri tatbikatlarda botlarla ezme, yere vurma ve çarpma sesini çağrıştırır. Gerilla ve komando gibi etkili askerler ise en ufak bir ses bile çıkarmadan hareket ederek gelişlerini asla duyurmazlar. Alman ve Amerikan ordularının askeri ihtişamı, Almanların iki dünya savaşını kaybetmelerinin ve Amerikalıların Vietnam'daki başarısızlıklarının nedenlerindendir. Gösteriş muhtemelen cinsel yetersizliğin telafisidir ancak kendi bedeninden zevk alan erkeğin cakası ile de karıştırılmamalıdır.

Amerikalılar, savaşları sadece Kızılderililerin taktiklerini uyguladıklarında kazanırlar. Nihayetinde nezaket, sessizliktir.

> Eğilmeyin sevgili beyler, ruhlarınızı küçük düşürerek
> Etrafta ters çevrilmiş siyah kaselerle dolaşarak
> Altında, sürünerek daracık yerde, yaşıyor ve
> ölüyorsunuz.
> Şapka niyetine gökyüzünün geniş kubbesini al;
> Soğanımsı bir kapaktan çok daha asil başlık
> Altında hiçbir yıldız saklanmayan,
> Cennet rüzgârları da giremez oraya
> Saçınızdaki kepek tozunu üflemek için.

Şapka için söyleyeceklerim bu kadar.

O hâlde (bazı zoologlar tuhaf bir istisna bulamazsa) insanlar kıyafet giyen tek canlı varlıktır. Aynı zamanda gülen tek varlıktır çünkü mizah, insanlığın malıdır ve esasen kendini ciddiye almamaktan ibarettir. (Rüzgârın savurduğu şapkayı kovalayan birinin durumunu düşünün.) İnsanlar kendilerine gülebiliyorlar çünkü derinlerde bir yerlerde hayatlarının büyük bir sahnedeki oyun olduğunu biliyorlar. Bu bizi mistisizmin derinliklerine götürebilir ama herkes onun kılık değiştirmiş Tanrı olduğunu zımnen (dolaylı olarak) bilir. Belki de Tanrı, Yahudi ve Hristiyan imgelerinin evrensel hükümdarı olarak değil, ama Hinduizmin en içsel ve nihai Benliği, tüm rolleri oynayan Aktör ve dolayısıyla Tarot destesindeki Joker'dir. Daha felsefi olarak ifade edilirse her birimiz, evrenin toplam enerjisinin bir tezahürüyüz. Bu nedenle kıyafet giymek, kişiliklerimizin giyildiğine dair kabul edilmemiş bir bilgiyi ima eden bir jesttir. Şu ifadeleri bir düşünün: "Örtün", "kendini topla", "kemerleri sık", "ağır ol", "saçı başı dağıtma", "darmadağın yakalanma", "pejmürde", "sağlam yatırım", "adaleti onarmak", "ortaya çıkarmak", "lime

lime etmek", "aklını başına toplamak", "kazanılmış hak", "kibir dolu olmak", "iyi (ya da kötü) huy göstermek", ve "çıplak gerçek". Zihinsel ve ahlaki durumlar, kişiliğin zayıflığı ve kuvveti için kullanılan bu terzilik sembolleri ve tuhaf metaforlar listesi daha da genişletilebilir. Ve kişiler olarak kim olduğumuz ve ne giydiğimiz arasındaki bağlantının temel ve sezgisel olarak kabul edildiğini ifade ederler.

O hâlde hayatta brahma veya "kutsal" roller oynaması beklenen erkeklerin bol cüppeler giymesi (saddhu, Hindu din bilgini, keşişler, rahipler, resmi kıyafetli profesörler ve hatta yargıçlar) önemsiz olabilir mi? Hindistan'ın Shaiva yogileri gibi çok uzaktaki kutsal adamlar, hiçbir rol oynamadıklarını, egoyu tamamen aştıklarını ve ilahi olanla yeniden tanımlandıklarını göstermek için çırılçıplaklardır. Öte yandan saldırgan, sert ordu ve iş adamları, zırh, bot, dolak, Sam Brown kemerleri, dar deri ceketler, miğferler ve diğer kabuklularla vücutlarını sıkıştırarak gerçekten var olduklarını kendilerine devamlı surette hatırlatmaya çalışırlar. Yine, gerçek atlet, uzak diyarlardaki kutsal adamlar gibi neredeyse çıplaktır. Yunanca *gymnos* kelimesi "çıplak" anlamına gelir ve bu nedenle en başlarda spor salonu, herkesin egzersiz yapmak için kıyafetlerini çıkardığı bir yerdi.

Bu sözler, çıplaklığı bir yaşam biçimi olarak onayladığımı ima etmemelidir. "Aşinalık aşağılamayı doğurur." (Tam da bu yüzden, aile kurumunu yeniden düzenlemek için bir şeyler yapılması gerekir.) ve çeşitlilik, hayatın tadıdır. Çıplak vücut, olması gerektiği gibi genellikle örtülü olduğu ölçüde şehvet uyandırır. Çıplaklık, evrenin kendisinin titreşen bir enerji sistemi olmasının basit nedeni yüzünden her zaman bir vahiy ve bir sürpriz olmalıdır; sürekli görünür ve kaybolur. Bir görürsün, bir görmezsin. Yavaşça yanaşır ve "Böö" diye bağırır ve hemen ardından zıpladığı için kendi kendine güler, kaygıyı kahkahaya, korkuyu zevke, nefreti aşka dönüştürür. İnsan bilinci durumun gerçekliğin doğasının böyle olduğunun fark edilmesidir, bu

nedenle Asya'nın her yerinde insan ancak tamamen özgürleşmiş bir varlığa dönüştüğünde Buda olabileceği söylenir. (Bundan başka beş durum daha olduğu söylenir: Mutlu melekler, öfkeli melekler, hayvanlar, sıcak ve soğuk arınmalardaki varlıklar ve muazzam aç karınları ve ağızları yalnızca iğneler kadar geniş olan hüsrana uğramış ruhlar. Bunlar elbette bizim değişken zihin durumlarımızın metaforlarıdır.)

Gelip giden enerji, mitolojik olarak Tanrı'nın kendisiyle saklambaç oynaması, kendini hatırlaması ve ardından tüm hissedebilen varlıkların oynadığı sayısız rolü unutması olarak temsil edilebilir. Sir Edwin Arnold tarafından *The Song Celestial*'da uyarlanan ve Hindu felsefesinin özeti sayılan *Bhagavad-Gita*'da bu rollerin birer kıyafet olduğu öne sürülür:

> Yattığı zamandaki gibi
> Yıpranmış cüppesini atar,
> Ve yenilerini alırken şöyle der:
> "Bugün bunları giyeceğim."

Yani Hinduizmin merkezi doktrini Vedanta'ya göre tüm bedenler sayısız kılık değiştirmiş tek Benliğin kıyafetleri ve tüm evren, bir trajedi gibi davranan ancak sonra bunun sadece maskeli bir balo olduğunu anlayan bir yerdir.

Tanrı'nın "Işık olsun!" demeden önce ne dediğinin sırrını verelim; önce "Bir yerde sınırı çekmelisin." ve ardından "Bir top al!" dedi (hemen hemen tüm gök cisimleri, Dünya dâhil, küresel veya döngüseldir. Enerji sadece açılıp kapanmaz, aynı zamanda *top*lanır. "Dünyayı *döndüren* şey aşktır."

Dar giysiler maskeli balonun zıddıdır. Hayatın gerçekten trajik ve ciddi olduğu yanılsamasını temsil ederler. Kısacası hayatta kalmak, sizin kutsal görevinizdir. (Ve *sacer*, Latince'de hem "kutsal" hem de "lanetli" anlamına gelir.) Hayat, tıpkı

ereksiyon gibi biri onu olmaya zorladığında gerçekleşmeyen bir süreçtir. Erkek, sertleşmesi *emredildiğinde* cesaretini kaybeder. Tutucu, militarist giyim ve onunla birlikte ortaya çıkan tüm tutumlar, dünyadaki en üzücü üç kelimelik "Henüz taktırmadın mı?" şakasına maruz kalan yaşlı ve iktidarsız beylerdeki penis çubuğu ile kıyaslanabilir. Bu yaşlı beyler için son derece doğaldır; bu nedenle onlarla alay etmek istemiyorum ancak bu, *maçoluğu* etkileyen ve askeri-endüstriyel polis-mafya birlikteliğimizin özünü oluşturan genç ve farkında olmayan eşcinsellerde yıkıcı ve ölümcüldür. Eğer gidip birbirlerini becerirlerse (ve bu kelimeyi en olumlu şekilde ve takdir anlamında kullanıyorum), dünya büyük ölçüde gelişecektir. Bunu kadınlarla yapıyor olmalarının tek nedeni övünebilmek içindir ama aslında kışlalarda, yatak odalarında olduğundan çok daha mutlular. Bu, belki de "Savaşma seviş" sloganının gerçek anlamıdır. Eşcinselliği baskılayarak kendimizi yok ediyor olabiliriz.

O hâlde tüm evren bir maskeli balo olduğu için rollerimiz ve kişiliklerimiz gibi kıyafetlerimiz de büyük bir zarafetle, kolay giyimli ve hafif olmalıdır. Bence pek çok kadının ister kimono, ister Malaya Peştamali, ister kaftan veya cüppe olsun, uzun elbiseler giyen erkekleri daha çekici bulduğu bir sır değil çünkü bu tür kıyafetler erkeğin gerçekten gizleyecek bir şeyleri olabileceğini ima ederken, dar pantolonlar bunu başaramaz. Dahası, neden rahat ve hatta renkli olmayasınız? Neden giyinmenin kendini aşağılama ve kripto mazoşizmini yaşayalım? Demokraside dikkat çekilmemesi gerektiği için mi? Akademik, profesyonel veya iş arkadaşlarının mütevazı sıradanlığına uyma zorunluluğu olduğu için mi? Diğerlerinden daha fazla para kazanmak için çok titiz davrandığınızı ima ettiği için mi? Kadınlar arasında moda, herkesten daha hızlı uyum sağlama oyunu iken erkekler arasında "Ben senden daha mütevazı ve olgunum" oyunudur. Görünen o ki bu tür oyunlar, egoyu ve kişiliği ciddi bir gerçeklik olarak algılamayı içerir. Kesinlikle gergin ve sıkıcılar. Ama en başından bir sahtekâr olduğunuzu biliyorsanız coşkulu ve

gösterişli olmayı göze alabilirsiniz. Dahası, renkli ve rahat elbiseler her halükarda paradan çok hayal gücünün bir işlevidir.

Kaliforniya'da evdeyken genellikle bir Japon kimono veya daha renkli versiyonu olan hafif pamuklu *yukata* giyerim. Ancak Amerika Birleşik Devletleri'nde bu kıyafeti henüz sokaklarda giyecek kadar cesaretim yok. San Francisco veya Los Angeles'ta Toluca'nın zarif ve sevimli yünlü ceketleri de dâhil olmak üzere Meksika, Kızılderili veya Guatemala kıyafetleriyle takılabilirim ancak Chicago veya New York'ta "Roma'dayken Romalı gibi davran." ilkesini benimseyerek geleneksel iş kıyafeti giymek zorunda olduğumu hissediyorum. O zaman bile daha önce belirtilen nedenlerden dolayı ayakkabı yerine sandalet giymekte ısrar ediyorum.

Birkaç yıl önce bir Japon arkadaşım, "Kimono ile otobüse koşamazsın." diyerek artık Kyoto sokaklarında kimono giymeyi hayal bile edemeyeceğini söyledi. Bu doğru, ama zaten kendine saygısı olan hiç kimse asla bir otobüsün ardından koşmamalı. Bununla birlikte şimdiye kadar tasarlanmış en rahat erkek giysisi olan Filipin sarongu (pamuklu batikten, ya da ipek veya kamgarn, hatta vikunyadan yapılmış, vikunya panço da denilebilecek, geniş bir bölünmüş etek) ile bir otobüsün arkasından kesinlikle koşabilirsiniz.

Bu peştamal, düz bir şekilde yerleştirildiğinde yaklaşık 90 cm. genişliğinde ve 120 cm. uzunluğunda olan ve alt ucunda yaklaşık 60 cm'lik bir bölme ile iki bacağa bölünmüş bir kumaş silindiridir. İçine adımınızı atarsınız, bel-ayak bileği uzunluğuna göre ayarlarsınız ve fazla malzemeyi (belden doğru) içine katlarsınız. Daha sonra onu belinizin etrafında sıkar, fazlalığı sağa doğru sıkıştırır ve bir iğne ile sabitlersiniz. Sonuç olarak 120 cm. genişliğinde iki metre kumaşa ihtiyacınız vardır. Kemer yok, fermuar yok, düğme yok, terzilik tuhaflıkları yok. Üstüne soğuk hava veya yağmurdan korunmak için hoş bir gömlek ve panço giyilir. Hem rahat hem de onurlusundur. Cep mevzusu-

na gelecek olursak, Güney Asya'nın Budist rahiplerinden örnek alıp omzunuzun üzerine veya boynunuzun etrafına yaklaşık 8 cm. genişliğinde kısa bir atkı ile sabitlenmiş dikdörtgen bir çanta takabilirsiniz. Karın bölgeniz genişse ve beliniz yoksa omuz ve sırttan geçerek kaymayı engelleyen iki şerit kumaşla sarongu sabitleyebilirsiniz.

Kadınlara gelince, onlar için sari, eşsiz rahat ve zarif bir giysidir. Tüm vücut tiplerine uygundur ve sayısız renk ve deseni bulunur. Sizi kraliçe gibi gösterir ve yirmi tanesini küçük bir valiz içine sığdırabilirsiniz, böylece günde üç veya dört kez kılık değiştirebilirsiniz. Altı metre uzunluğunda ve dört metre genişliğinde, bel çevresinde kıvrımlı, sol omzun üzerinden atılan ve bir broşla sabitlenmiş süslü bir ucu olan basit bir dikdörtgendir. Tamamlayıcı renkte ve üste oturan bir bluz ile giyilir. Dahası, Batılı bayanlar için milyonlarca sari üretimi Hindistan ve Seylan ekonomilerinde harikalar yaratacaktır. Ve üstsüz giyime alışık olduğumuz için uygun şekilde donatılmış kızlar, çıplak ya da belden yukarısı özenli bir şekilde boyun askılı olan Bali tarzı sarong giymeye cesaret edebilirler. Evlerimiz, kışın bile bu tür kıyafetleri giyebilecek kadar sıcak oluyor ve kapıdan çıkarken üste sadece kürk ya da koyun derisi bir palto giymek yeterli.

Oryantal ve "ilkel" giyim tarzlarını, yalnızca Üçüncü Dünya endüstrisini canlandırma yükümlülüğümüzü yerine getireceğinden dolayı değil, aynı zamanda, "giysiler insanı yarattığı" için, askeri kıyafet tarzımızın neden olduğunu düşündüğüm, diğer kültürlere karşı buyurgan ve nezaketsiz tavrımızı ve kendi aramızdaki rekabetçi ve gergin ilişkilerimizi törpüleyeceğini düşündüğüm için de övüyorum. Dünyanın her yerindeki insanların rahatlamaları, centilmen olmaları, kendilerini hafife alarak "egolarından sıyrılmaları" gerekiyor. Kolay, zarif ve renkli giysiler, bunun için iyi bir başlangıç olabilir.

ŞİDDETİN RUHU VE BARIŞ MESELESİ

İnsanda şiddete yönelik bir içgüdü olduğu fikri sorgulanmalıdır. Şiddet, hayatta kalma, üreme veya yemek için geçerli olan içgüdüler, mizahlar, iblisler veya "Tanrı'nın eylemleri" ile aynı türden nedenler veya açıklamalar gibi görünebilir. Yani, "Yağmur yağıyor." (*ing. "it is raining"*) cümlesindeki gizemli "o" (*ing. "it"*) gibi, tam olarak anlamadığımız süreçler için efsanevi temsilciler veya başlangıçlar kullanmamız gibi. Pek çok davranış bilimcisinin artık içgüdülerden ziyade *dürtülerden* bahsetmeyi tercih etmesi ilgi çekicidir çünkü bu insanların öfkeli, aç veya şehvetli hissettiklerinde kendilerinin dışındaki güçler tarafından yönlendirilen kuklalar gibi hissettiklerini ima etmektedir. Ancak bu, "kendisinin" tüm vücudundan ve onun tüm süreçlerinden daha az bir şey olduğunu düşündürür ki, sosyal olarak koşullandırılmış düşünme ve duygu biçimlerimize ne kadar uysa da, saçma bulduğum bir fikirdir.

Koestler'in ifade ettiği gibi neredeyse tüm medeni halklar kendilerini makinedeki hayaletler olarak düşünmeye şartlandırıldı: Yabancı bedenlerdeki ruhlar veya hayaletler, deri ile çevre-

lenmiş egolar, ya da et ve kemikten oluşan mekanik araçlardaki psişik şoförler olarak. Kendimizi sadece beynin bir tür radar veya tarama aparatı işlevi gören ve bilinçli dikkatin ve gönüllü eylemin görünen merkezi olan bölümüyle özdeşleştirmeyi öğrendik. Bu merkez, kasıtlı düşünme, yürüme, konuşma ve kullanımdan sorumlu hissediyor olsa da bu eylemleri *nasıl* başardığı hakkında neredeyse hiçbir şey bilmez. Dahası, bedenin tüm sözde istemsiz işlevlerini, başına gelen olaylar olarak deneyimler. Bu nedenle de güçlü duygular, kan dolaşımı ve adrenalin salgılanması konusunda yönlendirilmiş ve pasif hisseder.

Egonun vücuttan bu şekilde ayrılmasının insani bir başarı olduğunu düşünenler var. Belli sınırlar içinde doğayı akla tabi tutmamıza, sanat ve bilim disiplinleri tarafından "sadece olanları" kontrol etmemize olanak sağladığını düşünür ve böylece, bu durumun kendimizden ayrı durmamızı ve kendi davranışımızı eleştirmemizi, kısacası kendimizin bilincinde olmamızı sağladığına inanırlar. Hepsinden önemlisi, "bizi hayvanların üstüne çıkaran" benzersiz bir işlev olarak kabul edilir ancak bu kendi türüne karşı savaş açarak gezegeni yok etmeye hazır görünen hiçbir hayvan da olmadığına göre, gittikçe içi boş gelmeye başlayan bir övünmedir.

Şu sıralar yaşadığım evim, yaban ördeği, dalgıçkuşları, pelikanlar, deniz kırlangıçları ve martı gibi kuşlarla çevrili olan, sessiz bir limanda büyük bir tekne. Bazıları o kadar açgözlüler ki, bazen bana elektrikli süpürgeden iç organları olan kanatlı tüpler gibi görünüyorlar. Buna rağmen, neden kuş dünyasının bir şekilde insanların dünyasından daha aklı başında olduğunu hissediyorum? Bu denli kısa bağırsaklarda muazzam miktarlarda yiyecek işlemek zorunda kalan bir kuş olmak zor bir iş olmalı. Martıların ekmek parçaları için birbirlerini itip kakmalarını gördüğünüzde, bir martının tek başına yemek yemekten çok mutlu olacağını sanabilirsiniz. Ama yalnız bir martıya ne zaman bir parça ekmek kabuğu atsanız, hemen diğer martıların da duyabileceği şekilde bağırarak çağırmaya başlar.

Kim bilir belki de hesap yapmayı ya da zevkten ciyaklamalarını nasıl engelleyeceğini bilmiyordur. Belki de tek bir birey değil, adeta bir komünist gibi o martı grubunun alt üyelerindendir. Erkekler, hayvanlara o kadar derin bir kıskançlık duyarlar ki, ne kadar aşağılık olduklarını ispatlamak için her türlü sebebi kullanırlar. (Lanet olası çelişkiler.)

Bu kıskançlığın kökü, hayvanların ve özellikle serbest uçan kuşların hiçbir sorumluluk duygusuna sahip olmadığı inancına dayanır. Tıpkı nefes aldığımız, duyduğumuz ve saç uzattığımız gibi hesaplamadan avlanır, yuva yapar ve ürerler. "Yarını düşünmezler", oysa öz-bilinçli ve öz-eleştirel adam, eylemlerinin en azından kısmen kontrolünde olduğu duygusuyla, geceleri önemli kararlar vermeye veya geçmiş hataları için kendini kandırmaya çalışırken uyuyamadan tavanı seyreder. Bireysel insan, yeterince düşünceli, kararlı ve kontrollü olamadığı inancıyla sürekli olarak kendisiyle çelişmektedir; rasyonel egoya karşı bu iç çatışmayı bastırmayı başardığı ölçüde kendisini uygar kabul eder. Bu nedenle medeniyet, insanın kendisine yönelik şiddeti yoluyla elde edilir ve çocuklarının, köpeklerinin ve atlarının kırbaçlanması, suçlular olarak bilinen daha az başarılı ve daha az kurnaz haydut gruplarına uygulanan acımasız veya ince işkencelerle yansıtılır. Bilim insanları, giderek daha fazla insanın gelecekteki evrimini kendi (yani egonun) ellerine alması ve artık "doğal seçilim" kaprislerine güvenmemesi gerektiğini söylüyor. Ancak bu düşünceyi savunan kişiler, bunun birey ve toplum içindeki "sapkın" güçlere karşı giderek artacak bir şiddet eğilimi gerektireceğini anlamıyor gibi görünüyorlar. Evrimi yönlendirme arzusu, aynı zamanda "Tanrı olarak" var olma ve dolayısıyla (Tanrı'nın Batı'da genel olarak tasavvur edildiği şekilde) dünyanın diktatörü olma arzusudur.

Ancak Mezmur'un (Zebur suresi) dediği gibi, "Farkına var, İsrail'i koruyan ne bekleyecek ne de uyuyacak." Bu, Tanrı'nın tiran imajı gibi, kanunu kendi ellerine alanlar için "Kötüler için

barış yoktur." sözü ile birebir aynıdır. Çünkü bizim geleneksel evren anlayışımız temelde askeridir.

Tanrı, korkunç Kral
Buyuran
Korkunç rüzgârlar Senin berraklığın
Ve şimşekler Senin kılıcındır.

Zorlu ve düşüncesiz maddeye karşı zeki ruhun bu zorba şiddet kavramı, insanın kendi iç bölünmesinin evrene yansımasıdır ve bu, onun "İsrail'i koruyan" ile birlikte geceleri kararları hakkında endişelenmesine neden olup onu uyanık tutar.

Temel sorun elbette yasa ve aklın sözlü, matematiksel veya bilinçli dikkatin dar spot ışığı tarafından seçilen bilginin "parçalarını" temsil etmek için bir çizgi hâlinde dizilen sembollerin, gösterim biçimlerinde ifade edilen doğrusal sistemler olmasıdır. Oysa fiziksel dünya, onları beceriksiz lineer sembollerimize çevirmeye çalıştığımız her an inanılmaz biçimde karmaşık görünen sayısız ve eşzamanlı enerji modellerinin bir tezahürüdür. Aslında dünya karmaşık değildir. Karmaşık olan, onu kelime veya sayılarla anlamaya çalışmaktır; bu aynı sürekli değişen bir ormandaki tüm yaprakların sayısını belirlemeye çalışmak veya Atlantik'i hipodermik bir iğneyle ölçmek gibidir.

Sabır ve alçakgönüllülük gösterirsek, doğa, belli belirsiz bir noktaya kadar "çözülebilir". Ancak herhangi bir zamanda "gerçeği" bildiğimize, doğa yasasının ne olduğunu ve dolayısıyla doğru eylem tarzının ne olacağını bildiğimize karar verirsek kendimizi doğayı kendi yasaları olarak düşündüğümüz şeye boyun eğmeye zorlamak zorunda kalmanın paradoksal durumunu yaşarken buluruz! Bu, "Kahretsin, neden doğal olamıyorsun!" demek gibidir. Başka bir deyişle, insanın ve diğer fiziksel olayların gerçek seyrinin, onu tarif etmeye çalıştığımız

aşırı basitleştirilmiş modellere uyması yalnızca şiddet yoluyla yapılabilir. Bizler, misafirlerini yatağa sığdırmak için zorlayan ya da kesen Procrustes gibiyiz.

O hâlde rasyonel egonun fiziksel dünyada yabancı ve istilacı olduğu, doğanın kaotik karmaşıklığıyla gerekli çatışmada kavramsal ve düşünsel bir düzeni temsil ettiği varsayımından (genellikle zımni) bahsediyoruz. Ancak bu doğaüstü varsayım ortaya konduğunda pek güvenilir gelmez çünkü en azından teoride bile olsa bilinç ve zekânın kendiliğinden evrim yoluyla ortaya çıktığına ve henüz tam manasıyla kavrayamadığımız sinirsel yapılar aracılığı ile eyleme geçtiğine inanıyoruz.

Bu bir "inanç sıçraması" olabilir ancak sinir matrisinden daha üstün bir şey olarak kabul edilen kelimeler ve sayılar mantığındansa, tüm sinir sistemim (ve ayrılmaz bir şekilde onunla birlikte gelen çevre) lehine bahse girmem gerektiğini hissediyorum. Zira beynim, zihnimden çok daha bilgili; aynı anda, (ego olarak) yüz yıllık bir çalışmada anlayabileceğimden daha fazla değişkeni, daha fazla ritmi ve bedensel davranış modelini koordine ediyor. "Kendim" tanımını, bilinçli dikkat, irade ve simgeleştirme süreciyle sınırlamanın bir anlamı yok. Tüm bedenimi, "kendim" tanımında kabul etmeliyim ve böylece olduğum ve yaptığım her şeyin sorumluluğunu bir şekilde üstlenmeliyim. Nihayetinde bilinçli zekâmın matrisine güvenmezsem bu güvensizliğin hangi sağlam temele dayandığına veya bilgilendirildiğine dair hiçbir güvencem olmaz.

Batılılar kendi bedenlerini düşündüklerinde ilahi yazarının da değindiği gibi, "korkuyla ve harika bir şekilde *yaratıldıklarını*" hissetmeye yatkındırlar. Kendilerinden oldukça farklı bir zekâ tarafından bu karmaşık makine üretilmiştir ve bir nefeste, doğal bir kaos ya da hayvan işlevi olarak "ortadan kaldırılacaklardır". Bu nedenle, kişinin kendisini bütün bedeniyle özdeşleştirmesi ikircikli bir şekilde hem küfür hem de bilinçdışının kör güçlerine teslimiyet olarak görülür. Metafiziğimiz ne olursa

olsun, ego ile beden, akıl ve içgüdü arasındaki iç çatışmanın uygar yaşamın temel koşulu olduğu konusunda ısrar ediyoruz. Ancak bu tavır, ufak şeylerde tutumlu, büyük şeylerde ise müsrif olmak kadar aptalca çünkü uygarlık eğilimine bir bütün olarak baktığımızda, gezegeni yiyip bitiren, köpekbalıklarından daha yırtıcı ve yaban sıçanlarından daha fazla intihara meyilli, canavarca bir insan sürüsü salgını görüyoruz. Medeniyet, ayrıcalıklı birey için geçici olarak "çalışır" ve çok da uzun olmayan bir vadede gezegendeki tüm yaşamı eritecek bir tüketim hızlanmasına sebep olabilir.

Teknolojiyi terk edip basit ve duygusal anarşiye geri dönme ihtimali ve hatta olasılığı yoktur. Gerçekten ihtiyacımız olan şey, artık "kendini" vücuda ve fiziksel çevresine yabancı bir şey olarak deneyimlemeyen insanlar tarafından yönetilen bir teknolojidir. Çünkü özellikle adalet ve insanlığın iyiliği için gerekçelendirildiği zaman, örgütlü savaşın ve şiddetli devrimin temelinde yatan şey tam da ego ile organizma arasındaki bu iç çatışmadır. Din, onur ya da ilkeyi "savunmak" için yapılan "adil" savaşlardan daha acımasız ve yıkıcı hiçbir savaş olmamıştır. İlla savaşmak gerekiyorsa, bana bir düşmanın zenginliğini ve topraklarını ele geçireceğim, sahip olmak istediğim şeyi yok etmemeye dikkat edeceğim bir savaş verin. Ancak uygar savaşlarda mevzu bahis olan ilki olduğundan dolayı, "doğanın teknolojik fethi", aslında iyi yemek, güzel kadınlar ve zarif çevrenin maddi ve duyumsal zevkine varmaktan ziyade para kazanmanın salt, soyut tatmini için gerçekleştiriliyor. Büyük paralar kazanan insanlarımız, genellikle maddi zevkler için ne zevki ne de vakti olmayan, durup dinlenmeden çalışan bağnaz Protestanlardır. Soyut ve yenmeyen dolarlara değil, havyara ve tüm dünya çapındaki mükemmel şaraplara odaklanan bir teknolojiye ihtiyacımız var.

Sadece bir doğaüstücü ruhani değerlerinin maddi varoluştan daha önemli olduğu inancıyla nükleer savaşı başlatmak için kasıtlı olarak düğmeye basabilir. Ve bu, manevi boyutun ölümsüz

olduğu, cennette veya bedensel ölümden etkilenmeden daha yüksek bir titreşim seviyesinde varlığını sürdüreceği ve ilkeye sadakatinden dolayı kendini tebrik edeceği şeklindeki açık veya zımni varsayımı, diyalektik materyalistlerin şaşkınlıkla bakan ölümsüz ruhlarını kınamayı içerir. Bu basitçe, nihai gerçeklik olarak rasyonel, entelektüel, kavramsal ve sembolik alanın üstünlüğüne ve nihai otoritesine olan inancın insanlığın hayatta kalması kavramına aykırı olabileceğini gösterir.

Mistiklerin her zaman Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam'ın resmi kurumları tarafından desteklenmesinden de anlaşılacağı üzere, bu beklenmedik bir biçimde doğacılığı, doğaüstücülüğe nazaran dünyanın mistik vizyonu ile daha tutarlı kılar. Doğaüstücülük, evreni yaratıcı ve yaratılan, ruh ve madde, hükümdar ve özne, ego ve organizmanın eşit olmayan ikiliğine ayırır ve çoğu ateist, doğanın fiziksel düzenini dil veya matematiğin mantıksal düzenine göre düzenlemeye çalıştığından ötürü aslında doğaüstücüdür. Ancak bir doğa bilimci, kendisinin herhangi bir şekilde tüm fiziksel organizmasından ayrı olduğu inancında tutarlılık gösteremez. Bu nedenle, duyguları ve arzuları nedeniyle kendi organik süreçleri tarafından yönlendirildiğini veya mağdur olduğunu düşünemez. Oysa gerçekte bedeninin tüm işleyişi, kendiliğinden ve kasıtsız da olsa kendi işidir.

Bu kabul edildiğinde daha ileri ve esasen mistik bir anlayış ortaya çıkar. Ben organizmam isem, aynı zamanda çevremim. Ekolojik ve biyofiziksel bakış açılarından dolayı her organizma çevresi ile işlemsel olarak beraber yol alır; biri diğeri demektir çünkü satın alma, bir satış olduğu, bir ön, bir geri bulunduğu ve pozitif kutup, negatif kutup olduğu anlamına gelir. Bu nedenle her canlı organizma, yalnızca içinde bulunduğumuz güneş sisteminin koşullarını değil, aynı zamanda tüm galaksideki tüm takımyıldızları ifade eder. İnsan vücudu başka bir evrene nakledilebilseydi bilim insanları önünde sonunda bunun da güneş, ay, gezegenler, Samanyolu ve Andromeda'daki bulutsuyu içeren bir ortam olduğunu ortaya çıkarırdı. Çünkü nasıl ki meyve bir

ağaca delaletse, insan organizması da aynı bitki çiçekleri gibi "halkı" oluşturan kozmik bir enerji sisteminin olduğuna delalettir.

Öyleyse temelde "benlik" yalnızca beden değil, kendisini tüm bedenlerde somutlaştıran bir enerji sistemidir. Kavramsal ego, bu sistemi kalbi kontrol ettiğinden daha fazla kontrol edemez ama ego sizin kendinize dair fikriniz iken, evrenin toplam enerji sistemi aslında olduğunuz şeydir. Bunu kavrayan kişilere teknolojik güç konusunda güvenilebilir çünkü kendi bedenlerine saygı duydukları gibi dış dünyanın da tüm ekolojik dengelerine saygı duyarlar. Tıpkı rüzgâr ters estiğinde bile bunu gemisi için doğru kullanan denizci gibi ona karşı değil, onunla beraber çalışırlar.

Öyleyse anlaşılması gereken temel nokta, hem kendini hem de dünyayı zorla iyileştirmenin imkânsız olduğudur. Çünkü hem organizma hem de çevresi olduğunuz için bu, kendinizi çizmelerinizden tutup havaya kaldırmaya çalışmak kadar beyhudedir. Anlatılmamış psişik ve fiziksel enerji, bu gülünç girişimle boşa harcanmaktadır. Kilidi zorlamaya çalışmak anahtarı büker, bu nedenle gerçekten zeki bir adam asla bir sorunu zorlamaz. Bunun yerine rüzgâra göre eğilebileceği, yumrukla yuvarlanabileceği ve damarı takip ederek ahşabı ikiye bölebileceği *judo*'ya başvurur. Bu tür bir bilgi, şiddetin alternatifidir.

PSİKEDELİK MADDELER VE DİNİ DENEYİM

Psikedelik ilaçların kullanımından kaynaklanan deneyimler, genellikle dini terimlerle tanımlanır. Bu nedenle, William James geleneğinden gelen ve din psikolojisi ile ilgilenen benim gibilerin ilgisini çekerler. Otuz yıldan fazla bir süredir, bireyin kendisini Tanrı, Evren, Varlığın Temeli, kültürel koşullanma veya nihai ve ebedi gerçeklik olarak adlandırdığı ve tek bir sürekli süreç olarak keşfettiği bu tuhaf bilinç durumlarının nedenlerini, sonuçlarını ve koşullarını inceliyorum. Bu tür deneyimlere verebileceğimiz tatmin edici ve net bir kelime maalesef yok. "Dini deneyim", "mistik deneyim" veya "kozmik bilinç" terimlerinin hepsi, âşık olmak kadar gerçek ve ezici olan belirli bir bilinç durumunu tanımlamak için fazlasıyla belirsiz ve kapsamlıdır. Bu makale, kullanımında, gerçek mistik deneyimlerden çok zor ayırt edilebilecek halüsinatif ilaçların neden olduğu bu tür bilinç durumlarını açıklamaktadır. Bunun ardından esas olarak mistik değerler ile Batı toplumunun geleneksel dini ve seküler değerleri arasındaki zıtlıktan kaynaklanan, psikedelik ilaçların kullanımına yönelik itirazları tartışmaktadır.

I. PSİKEDELİK TECRÜBE

Uyuşturucu kullanımından kaynaklanan mistik deneyimler fikri Batı toplumlarında kabul görmemektedir. Batı kültürü, tarihsel olarak bilinçli çaba ve iradenin gücüyle kendisini ve dünyasını kontrol eden, bireysel, kendi kaderini belirleyen, sorumlu bir egoya sahip olan insanın erdemine hayranlık duyar ve buna değer verir. Dolayısıyla bu kültürel gelenekte uyuşturucu aracılığı ile yaşanan ruhsal veya psikolojik gelişimden daha aşağılık hiçbir şey olamaz. "Uyuşturulmuş" bir kişi, bilinçte soluk, yargıda buğulu ve iradeden yoksun bırakılmıştır. Ancak alkol, afyonlu ilaçlar ve uyku hapları gibi psikotropik (bilinci değiştiren) kimyasallar narkotik sayılmaz. Kahkahanın öfkeden ya da depresyonun mutluluktan ayırt edildiği gibi, şu sıralar psikedelik (zihni gösteren) kimyasallar olarak adlandırılan kimyasalların etkileri de alkolden farklı değerlendirilir. Buna göre LSD'de "yüksek" olmak ile burbon içip "sarhoş" olmak arasında bir benzerlik yoktur. Evet, bu belki doğru, her iki durumda da hiç kimse araba kullanmamalıdır ama kitap okurken, keman çalarken veya sevişirken de kimse araba kullanmamalıdır. Bazı yaratıcı faaliyetler ve zihin durumları, bir otoyol boyunca ölüm saçan bir motoru kullanmakla bağdaşmayan bir konsantrasyon ve adanmışlık gerektirir.

Şahsen beş ana psikedelik madde denedim: LSD-25, meskalin, psilosibin, dimetiltriptamin (DMT) ve kenevir. Tıpkı William James'in nitröz oksidi denemesindeki amaç gibi, ben de mistik deneyimin "temel" veya "aktif" bileşenleri olarak adlandırılabilecek unsurları belirlememe yardımcı olup olamayacaklarını görmek için bunu yaptım. Zira mistisizm üzerine neredeyse tüm klasik literatür, yalnızca deneyimi tanımlarken değil, aynı zamanda deneyimin kendisi ile onu tetiklemek için önerilen çeşitli geleneksel yöntemler (oruç, konsantrasyon, nefes egzersizleri, dualar, büyüler ve danslar) arasındaki rasyonel bağlantıları göstermede de belirsizdir. Geleneksel bir Zen veya

Yoga ustasına neden böyle ve bu tür uygulamaların kişiyi mistik deneyime götürdüğü ya da yatkın hâle getirdiği sorulduğunda, her zaman şöyle yanıt verir: "Ustam bunu bana bu şekilde gösterdi. Ben böyle öğrendim. Gerçekten ilgileniyorsanız, kendi yolunuzu bulun ve deneyin." Bu cevap, küstah, bilimsel fikirli ve entelektüel açıdan meraklı bir Batılıyı pek tatmin etmez. Ona, Ay Balık'ta iken beş semender, toz hâline getirilmiş darağacı, üç haşlanmış yarasa, bir fiske fosfor, üç tutam banotu ve bir parça ejderha gübresi içeren arkaik tıbbi reçeteleri hatırlatır. Belki bunlar işe yaramıştı ama temel bileşen neydi?

Bu nedenle, psikedelik kimyasallardan herhangi biri bilincimi mistik deneyime yatkın hâle getiriyorsa, her ne kadar mikroskobun, gözü "bozan", "yapay" ve "doğal olmayan" bir icat olduğu söylense de bakteriyoloji için kullanıldığı gibi bunu incelemek ve anlatmak için ben de araç olarak kullanabilirim. Bununla birlikte UCLA Tıp Fakültesi Nöropsikiyatri Kliniğinden Dr. Keith Ditman tarafından LSD-25'in mistik özelliklerini test etmek için ilk davet edildiğimde herhangi bir kimyasalın gerçek bir mistik deneyime neden olabileceğine inanmak istemiyordum. En fazla, yüzgeçle yüzmeye benzer bir manevi iç görü durumu yaratabileceğini düşündüm. Nitekim LSD-25 ile yaşadığım ilk deneyim mistik değildi. Son derece ilginç bir estetik ve entelektüel deneyimdi; analiz etme ve dikkatli tanımlama gücüme en üst düzeyde meydan okudu.

Birkaç ay sonra, 1959'da, LSD-25'i o sıralar San Francisco'daki Langley-Porter Kliniği ile çalışan Dr.Sterling Bunnell ve Michael Agron ile tekrar denedim. Gerçekleşen iki deney sırasında, kendimi şimdiye kadar okuduğum büyük mistik deneyimlerin her tanımına tam olarak karşılık gelen bilinç durumlarını yaşarken bulduğum için hem şaşırdım hem de biraz utandım[7]. Dahası, önceki yıllarda yaşadığım bu türden üç

7 Bu tür deneyimlerin mükemmel bir antolojisi Raynor C.Johnson, *Watcher on the Hills* (New York, Harper & Bros., 1959).

"doğal ve kendiliğinden" deneyimi hem derinlemesine hem de tuhaf ve beklenmedik nitelikte aştılar.

LSD-25 ve yukarıda adı geçen diğer kimyasallarla (eğlenceli ama nispeten ilgi çekici bulmadığım DMT hariç) olan sonraki deneylerim sayesinde, kolaylıkla "kozmik bilinç" durumuna geçebileceğimi fark ettim. Ve zamanla, bu belirli dalga boyundaki deneyime "uyum sağlamak" için kimyasallara gittikçe daha az bağımlı hâle geldim. Denenen beş psikedelik arasında LSD-25 ve kenevirin amaçlarıma en uygun olanlar olduğunu keşfettim. Hatta yasadışı olmadığı ülkelerde kullandığım kenevir çok daha iyi sonuçlar verdi. Kenevir, duyusal algıda tuhaf değişikliklere yol açmaz ve tıbbi araştırmalara göre, psikotik dönemler gibi LSD'nin tehlikeli yan etkilerine sahip olmayabilir.

Bu çalışmanın amacı doğrultusunda, psikedelik ilaçlarla ilgili deneyimlerimde yaşadığım ve psikedelik kimyasalların zaman zaman neden olabileceği tuhaf algı değişikliklerini dile getirmiyorum. Daha ziyade, kişinin kendi varoluşunun ve dış dünyayla ilişkisinin normal, sosyal olarak uyarılmış bilincindeki temel değişikliklerle ilgileniyorum. Psikedelik farkındalığın temel ilkelerini tasvir etmeye çalışıyorum. Ama unutmayalım ki bunlar sadece kişisel deneyimlerim. Bu deneyimlerin kalitesi, büyük ölçüde kişinin önceki yönelimlerine ve yaşama karşı tutumuna bağlıdır ancak şu ana kadar yaşanan diğer deneyimleri içeren literatür, benim tecrübe ettiklerimle oldukça uyumludur.

Psikedelikler ile yaşadığım deneylerimin neredeyse değişmez bir şekilde dört baskın özelliği oldu. Onları açıklamaya çalışacağım ancak okuyucu en azından ikinci ve üçüncüsünde, "Ama bu çok belli bir şey! Kimsenin bunu görmek için ilaca ihtiyacı yok." tepkisini verecektir. Aynen öyle, ancak unutulmamalı ki her iç görünün bir yoğunluk derecesi vardır. Açık$_1$ ve apaçık$_2$ olabilir ancak ikincisi, varoluşumuzun her alanında ve boyutunda sonuçlarını ortaya koyan, yıkıcı bir netlikle gelir.

İlk özellik, zamanın yavaşlaması, şimdiki zamanda yoğunlaşmadır. Kişinin geleceğe yönelik dürtüsel ilgisi azalır ve kişi, o anda yaşananların muazzam önemine ilgi duyar. Etrafta işinde gücünde olan diğer insanlar hayatın tüm amacının, anda tam olarak farkındalık hâlinde olmanın önemini fark edemedikleri için sanki biraz delilermiş gibi algılanırlar. Bu nedenle kişi, bir bardak suyun içindeki renkleri inceleyerek ya da bir obuada yükselen her notanın son derece belirgin titreşimini dinleyerek inanılmaz derecede gevşer.

Kültürümüzün pragmatik bakış açısından dolayı böyle bir tutum çalışma hayatı için çok kötüdür. İsrafa, öngörü eksikliğine, sigorta poliçelerinin satışlarının azalmasına ve tasarruf hesaplarının kapatılmasına yol açabilir. Oysa bu, kültürümüzün ihtiyaç duyduğu ıslahtır. Hiç kimse, altmış beş yaşında emekli olmak amacıyla hayatını çılgınca evrak işlerine dalmış olarak geçiren "başarılı" yönetici kadar aptallık derecesinde mantıksız olmamalı. Yalnızca anı yaşama sanatını geliştirmiş olanlar, gelecek için plan yapmaktan fayda sağlayabilir çünkü bu planlar olgunlaştığında, sonuçların tadını çıkarabilecek olanlar onlardır. "Yarın, hiçbir zaman gelmez." Henüz bir vaizin cemaatini, Dağdaki Vaaz'ın "Yarın için endişelenme" diye başlayan bölümünü uygulamaya çağırdığını duymadım. Gerçek şu ki, gelecek için yaşayanlar, deliler için söylediğimiz gibi "ne tam olarak orada" ne de tam olarak buradadırlar; aşırı sabırsızlık yüzünden sürekli o noktayı kaçırırlar. Tedbirli olmanın bedeli kaygıdır ve aşırıya kaçıldığında, tüm avantajlarını yok eder.

İkinci olarak adlandıracağım özellik, *kutupluluk farkındalığı*dır. Bu, normalde zıt dediğimiz durumların, şeylerin ve olayların arka ve ön ya da bir mıknatısın kutupları gibi birbirine bağlı olduğunun canlı farkındalığıdır. Kutupsal farkındalıkta açıkça farklı olan şeylerin örtük olarak bir olduğu görülür: Ben ve öteki, özne ve nesne, sol ve sağ, erkek ve dişi, sonra biraz daha şaşırtıcı bir şekilde katı ve boşluk, imge ve arka plan, nabız ve

ara süre, azizler ve günahkârlar, polis ve suçlu, iç gruplar ve dış gruplar. Biri sadece öteki ile tanımlanabilir ve aynı satın alma ve satma gibi (çünkü satın almadan satış olmaz ve satış olmadan satın alma olmaz) işlemsel olarak birlikte hareket ederler. Bu farkındalık giderek yoğunlaştıkça dış evren ile kendinizin, birbirinizi ima edecek biçimde kutuplaştığınızı hissedersiniz. Aynı bir arabanın direksiyonunu hareket ettirdiğinizde olduğu gibi, itişiniz aynı zamanda çekmenizdir. Onu iter misiniz yoksa çeker misiniz?

İlk başta bu çok tuhaf bir duygudur; konuştuktan hemen sonra elektronik bir sistemde kendi sesinizi duymaktan farklı değildir. Kafanız karışır ve devam etmesini beklersiniz! Benzer şekilde, evren tarafından yaratılmış olan bir şey olduğunuzu hissedersiniz ancak evren de eşit derecede sizin tarafınızdan var edilmiştir ki bu, en azından nörolojik anlamda doğrudur çünkü beyinlerimiz, güneşi ışığa ve hava titreşimlerini sese çevirir. Dış dünyayla olan normal ilişki hissimiz, bazen bizim onu, bazen de onun bizi ittiği yönündedir. Ama ikisi gerçekte birse, eylem nerede başlar ve sorumluluk nerede biter? Beni gerçekleştiren evrense, bundan iki saniye sonra hâlâ İngilizceyi hatırlayacağımdan nasıl emin olabilirim? Evreni gerçekleştiren bensem, o hâlde beynimin iki saniye sonra Güneş'i ışığa nasıl çevireceğini bileceğinden nasıl emin olabilirim? Psikedelik deneyim bu tür alışılmadık hislerden ötürü kafa karışıklığı, paranoya ve dehşet yaratabilir çünkü birey, dünyayla ilişkisini tıpkı bir biyolog, ekolojist veya fizikçi gibi tanımlasa da kendisini organizma ve çevrenin birleşik alanı olarak hisseder.

İkinciden doğan üçüncü özellik, *görelilik bilincidir*. Moleküllerden bakterilere ve böceklere, insanlara ve belki meleklerden tanrılara kadar sonsuz bir süreçler ve varlıklar hiyerarşisinde bir bağlantı olduğumu görürüm ve bu, her seviyenin gerçekte aynı olduğu bir hiyerarşidir. Örneğin fakir bir adam para için endişelenirken zengin bir adam sağlığı için endişelenir; endişe

aynıdır ancak fark, özünde veya boyutundadır. Meyve sineklerinin kendilerini insan olarak düşünmeleri gerektiğinin farkına varırım çünkü bizim gibi onlar da kendilerini inanılmaz büyük ve bir kadar küçük şeylerden oluşan kendi dünyalarının tam ortasında bulurlar. Dışarıdan baktığımızda hepsi birbirine benzer ve kişilikleri yokmuş gibi görünür. (Tıpkı aralarında yaşamadığımız sürece Çinlilerin birbirine benzediğini düşündüğümüz gibi.) Oysa meyve sineklerinin de bizim gibi birbirleri arasındaki ince farklılıkları görüyor olmalılar.

Bu noktadan sonra tüm yaşam biçimlerinin ve varlığın, tek bir temanın basit varyasyonları olduğunun farkına varmak kolaydır; aslında hepimiz, aynı şeyi olabildiğince farklı biçimlerde gerçekleştiren tek bir varlığız. Fransız atasözündeki gibi: "*Plus ça change, plus c'est la même chose.*" yani "Bir şey ne kadar değişirse o kadar aynı kalır." Dahası, ölümün kaçınılmazlığının yarattığı nahoş duygunun hayatta olduğunu hissetmenin verdiği duygu ile aynı olduğunu ve her varlığın bunu her yerde hissettiğini, hepsinin benim kadar "ben" olduğunu görüyorum. Yine de hissedilmesi gereken "ben" duygusu, her zaman "öteki"ne dair yani kontrolü ve deneyiminin dışındaki bir şeyle ilişkili olmalıdır. Olmak için başlaması ve bitmesi gerekir. Ancak mistik ve psikedelik deneyimin burada yaptığı entelektüel sıçrama, tüm bu sayısız ben-merkezin kendiniz olduğunu görmenizi sağlar. (Kişisel ve yüzeysel bilinçli egonuz değil, Hinduların *paramatman* dediği şey, tüm benliklerin Benliği[8].)

---

8 Bu nedenle Hinduizm, evreni bir yapay doku olarak değil, Tek Aktörün (*paramatman* veya *brahman*), tüm maskeleri veya *kişilikleri* oynadığı dev bir drama olarak görür. Bu belirli bir benlik olma hissi, Aktör'ün bunu ve diğer her bölümü oynamadaki toplam özümsemesinden kaynaklanmaktadır. Daha kapsamlı açıklama için bkz. Sarvepalli Radhakrishnan, *The Hindu View of Life* (New York, The Macmillan Company, 1927); Heinrich Zimmer, *Philosophies of India* (New York, Pantheon Books, 1951), s. 335–463. Popüler bir versiyonu Alan Watts'ın *The Book: On the Taboo Against Knowing Who You Are* (New York, Pantheon Books, 1966) kitabında bulabilirsiniz.

Nasıl ki retina sayısız enerji darbesini tek bir ışık olarak görmemizi sağlıyorsa mistik deneyim de bize sayısız kişiyi tek bir Benlik olarak gösterir.

Dördüncü özellik, hem sinirlerinizdeki akım hem de mc^2'ye eşit olan o esrarengiz *e* olarak ortaya çıkan, genellikle yoğun beyaz ışık biçimindeki *sonsuz enerjinin farkındalığıdır*. Bu, megalomanya ya da ihtişam yanılsaması gibi görünebilir ama kişi, tüm varoluşun tek bir enerji olduğunu ve bu enerjinin kişinin kendi varlığı olduğunu hayli açık bir biçimde görür. Elbette yaşamın yanı sıra ölüm de vardır çünkü enerji bir titreşimdir ve dalgaların hem tepeleri hem de çukurları olması gerektiği gibi, var olma deneyimi de hem açılmalı hem de kapanmalıdır. Tam da bu nedenle endişelenecek bir şey yoktur çünkü siz, evrenin kendisiyle saklambaç oynadığı (görünüp kaybolan) ebedi enerjisisiniz. Özünüzde Tanrı'sınızdır çünkü var olan her şey Tanrı'dır. Isaiah'tan bir alıntı yapmak gerekirse, ""Ben Tanrı'yım ve başka hiçbir şey yok. Işığa şekil verir ve karanlığı var ederim; barışı getirir ve kötülüğü yaratırım. Ben, Tanrı olarak, bütün bunları yaparım."[9] Hinduizmin temel ilkesi olan *Tat tvam asi*'nin anlamı şudur: "Bu sanat (yani, 'tüm evrenin meydana geldiği o zeki Varlık'), sensin."[10] West'ten gelen bu deneyimin klasik bir örneği, Tennyson tarafından şöyle anlatılır:

> "Çocukluğumdan beri yapayalnızken sık sık yaşadığım bir tür uyanık trans hâli. Bu, genellikle kendi ismimi sessizce iki ya da üç defa tekrarlamamla gerçekleşir; bireysellik bilincinin yoğunluğunun dışında olduğu için bireysellik silikleşir ve sınırsız varlığa dönüşür ancak bu kafa karışıklığı yaratan bir süreç değildir, son derece açık, son derece emin, son derece tuhaf, kelimelerle ifade

9 *Isaiah*, 45: 6, 7.

10 *Chandogya Upanishad* 6.15.3

> edilemeyecek biçimde, ölümün neredeyse gülünç bir imkânsızlık olduğu, kişiliğin kaybolmak yerine (eğer kaybolan buysa) tek bir gerçek olarak hayata dönüşmesidir."[11]

Aynı şeyleri değişik açılardan tanımladığım için, görünüşe göre psikedelik tecrübelerin ortak özelliği, tek bir bilinç durumunun farklı yönlerini yansıtması. Tanımlar, deneyimin gerçekliğini aktarmaya çalışır ancak aynı zamanda bu tür deneyimler ile toplumun güncel değerleri arasındaki bazı tutarsızlıkları da ortaya koyarlar.

II. PSİKEDELİK UYUŞTURUCULARA MUHALEFET

Psikedelik ilaçların kullanımına karşı çıkma eğilimi, hem dini hem de seküler değerlerden kaynaklanmaktadır. Psikedelik deneyimleri geleneksel dini terimlerle tarif etmede yaşanan zorluk, bir muhalefet zeminine işaret etmektedir. Batılılar, evrenle bir olma deneyimini tarif etmek için Hindulardan *samadhi* veya *moksha* ya da Japonlardan *satori* veya *kensho* gibi kelimeleri kullanmak zorunda kalırlar. Bu duruma uygun bir sözcüğümüz yok çünkü Hristiyanlar, bunun İsa'nın eşsiz örneğinde doğru olduğu konusunda ısrar etseler bile Yahudi ve Hristiyan teolojilerimiz insanın en içsel benliğinin Tanrı olabileceğini reddeder. Yahudiler ve Hristiyanlar, Tanrı'yı siyasi ve monarşik terimlerle, evrenin yüce yöneticisi, nihai patron olarak algılarlar. Bir bireyin dünyada her şeye gücü yeten ve her şeyi bilen hükümdarı olduğunu iddia etmesi, hem sosyal olarak kabul edilemez hem de mantıksızdır.

Nihai gerçekliğin bu emperyal ve krallık kavramı ne gerekli ne de evrenseldir. Hindular ve Çinliler, benliğin ve Tanrı'nın kimliğini kavramakta hiçbir zorluk çekmezler. Müslümanlar

---

11 *Alfred Lord Tennyson, A Memoir by His Son* (1898), Cilt I, s.320

dışındaki Asyalıların çoğu için Tanrı, bir kırkayağın yüz bacağını hareket ettirdiği gibi dünyayı hareket ettirir ve tezahür eder; kendiliğinden, düşünmeden veya hesaplamadan. Başka bir deyişle, onu bir mekanizmadan farklı olan organizmaya benzeterek tasavvur ederler. Evreni, usta bir teknisyenin, mühendisin veya mimarın bilinçli yönlendirmesi ile ortaya çıkan bir eser veya yapı olarak görmezler.

Bununla birlikte, Hristiyan veya Yahudi geleneği bağlamında bir kişi kendisini Tanrı ile bir bütün olarak ilan ederse, kâfir (huzur bozan) veya deli olarak adlandırılmalıdır. Böylesine mistik bir deneyim, geleneksel dini kavramlar için bir tehdittir. Yahudi-Hristiyan geleneği monarşik bir Tanrı imajına sahiptir ve güç kullanarak yöneten hükümdarlar, itaatsizlikten başka bir şeyden korkmazlar. Bu nedenle Kilise, itaatsizlik sezinlediği, eşitlik hatta daha kötüsü Tanrı ile özdeşlik iddia ettikleri için mistiklere karşı her zaman son derece şüpheci olmuştur. Bu nedenle John Scotus Erigena ve Meister Eckhart kâfir olmakla suçlanmışlardır.

Yine aynı nedenle, Quaker'lar[12] kilisede ve mahkemede şapkalarını çıkarmayı reddettikleri için ve İçrek Işık doktrinleri yüzünden muhalefet ile karşılaşmışlardır. Nadiren de olsa Avila'lı Aziz Teresa ve Haçlı Aziz John gibi, kendileri ile göksel Kralları arasında, nasıl ifade etsek, metafiziksel bir saygı mesafesi bırakan birkaç mistik, dillerine hakim oldukları sürece görmezden gelinmiştir. Yine de kilise hiyerarşisi için hiçbir şey, popüler bir mistisizm salgınından daha endişe verici olamaz çünkü bu, cennetin krallığında bir demokrasi kurmak anlamına gelebilir. Ve bu tür bir endişe, Katolikler, Yahudiler ve köktendinci Protestanlar tarafından eşit derecede rahatsız edici kabul edilecektir.

---

12 Quakers, mevcut Hristiyan mezheplerinden ve tarîkatlarından memnun olmayanlar tarafından 17. yüzyıl ortalarında İngiltere'nin kuzeybatısında ortaya çıkmış bir mezheptir. (ç.n.)

Dinin itaatsizlikten kesinlikle hoşlanmayan monarşik Tanrı imgesi, birçok Hristiyan'ın farkına varabileceğinden çok daha yaygın bir etkiye sahiptir. Kralların tahtlarının hemen arkasında duvarlar vardır ve önlerine çıkan herkes, ani bir saldırı düzenlemeyeceğinin bir göstergesi olarak eğilmeli ya da diz çökmelidir. Muhtemelen Hristiyanlar bir kilise inşa ettiklerinde ve bir kilise ritüeli düzenlediklerinde aslında bir kraliyet tahtını (bazilika) örnek aldıklarının ve Tanrı'nın, aynı bir insan hükümdar gibi korktuğunu ima ettiklerinin farkına hiçbir zaman varmamışlardır. Bu övgü dolu dualarda da ima edilmektedir:

> "Ey gökteki Babamız, yüce ve güçlü, kralların kralı, lordların efendisi, senin tahtından gelen tüm dünya sakinlerini gören tek hükümdar; içtenlikle bizi görmen için sana yalvarıyoruz..."

Tanrı ya da evren ile bir olma bilincini iddia eden Batılı insan bu nedenle toplumunun din kavramıyla çatışır. Oysa çoğu Asya kültüründe böyle bir adam hayatın gerçek sırrına vakıf olduğu için takdir edilecektir. O, kendi bilim insanlarımızın teoride gerçek olduğunu bildikleri şeyi tesadüfen veya Yoga ya da Zen meditasyonu gibi bir disiplin aracılığı ile, doğrudan ve canlı bir şekilde deneyimlediği bir bilinç durumuna ulaşmıştır. Her ekolojist, biyolog ve fizikçi, her bir organizmanın çevresiyle birlikte tek bir (davranış alanı veya süreç oluşturduğunu bilir. (Ancak bunu nadiren hisseder.) Herhangi bir organizmanın yaptıklarını, çevresinde yapılanlardan ayırt etmenin bir yolu yoktur ki tam da bu nedenle ekolojistler çevrelerdeki organizmalardan değil, organizma-çevrelerden söz ederler. Bu yüzden "ben" veya "kendim" kelimeleri, tüm evrenin bu özel "burada ve şimdi" anında ne gerçekleştirdiğini tam anlamıyla ifade etmelidir.

Kral Tanrı kavramı, benlik ve Tanrı veya benlik ve evren kimliklerini yarattığı için Batı'nın dini terimleriyle anlaşılamaz.

Doğu ve Batı'da insan ve onun evreni kavramları arasındaki fark, tam anlamıyla dinsel kavramların ötesine uzanır. Batılı bilim insanı organizma-çevre fikrini rasyonel olarak algılayabilir ancak gerçekte bunun doğru olduğunu *hissedemez*. Kültürel ve sosyal koşullanma yoluyla kendisini bir ego (bir deri torbası içinde, dış ve yabancı bir dünyayla yüzleşen, izole edilmiş bir bilinç ve irade merkezi) olarak deneyimlemek için hipnotize edilmiştir. "Dünyaya geldim." deriz oysa bunun yakınından bile geçmiş değiliz. Tıpkı bir meyvenin ağaçtan çıktığı gibi biz de onun *içinden çıktık*. Galaksimiz, kozmosumuzun "halkları", tıpkı bir elma ağacının "elmaları" gibi.

Böyle bir evren görüşü, monarşik bir Tanrı, ayrı ego kavramı, hatta sağduyusunu on dokuzuncu yüzyıl bilimselliğinin mitolojisine dayandıran seküler, ateist-agnostik zihniyet ile çatışır. Bu görüşe göre evren, akılsız bir mekanizmadır ve insan küçük galaksilerden birinin dış kenarında yer alan ve önemsiz bir yıldızın etrafında dönen minik bir küresel kayayı istila eden tesadüfi bir mikroorganizmadır. İnsanı "küçümseyen" bu teori, dünyayı hâlâ Newton mekaniği açısından ele alan ve Einstein ve Bohr, Oppenheimer ve Schrödinger'in fikirlerini tamamen kavrayamamış çoğu sosyolog, psikolog ve psikiyatrist gibi sözde bilim insanları arasında son derece yaygındır. Böylelikle sıradan, kurumsal bir psikiyatriste göre azıcık mistik ya da dini deneyim yaşamış bir hasta otomatik olarak dengesiz olarak teşhis edilir. Mekanik dinin bakış açısına göre o bir kâfirdir ve elektroşok tedavisi uygulanarak güncellenmesi gerekir. Ve nedense devlete ve kanun uygulayıcı kurumlara danışman olarak atanan, psikedelik kimyasalların kullanımına ilişkin resmi politikaları dikte edenler, tam da bu tür sözde bilim insanlarıdır.

Mistik deneyimi kabullenememek entelektüel bir engelden daha fazlasıdır. Organizmanın ve çevrenin birliğine ilişkin farkındalık eksikliği ciddi ve tehlikeli bir halüsinasyondur. Çünkü muazzam teknolojik güçle donatılmış bir medeniyette insan ve doğa arasındaki yabancılaşma duygusu, teknolojinin düşmanca

kullanılmasına, doğa ile akıllı işbirliği yerine doğanın "fethine" yol açar. Nitekim medeniyeti yaymak yerine her yeri Los Angeles hâline getirerek çevremizi aşındırıp yok ediyoruz. Bu, Batı teknolojik kültürünün karşı karşıya olduğu en büyük tehdittir ve görünüşe göre hiçbir mantık veya kıyamet vaazı işe yaramıyor. Yahudilerin ve Hristiyanların öteden beri bel bağladıkları ihtida etme tekniklerine kulak asmıyoruz. Buna ister "bilinçsiz kendi kendini iyileştirme", ister "hayatta kalma içgüdüsü", ister "pozitif büyüme potansiyeli" adını verin ama insanlar kendileri için neyin iyi olduğuna dair tuhaf bir algıya sahipler. Ve tam da bu nedenle eğitimli gençler arasında insan bilincinin dönüştürülmesine yönelik şaşırtıcı ve eşi görülmemiş bir ilgi var. Batı dünyasının yayıncıları, Yoga, Vedanta, Zen Budizmi ve psikedelik ilaçların kimyasal mistisizmi ile ilgili milyonlarca kitap satıyorlar ve bazıları yanlış yönlendiriyor olsa da bütün "hip" alt kültürünün, endüstriyel uygarlığın kendi kendini yok eden gidişatını düzeltmek için gençlerin ciddi ve sorumlu çabası olduğuna inanmaya başladım.

Bu nedenle mistik deneyimin içeriği, geleneksel Batı düşüncesinin hem dini hem de seküler kavramlarıyla tutarsızdır. Dahası, mistik deneyimler genellikle yalnızca yerleşik kiliselerin değil, aynı zamanda seküler toplumun da otoritesini tehdit eden tutumlarla sonuçlanır. Ölümden korkmayan ve dünyevi hırstan yoksun, mistik deneyimler yaşamış olan kimseler tehditlere ve vaatlere karşı dayanıklıdırlar. Dahası, iyiyle kötü arasındaki görecelilik duygusu hem vicdan hem de hukuka saygıdan yoksun oldukları şüphesini uyandırır. Amerika Birleşik Devletleri'nde okuryazar burjuvazi tarafından psikedelik kullanımı, nüfusun önemli bir kesiminin toplumun geleneksel ödül ve yaptırımlarına karşı kayıtsız kalması anlamına gelir.

Teoride, seküler toplumumuzda geleneksel değerleri kabul etmeyen bir grubun varlığı politik vizyonumuzla tutarlıdır. Ancak Amerika Birleşik Devletleri'nin yasal ve politik olarak en büyük sorunlarından biri, inançlarımızın cesaretine hiçbir za-

man tam olarak sahip olamamış olmamızdır. Cumhuriyet, bir insan topluluğunun ancak karşılıklı güven temelinde var olabileceği ve gelişebileceğine dair hayret verici derecede aklı başında bir ilke üzerine kurulmuştur. Amerikan Devrimi metafiziksel olarak kendinize veya diğer insanlara güvenemeyeceğiniz için hepimizi düzende tutacak bir Üstün Otorite olması gerektiği fikri olan Orijinal Günah dogmasının reddiydi. Dogma reddedildi çünkü eğer kendimize ve başkalarına güvenemeyeceğimiz doğruysa, bunun sonucu olarak kendimizin tasarlayıp itaat ettiğimiz Üst Otorite'ye de güvenemeyeceğimiz ve kendi güvenilmezliğimiz fikrinin de güvenilmez olduğu sonucu ortaya çıkıyordu!

Amerika Birleşik Devletleri vatandaşları, cumhuriyetin en iyi yönetim şekli olduğuna inanırlar veya buna inanmaları beklenir. Ancak siyasette cumhuriyetçi ve dinde monarşist olmak büyük bir kafa karışıklığına neden olur.

Evren, cennet ve cehennem bir monarşi ise, cumhuriyet nasıl en iyi yönetim şekli olabilir?[13] Dolayısıyla karşılıklı güvene dayalı yönetim teorisine rağmen Amerika Birleşik Devletleri halkları, dinlerinin veya ulusal kökenlerinin otoriter geçmişlerinden kaynaklı bir tür doğaüstü ve ataerkil güç olarak hukuka tamamen saf bir inancı muhafaza etmektedir. "Buna karşı bir yasa olmalı!" Bu nedenle kafaları karışık, şaşkın (yozlaşmış olduklarından bahsetmiyorum bile) kolluk kuvvetlerimizin çok sayıda insanın itaat etme niyeti olmayan ve her halükarda son derece zor ya da basitçe imkânsız olan dini kökene dayanan bu özet yasaları yürürlüğe koymaları istendiğinde (örneğin, LSD-25 kadar tespit edilemeyen herhangi bir şeyin uluslararası ve

13 Bu nedenle yakın zamana kadar Yüce Varlığa olan inanç, askerlik hizmetine karşı geçerli bir vicdani reddin yasal bir sınavıydı. Bunun anlamı, bireysel itirazcının kendisini Başkan ve Kongre'den daha yüksek bir komuta kademesine itaat etmeye mecbur hâlde bulmasıydı. Bu benzetme askeri ve monarşiktir ve bu nedenle Budistler veya doğa bilimciler olan ve organik bir evren teorisine sahip itirazcılar genellikle kabul görmekte zorlanıyorlardı.

eyaletler arası ticaretten men edilmesi) bunu uygulamada büyük zorluk yaşarlar.

Psikedelik ilaçların kullanımına karşı başlıca iki itiraz vardır. İlk olarak, bu ilaçların kullanımı tehlikeli olabilir. Bununla birlikte her değerli keşif tehlikelidir. (Mesela dağlara tırmanmak, uçakları test etmek, uzaya çıkmak, derine dalış yapmak veya ormanlarda botanik örnekleri toplamak gibi.) Ancak bilgiyi ve keşfetme zevkini tekdüze bir yaşam sürecine yeğlerseniz risk almaya da istekli olursunuz. Rahiplerin oruç tutması sağlıklı değildir, keza İsa'nın çarmıha gerilmesi de pek hijyenik değildi ancak bunlar, ruhani maceralar sırasında alınan risklerdir. Günümüzde maceracı gençler, tıpkı geçmiş zamanlarda av, düello, araba yarışı ya da futbol oynarken (daha şiddetli bir şekilde) tecrübe edildiği gibi ruhu keşfetme ve bu sırada cesaretlerini sınama konusunda risk alıyorlar. İhtiyaç duydukları şey ise yasaklar ve polis yerine teşvik ve akıllıca öğütler.

İkincisi, uyuşturucu kullanımı gerçeklikten bir kaçış olarak eleştirilebilir. Ancak bu eleştiri mistik deneyimlerin bir tür kaçış veya gerçek dışı olduğunu varsayar. Özellikle LSD, hiçbir şekilde gerçeklikten yumuşak ve rahat bir kaçış değildir. Kolaylıkla ruhunuzu cehennemdeki tüm şeytanlara karşı sınamak zorunda kalacağınız bir deneyim hâlini alabilir.

Benim için bu, bazen zihnimin koridorlarında tamamen kaybolduğum ve yine de bu kayboluşu mantık ve dil düzeniyle ilişkilendirdiğim, aynı anda hem çok çılgın hem de çok aklı başında bir deneyim olmuştu. Ancak ara sıra yaşanan bu kaybolma ve çılgınlık dönemlerinin dışında tam bir uyum ve ihtişam ile dünyayı kavrama, bunları mantık ve dil düzeniyle ilişkilendirme disiplini sayesinde, William Blake'in "ebedi zevk olan enerji" olarak adlandırdığı şeyin günlük yaşamın sefaleti ve ıstırabı ile nasıl bir arada var olabildiğini deneyimleme de vardır[14].

---

14 Bu, A. Watts'ın, *The Joyous Cosmology: Adventures in the Chemistry of Consciousness* kitabında (New York: Pantheon Books, 1962) ayrıntılı olarak tartışılmıştır.

Her ne kadar psikedeliklerden bazılarının fiziksel sağlığa zararlı olduğu kanıtlansa da, kullananların çoğunun mistik ve dini niyeti nedeniyle Kilise ve Devlet arasında anayasal bir ayrım sürdüren herhangi bir cumhuriyette bu maddelerin özgür ve sorumlu kullanımının yasal kısıtlamadan muaf tutulması gerekir. Burada "sorumlu" kelimesi ile bu tür maddelerin yalnızca rıza gösteren yetişkinler tarafından alınmasını veya bu yetişkinlere verilmesini kastediyorum. Muhakkak ki bir esrar kullanıcısı mahkeme salonunda "mistik ve dini niyetini" açıklamada zorlanmaktadır. İğrenç ve ciddi bir suç işlemiş olması, esrar kullanımının dini olduğuna dair samimiyeti zedelese de pişman bir tavır sergilerse aftan yararlanması olasıdır. Öte yandan aynı mahkemede kişi pişmanlık duymadan bunu dini bir ayin olarak kullandığında ısrar ederse birçok yargıç, "tavrından hoşlanmadıklarını", onu acımasız bulduklarını ve suçunun ciddiyetini kavramaktan yoksun olduğunu ilan edecek ve cezası çok daha sert olacaktır. Bu nedenle sanık, "yapsa da, yapmasa da lanetlenir" ve bir "çifte açmaz" ortaya çıkar. Dahası, dini bütünlük (vicdani rette olduğu gibi) genellikle önemli bir takipçi sayısına sahip bazı kilise veya dini organizasyonlara üyelikle ölçülür ve tesis edilir. Ancak esrarın suça yönelik namı öyledir ki, böyle bir organizasyonu oluşturan tüm bireyleri zan altında bırakır. Oysa din özgürlüğüne dair garantinin, yerleşik mezheplerin üyesi *olmayan*, garip (sonra) kâfir olarak adlandırılan Quaker'lar, Shaker'lar, Leveller'lar ve Ana-baptist'ler tarafından tasarlandığı çoğunlukla unutulur. Artık dini amaçla esrar veya diğer halüsinatif ilaçları kullananların, toplumun geri kalanına "akıl sağlığı" için büyük bir tehdit olarak görünen ve eziyet dolu bir dinin üyeleri olduğuna dair çok az soru işareti var.

Ancak bu bilindik bir hikâye. Mistik deneyim gerçek dini bağlılık geleneğine uygun olduğu ölçüde ve psikedelikler bu deneyimi desteklediği ölçüde, kullanıcılar bazı anayasal korumalara hak kazanır. Ayrıca din psikolojisindeki araştırmalarda, insan zihnini araştıran öğrenciler bu tür ilaçları kullanabildikle-

ri ölçüde bunları kullanmakta özgür olmalıdır. Mevcut yasalara göre deneyimli bir din psikolojisi öğrencisi olarak bu alanda araştırma yapmak istesem de yapamam. Bu, ruhsal ve entelektüel özgürlüğün barbarca bir kısıtlamasıdır ve Birleşik Devletler Hukuk Sistemi'nin, evrenin monarşik teorisi ile zımni ittifak içinde olduğunu ve bu nedenle, evrenin organik ve üniter vizyonuna dayanan dini fikirleri ve uygulamaları yasakladığını, zulmettiğini varsaymaya neden olur.[15]

15 Ritüellerinde psychedelic peyote kaktüsünü kullanan Kızılderili Kilisesi'ne mensup Kızılderililer, kullanım hakları garanti altına alınmış olsa da, herhangi bir hükümet kontrolüne kesinlikle karşıdırlar. Peyote'nin insanlığa ve özellikle büyüdüğü topraklardaki yerlilere tanrısal bir armağan olduğunu ve hiçbir hükümetin onun kullanımına müdahale etme hakkı olmadığını düşünüyorlar. Aynı argüman, esrar veya *Psilocybe mexicana Heim* mantarı için de ileri sürülebilir. Bütün bunlar doğal bitkilerdir, işlenmemiş veya sentezlenmemiş ilaçlardır ve bireylerin bunları yemesi hangi yetki ile engellenebilir? Ölümcül derecede zehirli olmasına ve sadece uzmanların onu sıradan, yenilebilir bir mantardan ayırabilmesine rağmen, *Amanita pantherina* mantarını yemeye veya yetiştirmeye karşı bir yasa yoktur. Bu dava Yahudilik ve Hristiyanlığın monarşik evrenine inananların bakış açısından bile yürütülebilir çünkü Yaratılış'tan türetilen her iki dinin de temel ilkesine göre, Tanrı'nın yarattığı her şey, doğaları gereği iyidir ve kötülük ancak yanlış kullanımlarında ortaya çıkabilir. Bu nedenle, bu bitkilerin yalnızca mülkiyeti ve hatta yetiştirilmesine karşı olan yasalar, İncil ilkeleriyle temel çelişki içindedir. Bu bitkileri kullananların cezai mahkûmiyeti ancak ve ancak kanıtlanmış kötüye kullanıma dayanmalıdır. "Ve Tanrı şöyle buyurdu: 'Bakın, ben size tüm yeryüzündeki bitkileri içlerinde tohumları ile ve meyvesi tohum olan ağaçları verdim; bunlar sizi doyuracak.' Ve Tanrı yaptığı her şeye baktı, hepsi çok iyiydi." (Yaratılış 1: 29, 31.)

YEDİ KISA DENEME

TEMEL EFSANE

Eski Hindistan Geleneğine Göre

Başlangıçta (şimdi ve daima) Öz vardır. Herkes Öz'ü bilir, ama tıpkı gözün her şeyi görüp kendini görememesi gibi, tanımlayamaz. Dahası, Öz var olan ve olan her şeydir, böylece ona hiçbir isim verilemez. Ne eski ne yeni, ne büyük ne küçük, ne şekilli ne de şekilsizdir. Karşıtları olmadığı için, tüm karşıtların ortak noktasıdır: Siyah olmadan beyazın olamaması ve boşluktan başka bir formun olmamasının nedeni budur. Bununla birlikte, Benliğin iki yönü vardır: İç ve dış. İçine *nirguna* denir; hiçbir niteliği yoktur ve onun hakkında hiçbir şey söylenemez veya düşünülemez. Dışarısı *saguna*'dır; ebedi gerçeklik, bilinç ve zevk olarak kabul edilebilir. Bu nedenle aşağıdaki hikâye, *saguna* tarafından anlatılacaktır.

Zevk yüzünden Benlik her zaman oyundadır ve bu oyun, *lila* denilen ses ve sessizlik, hareket ve durmaktan oluşan şarkı söylemek veya dans etmek gibidir. Böylece Benliğin oyunu, kendini sakladığı ve bulduğu, başlangıcı ya da sonu olmayan

bir saklambaçtır. Saklandığında parçalara ayrılır; tek ve nihai gerçeklik olduğunu unutur ve bu dünyayı oluşturan çok sayıdaki varlık ve şey, olduğu oyunu oynar. Kendini bulduğunda hatırlar; sonsuza kadar birçok şeyin arkasında olan olduğunu, dalların içindeki gövde olduğunu, birçok şeymiş gibi görünmesinin maya, yani yanılsama, sanat ve büyülü güç olduğunu keşfeder.

Dolayısıyla Öz'ün oynanması, Benliğin hem oyuncu hem de izleyici olduğu bir drama gibidir. Tiyatroya gelen seyirci, seyredilecek şeyin sadece bir oyun olduğunu bilir ancak usta oyuncu bir *maya* yaratır, izleyiciye zevk veya dehşet, kahkaha veya gözyaşı yaşatan bir gerçeklik yanılsaması sunar. Böylece tüm varlıkların sevinci ve üzüntüsünde seyirci olan Öz, aktör olan kendisi tarafından büyülenir.

Benliğin pek çok imgesinden biri de, dünyayı yumurtlayan İlahi Kuş *hamsa*'dır. Ayrıca *ham* hecesi ile Öz'ün tüm galaksileri gökyüzüne saçarak nefes verdiği ve *sa* hecesi ile nefes aldığı ve her şeyi orijinal tekliğe geri döndürdüğü söylenir. Bununla beraber, kişi *ham-sa* hecelerini peş peşe tekrar ederse bunlar *sa-ham* veya *saaham* olarak da duyulabilir ve bunun da anlamı şudur: "Ben buyum" veya O (Öz), her bir varlıktır. Nefes verirken, Benliğe Brahma, yani yaratıcı adı verilir. Nefesi dışarıda tutarken, Benliğe tüm bu dünyaların koruyucusu olan Vishnu denir. Ve nefes alırken, Benliğe illüzyonun yıkıcısı olan Shiva denir.

Benlik, sürekli nefes alıp verdiği, kendisini saklayıp bulduğu için ve bazen sonu olmayan bu dönemler günler ve geceler olarak bilindiği için (her gün ve her gece bir *kalpa* boyu sürer ki bu da bizim zaman kavramımızda 4.320.000 yıla tekabül eder) bu hikâyenin bir başı ya da sonu yoktur. *Manvantara,* yani gün, isimlerini zar ile oynanan bir oyundan alan dört *yuga*'ya yani çağa bölünmüştür: İlki *krita*, zarda dört sayısının geldiği mükemmel atış; ikincisi *treta,* zarda üç sayısının gelmesi; üçüncüsü

dvapara, zarda iki sayısının gelmesi ve dördüncüsü *kali*, zarda bir sayısı ile elde edilen en kötü skor. *Krita yuga*, 1.728.000 yıl süren Altın Çağ, yani çokluk ve biçimden, ayrıca duyumsal dünyanın her güzelliğinden büyük zevk alındığı çağdır. *Treta yuga* biraz daha kısadır, 1.296.000 yıl sürer ve çekirdeğinde tek bir kurtçuğun yaşadığı bir elma gibidir; işler yavaş yavaş ters gitmeye başlar ve her zevk, içinde hafif bir endişe gölgesi içerir. *Dvapara yuga* daha da kısadır, 864.000 yıl sürer ve artık ışık ve karanlığın, iyinin ve kötünün, zevk ve acının güçleri eşit olarak dengelenmiştir. Bunun ardından son olarak, dünyanın karanlığa boğulduğu ve çürümeye başladığı 432.000 yıllık *kali yuga* gelir ve bu dönemde Benlik, kendi içinde o kadar kaybolur ki, tüm haz dehşet kılığında görünür. Son olarak Benlik, ısısıyla akkor halindeki evrenin küle ve hiçliğe dönüştüğü korkunç *tandava* dansını sergilemek için on kollu, mavi gövdeli ve ateşle taçlandırılmış Shiva biçiminde tezahür eder. Ancak yanılsama yok olurken Benlik, kendisini orijinal tekliği ve mutluluğu içinde bulur; kendisini tekrar kaybetmeden önce başka bir 4.320.000 yıllık *kalpa* için barışın *pralaya* hâlinde kalır.

Benlik nefes verdiğinde tezahür eden dünyalar, sadece buradaki ve gökyüzünde gördüklerimiz değildir çünkü bunların yanı sıra yüz binlercesi, bir kelebeğin dilinin ucunda saklanabilecek kadar küçük ve bizim tüm yıldızlarımızın tümünün karides gözü kadar gözükeceği büyük dünyalar da vardır. Ayrıca içimizde ve çevremizde beş duyu organımızla hissedemeyeceğiz dünyalar da vardır ve büyüklü küçüklü, görünen ve görünmeyen tüm bu dünyalar, Ganj'daki kum tanelerinin sayısı kadar vardır.

Bu tezahür etmiş dünyalar boyunca tüm hissedebilen varlıklar, Oluş Çarkının altı yolundan veya bölümünden geçer. Bunlar, Çarkın tepesinden saat yönünde hareket eder ve ilk sıradaki *deva*, mutluluk ve manevi başarının zirvesindeki tanrıların ve meleklerin âlemidir. İkincisi, öfkenin mutluluğu olarak Öz'ü tezahür ettiren *ashura*, yani kara meleklerin âlemidir. Üçüncüsü,

hayvanların, balıkların, kuşların ve böceklerin âlemidir. Dördüncüsü, çarkın dibinde yatan ve Benliği acının vecdiyle tezahür ettiren, sefaletin ve ruhsal başarısızlığın derinliği olan *naraka* âlemidir. Beşincisi, büyük karınlı ve küçük ağızlı, hayal kırıklığına uğramış hayaletlerin âlemi *preta*'dır. Altıncı ve son âlem, insanlığın krallığıdır. Altıncı yoldaki tüm varlıklar, kendi karmalarıyla, yani bir nevi sonuç arzusuyla motive edilen eylem olarak Oluş Çarkı'na bağlıdırlar. Her varlık, kendi gerçek doğasından habersiz kaldığı Öz, yani tek ve orijinal olan, tüm zaman ve mekânın ötesinde olan dışında "Ben" olamayacağının farkına bile varmadan, "Geldim ve olmayı bırakacağım." diye düşünerek eylemin meyvelerini arzulamaktadır. Böylece tüm fikirleri ve teorileri bir kenara bırakıp ciddiyetle ve dikkatle "Ben" duygusuna odaklanan herhangi biri, (birdenbire) Benlik'ten başka bir şey olmadığı bilgisine uyanacaktır. Böyle birine, *jivanmukta* denir, yani bedenin ölümünden önce ve *kalpa*'nın sonunda tüm dünyaların çözülmesinden önce, hâlâ bireysel formundayken özgürleşendir. Onun için artık ben ve başkası, benimki ve seninki, başarı ve başarısızlık yoktur. Hem içeride hem dışarıda tüm varlıkları, her şeyi, tüm olayları tek bir Benliğin sayısız şekillerde oyun oynaması olarak görür.

BÜYÜK MANDALA

Hindistan'da mandala olarak bilinen görkemli çemberler, insanları her zaman büyülemiştir: Gotik katedrallerin gül pencereleri, bir kubbenin iç yüzeyindeki Bizans mozaiği, bazı çiçeklerin ışıltılı yaprakları, kar kristallerinin tasarımı, çeşitli renkli taşların taç kısmına yerleştirilmiş değerli taşlar ve Tibet resminde bulunduğu şekliyle *mandala.* (Dhyani Buddhaları ve onların görevlileri Bodhisattvas'ın iç çemberini çevreleyen mücevherli bitkileri ve ağaçlarıyla dairesel cennet bahçeleri.) Dante, Cennet'in (*Paradiso*) en üst seviyesinde, azizler ve melekler tarafından çevrelenmiş Tanrı vizyonunu da bu biçimde tarif etmiştir.

C.G. Jung, bu hayranlığın mandala formu ile ruhun temel biçimlendirici enerjisi arasındaki bazı benzerliklerden kaynaklanabileceğini öne sürmüştür. Çünkü ilahi olanı ışık saçan olarak ifade etme eğilimi, gerçekten de neredeyse evrenseldir. Bazen Jacobs ve Belsen'in Vortex gösterilerinde olduğu gibi, bir planetaryumun kubbesine böyle bir görüntüyü hareketli ve son derece belirgin biçimde ve renkte yansıtmak için zamanım ve becerim olmasını isterim.

Gözleri kör etmeyecek kadar uzun süren ve ardından yumuşacık beyaz bir altına dönüşen elektrik mavisi bir güneş patlama-

sı hayal ediyorum. Işık ses hâlini almaya başladığında Gabriel'in trompetinin yüksek, coşkulu patlaması ile ölüler uykularından uyanıyorlar. O sırada güneş patlaması kendi merkezine doğru çekilirken (veya yükselirken) floresan kırmızısı bir hare oluşur ve ardında halkalar hâlinde tüm görsel spektrum (turuncu, sarı, yeşil, mavi, çivit mavisi, mor) belirir ve bunun çevresinde ayna benzeri şeffaf bir siyahlıktaki şimşek halkası, ilkini çevreleyen başka bir gökkuşağı dairesi başlatır. Renkli halkalar ortaya çıktıkça lake siyahı ses, duvarları sallayacak ve somutlaşacak kadar derin bir basa ulaşana dek çeşitli armonik aralıklarla alçalır ve bu, sadece cilt tarafından hissedilen, sesi katıya ve tüm dokularına dönüştüren bir titreşim spektrumu üretir.

Bunun sonucunda bu titreşimler burnun mukoza zarını etkiler, *jinko* veya Buda için en hoş kokulu parfüm olan yanan sarısabır odunu ile başlar ve güller, karanfiller ve denizin tuzlu rüzgârı ardından taze çekilmiş kahve, nane, kekik ve sıcak brendiye, sonra da mükemmel peynire, amonyağa, dışkı ve yanan kana dönüşür.

Düzenli titreşim halkaları ve sekansları her duyu ve duyguya dokunur ve lake siyah şimşek oluştururken duygunun aslında zevk ve acının aynı yoğunlukta hissedildiği bir döngü olduğu anlaşılır.

Ancak şimdiye kadar görüntü, yalnızca halkalardan ve sekanslardan ibaretti. Artık halkaların içindeki merkezden sayısız ışınlar birbiri ardına geldikçe bunları ayırt etmeye başlarız. Hemen ardından ışınlar dalgalanır ve onlarla birlikte alçalan ses tonları silikleşmeye başlar. Aynı şekilde koku, doku ve tat titreşimleri de gittikçe karmaşıklaşan aritmetiğe göre karışır ve birleşir. Ve dalgacıklar da artık basit kıvrımlardan ibaret değillerdir; kendi kendilerine dönüp eğrilir, sarmallar hâlinde dolanır ve gevşer, güneş ışığı dumanını andıran desenler ya da dalgalardaki gibi köpük oluştururlar.

Bu muazzam arabesk kıvrılma biçimleri keskin köşeler oluştururlar. Işınlar bükülürken açılara, karelere, elmaslara dönü-

şürler. Eşzamanlı olarak diğer spektrumlar (ses, doku, tat ve koku), ritimle hareket eder ve desenler de aynı şekilde çeşitlilik gösterirler. Ama tam titreşimlerin dansı beyni patlatmak üzereyken eğrelti otlarının ve yapraklarının, suyollarının ve ağaçların, okyanus dalgalarının ve dağların, çiçeklerin ve kabuğun, böceklerin, balıkların ve insan yüzlerinin biçimleri ortaya çıkar; hepsi eş merkezli halkaların toplam konfigürasyonu dahilinde kıvrılmaktadır. Tam o sırada kişi, tüm sahnenin üç boyutlu hâle geldiğinin farkına varır. Bu düz daire bir küredir, ses her yönden gelir, doku ve koku titreşimleri her şeyi yutar. Bir şekilde izleyici şimdi gösterinin *içindedir* ve çiçeklere, yüzlere, bahçelere, şehirlere, nehirlere ve yolların ayrıntılarına ilgisi arttığı için genele olan dikkati azalır. Görme yoğunlaştıkça ses, dokunma, koku ve tat titreşimleri gözü büyüleyen ayrıntılarla tutarlı hâle gelir. Ve tam o anda farkına varmadan gösterinin bir bütün olduğu unutulur. Birdenbire kendimizi ve çevremizi olduğu gibi, burada ve şimdide keşfederiz.

TİTREŞİMLERİ SEÇME ÜZERİNE

Yapacaklarınızın ve yapmayacaklarınızın tek ve aynı süreç olduğunu kabul etmeye hazır mısınız? Bir şeklin tanınması için bir arka planın gerektiği gibi, "kendin" olma duygusu, "başka" ve harici bir şeyin olduğu ve her türlü gücün, başarının veya kontrolün sağlanmasının, sürekli bir başarısızlık, şaşkınlık ve öngörülemezlik durumu dışında deneyimlenemeyeceği anlayışına hazır mısınız? Peki, bu nedenle koşullar üzerinde güç sahibi olmak için yaptığımız tüm iddialı projelerimizin ciddiye alınırsa kargaşaya ve şiddete (başından beri saçma olan bir sorunu çözememenin verdiği öfkeye) yol açan bir tür şaka veya oyun olduğuna?

Adem ve Havva'dan bu yana nesilden nesle aktarılan Orijinal Günah doktrininin herhangi bir anlamı varsa basitçe bu, tüm bebeklerin beyinlerinin ebeveynleri ve öğretmenleri, büyükleri veya tecrübeliler tarafından hayatta kalmanın çılgınca bir gereklilik olduğu fikrine hipnotize edilmesidir. Yetişkinlerin tepkileri ve tavırlarıyla belirli yüksek gerilim veya titreşim deneyimlerinin "acı verici" ve "kötü" olarak görülmesi gerektiği öğretilir çünkü bunlar, kesinlikle gerçekleşmemesi gereken o korkunç ölüm olayının habercileri olabilir. Esas ilkeyi açıklamak adına bu temel beyin yıkamanın iki örneğinden

alıntı yapmama izin verin; her ikisi de "asıl mesele" dediğimiz şeylerin özü ile alakalı.

Günümüzde bebek doğuran bir kadının "doğum sancıları" yaşamasına gerek olmadığını biliyoruz. Acı olarak adlandırılan şeye karşı zihinsel olarak yeniden yönlendirilerek bunu zevk verici bir gerginlik olarak deneyimleyebilir ve böylece doğum hissini gebe kalma hissi kadar erotik bulabilir. Yetişkinler düzenli bağırsak hareketlerine sahip olmanın büyük önemi ile tüm bebekleri etkilemeye alışkındır ama bebek anlaşılır bir gururla buna uyup başarılı olduğunda yetişkinler burunlarını yukarı kaldırır ve kötü kokudan şikâyet ederler. Tanrı aşkına, bu gizemli yetişkinler gerçekten ne istiyorlar?

Ne istediklerini bilmiyorlar. Bunu asla kalıcı biçimde düşünmediler. Bununla birlikte asıl mesele, kozmosun aynı bir dokumada olduğu gibi çapraz spektrumlarda düzenlenmiş karmaşık, çok boyutlu bir titreşim sistemi olmasıdır ve aynı arp çalarken olduğu gibi bunlardan değerli, önemli veya hoş olarak kabul edilecekleri seçer, diğerlerini (kuralları çok da düşünülmemiş oyunumuz gereği) yani önemsiz veya saldırgan olduğunu düşündüğümüz şeyleri görmezden gelir veya bastırırız. Aynı klasik Batı müziğinin kurallarının artırılmış dördüncüyü hoş görülebilir aralığın dışında tutması gibi fiziksel ağrı, ölüm, kusma, baş dönmesi ve hatta cinsel istek (zevke göre) gibi "olumsuz" deneyimlerden kaçınılmalıdır.

Budistlerde *nirvana* ya da Hindularda *moksha* anlamındaki kurtuluş, nihayetinde hangi tellerin koparıldığının ya da hangi titreşimlerin meydana geldiğinin gerçekte önemli olmadığını fark etmektir. Bu nedenle büyük bir yogi, kıvranmasına ve çığlık atmasına neden olacak olsa da işkence karşısında sakin kalabilir. Koşullar altında uygun olanı yapmak için doğasına (yani Doğa'nın kendisine) güvenir. Enerjinin her zaman en az direnç çizgisini seçtiğini ve tüm hareketin esasen yerçekimi veya düşmeden ibaret olduğunu bilir. Bu nedenle temel taahhüdü,

Ananda Coomaraswamy'nin "şimdiki ebedi hesaplanmamış yaşam" dediği şeydir.

Ancak bu, kültür, sanat ve ahlakın değerini inkâr etmez. Aksine, nasıl ki şiir yazmak için temiz, boş bir sayfa gerekiyorsa onlar için de bunlar aynı derecede gereklidir. Her yazar, her şair beyaz kâğıdı sever. Doğa boşlukları sevmediği için kişinin yaratıcı enerjisini emer ve tam da bu nedenle Mahayana Budizmi'nin *Kalp Sutrası,* boşluğun (veya yokluk veya alan) bir form olduğunu ve bu formun boşluk olduğunu iddia eder. Böylece Mahayana'nın *prajna* yani sezgisel bilgelik dediği ve "her şeyin kabul edildiği" bir evrende yaşadığımızı görür. Fakat *prajna*'nın ayrılmaz hizmetçisi *karuna* yani şefkattir ve şu soruyu sorar: "İçinde her şeyin olduğu bir evren göz önüne alındığında yapabileceğimiz en güzel, cömert ve coşkulu şeyler nelerdir?" Neden bu sorunun tam zıddını sormayalım: "Gerçekleştirebileceğimiz en korkunç ve nefret dolu eylemler nelerdir?" Cevap irrasyonel, veya belki de rasyonel-üstüdür. Bu tüm titreşim spektrumları sistemi, şimdi saf ıstırap dediğimiz deneyim yoğunluklarını içermesine rağmen başka türlü asla gerçekleşemeyecek bir sevgi ve zevk kutlamasıdır. Sözde hayatta kalma ve durmadan bunun için çabalama zorunluluğu hissi ve içgüdüsü bu kutlamanın bir taklididir ve kendilerini kozmosun entrikalarının kurbanları olduğuna inatla inandıran varlıklar tarafından oynanır. Bir bodhisattvanın görevi de onları bu inançtan kurtarmaktır.

Kendinizle, yerçekimi ve enerji ile (en az direnç çizgisini takip ederek) uyumlanırsanız doğanın tüm titreşimlerinin kendinden geçmiş, erotik veya mutluluk verici olduğunu keşfedersiniz. Varlık, orgazmdır. Bu nedenle Vedanta felsefesi, titreşim sistemini *sat-chit-ananda* (gerçeklik-farkındalık-vecit) olarak adlandırır. Basitçe ve zahmetsizce size doğal olarak sunulan Doğa'nın kendisidir; o, dünyanın enerji sistemine hapsolmuş bir şey değil, sistemin kendisidir. Ölüm sizi ortadan kaldırmaz; o, siz *olan* spektrumun bir dönemi veya sonudur. Enerji dur-

durulamaz çünkü enerji titreşimdir ve titreşim de bir başlar, bir durur veya bir açılır, bir kapanır. Varoluş, hem var olmayı hem de olmamayı, hem katıyı hem mekânı, hem şekli hem de boşluğu içerir.

En az direnç çizgisini takip etmek elbette kolaydır ama zekâ gerektirir. Bunu doğal bir davranışa dair önyargılı bir fikri taklit ederek yapmaz. Bu tür taklitler, otuz yıldır Batı sanat galerilerinin duvarlarını kaplıyor ve birçoğu hayvanlara özgü olduğu varsayılan davranış biçimlerini kopyaladı. (Bu arada gerçek hayvanlar insanlardan çok daha yüksek davranış standartlarına sahiptir. Yunusları düşünün ya da köpekbalıklarını. Köpekbalıkları bizi yemek için sudan çıkmazlar.) Nitekim suyun akış şekli, yaşamın idaresi için temel bir modeldir ve tam da bu nedenle Lao-tzu, "her şeyi seven ve besleyen ancak onlar üzerinde hüküm sürmeyen" Tao'nun bir sembolü olarak suyu defalarca kullanır. ("Her şeyi seven ve besleyen ancak onlara hükmetmeyen" ve "her zaman insanların nefret ettiği en düşük seviyeye akan."). Theodor Schwenk'in gazların ve sıvıların akış modellerinin nasıl her yaşam biçimi için temel olduğunu, kabuk ve kemiklerin sıvının kıvraklığını nasıl hatırlattığını anlattığı harika kitabı *Sensitive Chaos*'u (Hassas Kaos) (Londra, Rudolph Steiner Press, 1965) okuyun. Bu, Shakespeare'in "Akışa bırakıldığında, insan işlerinde, onları kaderlerine taşıyan bir dalga vardır." dediği şeydir. Kişi uyum için nehrin öncülüğünü, ağırlığını takip eder.

TOHUMLARI EKMEK VE MEYVELERİ TOPLAMAK

Kendini dönüştürmeye yönelik her proje bir kısır döngüdür. 13. yüzyıl Zen ustalarından olan Dogan, ateşin küle dönüşmediği gibi baharın da yaza dönüşmediğini söylemiştir; bahar gelir ve ardından da yaz, odun ateşi vardır ve kül de vardır. Aynı argümana göre bir canlı bir ceset hâline gelmez ve aydınlanmamış bir kişi bir Buda'ya dönüşmez. Pazartesi Salı olmaz; saat bir saat dört olmaz. Bu nedenle bir Buda olmaya çalışmak, aydınlanmaya veya özgürleşmeye ya da bencillikten kurtulmak için kanı kanla yıkamaya veya bir aynayı tuğla ile cilalamaya benzer. Chuang-tzu'nun dediği gibi, "Yumurtaya bakıyorsun ve ötmesini bekliyorsun."

Bencil bir insanın bencilliği, tam olarak daha mutlu, daha güçlü, daha akıllı, daha cesur, daha nazik olmaya ve kısaca bencil olmamaya çalışmaktır. Chuang-tzu, "Kendini yok etmen, benliğin olumlu bir tezahürü değil mi?" diye sormuştur. Ve eklemiştir: "Yanlış ya da iyi hükümeti olmadan hakka sahip olacaklarını söyleyenler, evrenin büyük ilkelerini, tüm yaratılışın doğasını anlamazlar. Yeryüzünün olmadığı bir cennetten veya pozitifin (yang) olmadığı negatif ilkeden (yin) bahsederler oysa bu imkânsızdır. Ama yine de insanlar bunlar hakkında konuşup

tartışmaya devam ediyorlar." Bu yorum, gurular, meditasyonlar, yoga pratiği yapanlar, kendini kabul etme, psikoterapi ve hatta şimdilerde moda olan kişisel gelişimi içeren tüm projeler için eşit derecede geçerlidir. Bu tür disiplinlerden bir şey öğrenilecekse, bu sadece kişinin kendisiyle çeliştiği noktalarda gerçekleşebilir. Ve bu çok değerlidir çünkü psişik ve fiziksel enerjimizi mümkün olan için imkânsız olanlardan uzak tutar; böylece tohum ekebilir, meyve toplayabilir, evler inşa edebilir, şarkılar söyleyebilir, sevişebilir ve ölene kadar yaşamaya devam edebiliriz.

Bunu insanlığı daha iyi bir noktaya getirmek için ve bu yüzden kendimle çelişmek için mi anlatıyorum? Hayır, bunu tohum ekmekte ve meyve toplamakta özgür olalım diye söylüyorum. Bunun daha iyi ya da daha kötü olma, ilerleme ya da gerileme ile hiçbir ilgisi yok. Bunlar yargılardır ve şu söz çok doğrudur: "Yargılanmamak için yargılamayın; çünkü yargıladığınız tarafından yargılanacaksınız ve kıyasladığınız gibi kıyaslanacaksınız." Ve eğer ki "Ama bu da bir hükümdür!" diyorsanız hâlâ yargılıyorsunuz demektir. Yargılamamak daha mı *iyidir*? Hayır, bu sadece yaşamak ve ölmek, gece ve gündüz, olmak ve olmamak, yani kendi başına ne iyiliğin ne de kötülüğün olduğu bir durumdur.

Mükemmel Yol zahmetsizdir,
Toplamaktan ve seçim yapmaktan kurtarır.
Sevmeyi ve sevmemeyi bıraktığında
Her şey açıkça anlaşılacak…
Doğru ve yanlışla ilgilenme.
Doğru ile yanlış arasındaki çatışma
Zihnin hastalığıdır.

Doğru, biz zihin hastalığının içindeyken "hastalık yanlıştır" ve (yanlış) olan çatışmaya devam eder. Ama bu hâlâ yargıyı yargılamak ve yargılanmış yargıyı yargılamaya devam etmektir. Budistler, bu ölümsüz ve yanlışsız mükemmel hayata sahip olma durumunu tekerlekteki sincap olan *saṃsara*'ya benzetirler. Bu, bir kısır döngü ve sonu gelmeyen bir gerilemedir. Bu tür kısır döngüler hazırlıklarla veya yöntemlerle veya ruhani disiplinlerle durdurulamaz. Bunların hepsi birer erteleme yöntemidir. Durmanın tek yolu – hemen, şimdi - düşünce ile değil, eylemle mümkündür. Bu durma, tıpkı tohum ekip meyve toplayabildiğimiz gibi gerçekleşebilir ancak hiçbir gerçek eylem kavramsal bir "ben" tarafından "yapılan" bir şey değildir. Yapan ile eylem, bilen ve bilinen arasındaki ayrım, doğanın değil, sözcüklerin ayrımıdır.

Yalnız acı var, acı çeken kimse yok;
Eylem orada, ama harekete geçen yok;
Nirvana var, ama kimse onu aramıyor;
Yol orada, ama yürüyen kimse yok.

Kısacası mesele şu ki, dünyayı veya kendini düzeltmeye yönelik her proje kavramsal bir fantezidir çünkü kavramlar dünyasında yaşarken doğruyu yanlış olmadan tanımlayamayız. Bu psikolojik olarak olduğu kadar siyasi olarak da doğrudur çünkü tıpkı dünyanın iyileştirilmesine yönelik projelerin bizi tohum ekmekten ve meyve toplamadan uzaklaştırması gibi, sağ veya sol ideolojilerinin izlenmesi dikkatimizi belirli sorunlardan uzaklaştırır. Bu tür projeler adına birçok insanı sözüm ona kendi kurtuluşları için yok ediyoruz, suçluları rehabilitasyonları için kalabalık hapishanelerde bir araya getiriyoruz, bir şekilde akıl sağlıklarına kavuşacakları umuduyla akıl hastanelerindeki insanları izole ediyoruz. Nitekim sözüm ona siyah insanlar, sözde beyazlara karşı tavırlıdır (ben renkli ve renksiz olanların kar-

şıtlığını tercih ederim) çünkü Yahudi-Hristiyan beyazlar, siyah rengi kötülükle eş tutarlar ve yanlış olmadan doğrunun olabileceğine dair mantıksız bir kozmos için haçlı seferi düzenlerler. Ne yazık ki, renkli insanlar da bu din hastalığını kapmıştır ve eşit haklardan daha fazlası için (haklı olarak) mücadele etmektedirler. Ancak bu sorunların doğruları ve yanlışları arasındaki olası tartışmalara ne kadar çok dâhil olursak sözde kendi iyiliğimiz için birbirimizi yok etmeye devam edeceğiz ve hem tohum ekmeyi hem meyve toplamayı unutacağız.

"Zihnin hastalığı", ne söylenebileceği, düşünülebileceği ile ne yapılabileceği ve gerçekte ne olduğu konusundaki kafa karışıklığıdır. Bu kafa karışıklığından kurtulmak, düşünmekle değil farkındalıkla mümkün olabilir ancak farkında olma, düşünmeme ya da daha doğrusu düşünceyi askıya alma çabaları bunu engeller. Bu kafa karışıklığından kurtulmanın daha iyi olduğu fikri veya "amaç", hâlâ bir tür kafa karışıklığıdır ve buna uyduruk Zen denir. Sağlıklı ve sağlıksız, iyi ve kötü kavramları marangozluktaki uzun ve kısa, yüksek ve alçak kavramları ile aynı kullanım ve yaşam ilişkisine sahiptirler; kısa bir tahta parçası bile 8 cm. uzunluğunda olabilir. Kanser bile büyüme olarak adlandırılır; mesela Ramana Maharshi kanserden ölürken doktorlara direnmiş ve "O da büyümek istiyor. Bırakın!" demiştir. Bu belki de sevgiden veya enerjiden vazgeçmek değil ama doğru ve yanlış karşıtlığını kabul etmek ve dolayısıyla kişinin kendi dışında olan her şeyden vazgeçmesinin aşırı bir örneğidir; Tillich buna, "olma cesareti" adını verir.

Bu tutum kadercilik olarak adlandırılabilir ancak burada kader yoktur; kişinin kendi öznel tepkileri nesnel olarak neler olup bittiğinin bir parçasıdır ve bu nedenle kendinizi dünyaya zorla entegre etmeye çalışmazsınız. Bu, *wu-wei*'nin Tao'ya Doğa'nın Düzenine karışmama tavrıdır. Bununla birlikte wu-wei bir ilke veya izlenecek veya izlenmeyecek bir yöntem değildir; kendinizin Tao'ya müdahale edemeyen veya engelleyemeyen ama ondan da ayrı bir şey olmadığınızın farkına varmanızdır.

Tıpkı bir tomurcuğun çiçek açması gibi, kendi kararınızı bir olay olarak deneyimlemenizdir.

Böylesine ani bir bilinç patlaması, nesnel olmayan veya soyut resimlere sanki renkli fotoğraflarmış gibi bakmak gibidir. (Mermer veya mikroskobik bitkilerdeki işaretler gibi.) Anında resmin tüm kalitesi değişir; üç boyutlu ve canlı bir şekilde ifade edilir hâle gelir. Daha da dikkat çekici olan, subjektif deneyimin rüzgâr gibi kendi başına bir şey olarak algılanması veya (aynı şekilde) nesnel deneyimin nefes almak kadar kolay yaptığımız bir eylem gibi hissedilmesidir.

BÜYÜK S HARFİ İLE SANAT

Büyük S harfi ile sanat, kesinlikle modern ve Batıya özgü bir fenomendir. Çok değil, yaklaşık 500 yıl önce müzeler, galeriler, konser salonları ve sanatçı olarak anılacak özel bir insan sınıfı yoktu. Müzelerimizin şimdilerde diğer kültürlerin ve eski zamanların "sanatı" olarak sergilediği şey, dini, büyülü eşyalar ve zarif, sevgiyle yapılmış ev eşyalarıdır. Bunlar hiçbir şekilde zenginler için yapılmış lüks nesnelerle sınırlı değildir; köylülerin çanak çömlekleri, dokumalar, silahlar, mücevherler ve ritüel aletlerini içerir. Böyle zamanlarda ve kültürlerde herhangi bir sanat varsa bu sadece günlük yaşam için ihtiyaç duyulan şeylerin ustaca üretiminden ibaretti. Hiç kimse bir müzeyi süslemek, bir galeride gösterilmek veya gazetelerde övgü almak için bir şey yaratmadı. Bilim insanları bu gözlemin birkaç istisnasını ortaya çıkarmayı başarabilirler ancak sanatın bilinçli uygulaması, modern teknolojinin ortaya çıkmasından önce yok denecek kadar enderdi.

Günümüzde birçok genç ressam, heykeltıraş ve müzisyen, "sanat için sanat" sözünün ne kadar saçma olduğunun farkındadır. Zaten bu nedenle sadece absürt tiyatroya değil, aynı zamanda absürt konser salonuna ve galerisine de sahibiz. Konsere gitme resmiyeti, John Cage bir gece elbisesi, bir Steinway ve

sayfaları çevirmek için bir asistanla, tamamen sessiz bir piyano resitali gerçekleştirdiği anda sona erdi. John Cage, ilahi hassas kulaklara sahip bir müzik dehasıydı ama bu aleti kullanarak insanları her zaman çevrelerinde dolaşan büyülü sesleri dinlemeye ikna etmek için kullanmıştı. Amacı, kulaklarımızı melodik ve uyumlu önyargılardan arındırmaya çalışmaktı.

Ressamlar ve heykeltıraşlar artık onu anlamaya başlıyorlar ama belki de her şey Dada ile başlamıştı. Pop Art ve Minimal Art ile soyut dışavurumculuğun ve soyut ekspresyonizmin en uç aşırılıklarının bile ötesine geçen absürt galerisine sahibiz; umarım bunların amacı, Cage'in kulakları temizlemesi gibi gözleri yıkamaktır. Çünkü Cage, kendi projelerine kahkahalarla yaklaşırdı (Halkı kandırdığı için değil, kendisine gülerdi.) ve bazen Minimal Sanat heykeltıraşlarının da aynı şeyi mi yaptığını yoksa Bernstein'ın Beethoven'ın Dokuzuncu Senfonisi'ni yönettiği bir konserdeki "ciddiyetle" mi hareket ettiklerini düşünmekten kendimi alamıyorum.

Kulakların ve gözlerin önyargılarını temizlemek gerçekten de müzik, resim, heykel ve drama alanlarının ötesine geçerek hayata dair temel yönelimimize kadar uzanır. Varoluşun kendisi iç içe geçmiş titreşimlerden oluşan, oldukça karmaşık bir sistemdir ve bebeklikten itibaren hangi titreşimlerin kabul edilebilir olduğu ve hangilerinin olmadığı konusunda en güçlü önyargılar, bize miras kaldı. Hâlâ acının ve ölüm ihtimalinin örneğin 1930'da Sürrealizm veya 1910'da Kübizm kadar dayanılmaz olduğu bir noktadayız. Bu nedenle tüm geleneksel kuralları çiğneyen ve sonunda bundan sıyrılan sanatların, bizi türümüzün yok oluşunu isteyerek kabul etmeye hazırladığı iddia edilebilir. Duyarlılıklarımıza yönelik saldırılarından zevk almayı öğrenmek, H-bombalarıyla imhayı eğlenceli bir şeymiş gibi izleyeceğimiz bir kafa yapısına sokacaktır.

Anlamsız davranmıyorum. Hayatın ortalarına gelindiğinde ölümü kabul etme kapasitesinin (geleneksel olarak dayanılmaz bir titreşimi beğenmek) muazzam bir yaratıcı gücün kaynağı

olduğu bilinmektedir. "Bir mısır tanesi yere düşüp ölmedikçe soyutlanmış olarak kalır. Ama ölürse çok meyve verir." Veya Goethe'nin söylediği gibi:

Und so lang du das nicht hast,
Dieses: stirb und werde,
Bist du nur ein trüber Gast
Auf der dunklen Erde.

"Nasıl öleceğini ve hayata döneceğini bilmediğin müddetçe bu karanlık dünyada üzgün bir gezginsin." Ve Zen ustası Bunan şöyle der:

Yaşarken ölü bir adam ol, tamamen ölü.
O zaman ne yaparsan yap, doğru olacaktır.

Bu nedenle kişisel görüşüm, yirminci yüzyılın neredeyse tüm avangart sanat biçimlerinin kendine özgü ve özel bir biçimde geçişken olduğu yönündedir. Görünen o ki tüm sanat, tıpkı hayatın kendisi gibi bir geçiş hâlindedir. Ancak konser salonlarında, galerilerde ve müzelerde şu anda yapılmakta olan kulak temizleme ve göz yıkama, sanatın ve günlük yaşamın ayrılmazlığına dönüş için hazırlanıyor. Resimler duvarlarda kayboluyorlar ama bu duvarlar daha sonra muhteşem olacaklar. Ve buna karşılık duvarlar manzaranın içinde kaybolacak ancak manzara çok mutlu olacak. Ve bundan sonra da nihayetinde izleyici gözden kaybolacak.

Bununla birlikte günlük hayattan ayrılamayan bir sanat, dar anlamda işlevsel veya faydalı olmayacaktır. Elektronik ve otomasyon nedeniyle (Protestan inancının hayretler içinde kalacağı) iş ve eğlence arasında neredeyse hiç ayrımın olmayacağı bir çağa giriyoruz. İnsanlık, mazoşist çalışma modasının geçmiş

olduğunu fark etmek ve bunun ahlaki şokuyla yüzleşmek zorundadır çünkü köleler artık insanlar değil, mühendisler tarafından izlenen ve bakımları yapılan makineler olacaktır. Dolayısıyla sanat da sefalete dikkat çeken bir propaganda olmaktan çıkacaktır. Fars minyatürleri ve arabeskleri, ortaçağ vitrayları, Keltlerin ışıklı el yazmaları, Limoges emayeleri ve Cellini takılarından bu yana görülmemiş bir ihtişam yaratmak için elektronik teknolojinin tüm imkânlarını kullanacak.

Tekerlek, ayağın uzantısıdır. Fırça, keski, çekiç ve testere de elin. Ancak elektrik devresi, sinir sisteminin dışsallaşması olarak beynin uzantısıdır ve bu nedenle şimdiye kadar görülmemiş sanat harikalarını (yani, eğlenceli enerji kalıpları) gerçekleştirecektir.

ALDOUS HUXLEY BUDİZMİ

Aldous Huxley'nin son büyük eseri olan ütopik *Ada*, onun yaşam felsefesinin tam olgunluğa eriştiği zamanda kaleme alındı ve bu nedenle bir romandan çok felsefi bir deneme olarak okunmalıdır. *Ends and Means* (Sonlar ve Anlamlar) ile *Ada*'nın yazımı arasında geçen yılları boyunca Huxley'nin gelişimini yoğun bir ilgiyle izledim. "Mistik döneminin" (yaklaşık 1937) başlangıcında maddi varoluşu bedenin kaba esaretine bir düşüş, farklılaşmayı ve bireyselliği bir tür kozmik hata olarak gören bir maneviyata meyilliydi. Bu kozmik hata ancak sofu yoga ile düzeltilerek homojen, üniter bilinci orijinal durumuna geri getirebilirdi. Bu, Hinayana Budizmi'ne ve bazı Vedanta türlerine benzeyen bir maneviyattır; yaşamın en ulvi hedefini içinde çeşitliğin silinip yok olduğu bir *nirvana* olarak kabul eder.

Ama Huxley *Ada*'da, aşina olduğu Mahayana Budizmi'nin genel görünümüne benzeyen, zengin bir "manevi materyalizm" ile kendini göstermiştir. Hindistan'da yaklaşık M.Ö. 100 ile M.S. 400 arasında doğmuş olan Mahayana ("büyük süreç" veya "araç"), Çin, Tibet, Moğolistan, Kore ve Japonya'ya yayılan Budizm biçimidir ve takipçileri tarafından Güney Asya'da hüküm süren Hinayana (veya "kusurlu yol") ile karşılaştırıl-

maktadır. Mahayana'nın ayırt edici özelliği, nirvanayı fiziksel dünya (*sam-sara*) ile tek ve aynı gerçeklik olarak görmesidir; ikisi arasındaki farkı yalnızca kişinin bakış açısı veya bilinç durumu belirler. Mahayana Budizmi'nin kültüre dâhil olmasını, onunla ilgilenilmesini ve rahiplerin yanı sıra rahip olmayan erkekler ve kadınlar için bir yaşam biçimi hâlini almasını sağlayan da buydu.

Bu öznel bir izlenim olacak ancak Mahayana Budizmi'nin tüm dinler ve felsefeler arasındaki tavrının benzersiz bir şekilde insancıl, açık yürekli, entelektüel olarak sofistike, yaratıcı ve batı teknolojisinin faydalarından yararlanmasa bile tamamen medeniyetçi olması beni (özellikle Japonya'da) çok etkilemiştir. Dr. Suzuki'yi son ziyaretimde Budizmin dünyeviliğini vurgulamıştı ve hatta sarısabır odunu (*jinko*) ile hazırlanacak bir tütsüde bunun özünün koklanabileceğini söyleyecek kadar ileri gitti, ki bu bir şekilde onun odun ve ağaçların kokusuyla ilgili tüm mutlu anılarını damıtır ve yoğunlaştırır. Bu nedenle Mahayana Budizmi'nde insanın en yüksek ruhani hâli, neredeyse sürekli tefekkür içinde kalan münzevi *arhan* değil, günlük yaşam ve faaliyetler için tamamen *nirvana* durumunda olan ve bu dünyada başkalarına şefkatle yaklaşarak, onlarla kendi ruhani görüsünü paylaşmaya çalışan bodhisattva'dır. Bu felsefenin yalnızca sanat ve edebiyat için değil, aynı zamanda modern dünyanın sosyolojik, eğitimsel ve ekonomik sorunları için de derin kaygılar yaşayan Huxley gibi çok kültürlü bir Batılıya hitap etmesi son derece önemlidir.

Bunu, Huxley'nin bir Budizm biçimine dönüştüğünü iddia etmek için söylemiyorum çünkü Mahayanistler, mezhepçi propaganda ve taraftar toplamaya nadiren ilgi duyarlar; ayrıca disiplinleri militan dinlerden ziyade psikoloji ve felsefe gibi araştırmalara daha yakındır. Mahayana için yaşam algımızı ve anlayışımızı düzeltmek bir yöntemler silsilesi değildir. Özü bir teori değil, göreliliğin, yani her şeyin ve olayların karşılıklı bağımlılığının gerçekleşmesidir. (Neredeyse bir duyudur.)

İnsan bilinci, kişi de dâhil olmak üzere nesnelerin görünürdeki ayrılığına normal olarak sabitlenir veya "asılı kalır." (Budizmdeki "bağlılık" duygusu için mükemmel bir Amerikancılık.) Tüm olguların *birbirinden* ayrılmaz bir biçimde (arka ve ön veya bir mıknatısın kutupları gibi) ilerlediği gerçeğini perdeleyen veya görmezden gelen dünyaya yönelik bir tür dikkattir. Nitekim bizler, varlığın ve var olmamanın, yaşamın ve ölümün, benliğin ve ötekinin, katının ve uzayın, nabzın ve aralığın aynı temel birlik içinde ve beraberce yol aldığını normal şartlarda fark etmiyoruz. Bu nedenle ölümün yaşamın üstesinden gelebileceği, yokluğun varlığı yutabileceği veya "benlik" dediğimiz bakış açısının ortadan kaybolup sadece nesneler veya "diğerlerinden" oluşan bir dünya bırakabileceği endişesiyle eziyet çekiyoruz.

Ayrı şeylerin bir araya gelmesine dair bu görüş ve bir dizi farklı olay bireye gerçekliğin geçici bir parçası (şeyler arasında bir şey) olduğu hissini verir. Mahayana'ya göre ayrı varlıklar olarak kabul edilen hiçbir şey yoktur. Bu sözde şeyler evrenin, yani sahip olduğumuz tek gerçek "benlik" olan ancak tanımlayamadığımız veya sınıflandıramadığımız (doğrudan kendi gözlerimize bakamayacağımız ve bunun gerekmeyeceği gibi) bir enerji sisteminin hareketleridir. Yine de bu tanımlanamaz enerji sisteminin bütünlüğü içinde ne olduğunu ve her bireyin gerçekte kim olduğunu bildiğinin farkında olmak mümkündür. Böyle bir farkındalık bize, tüm yaşam oyunlarına (evrenin kalıpları ve hareketlerine) kaygısız ve şefkatle katılma olanağı sunar ve her bir diğer benliğin, yüzeyin altında bizimkiyle aynı olduğunu fark etmemize olanak sağlar. Ve "beraber hissetmeyi / acı çekmeyi" içeren bir şefkat, "Sefalet, arkadaşlığı sever." deyişindeki acıma duygusunu barındırmaz. Varoluşun özünde coşkuyu temel aldığı anlayışına dayanır. Başka bir deyişle, "enerjinin ebedi zevk" olduğu, imkânsız gibi gözükse de varlığın her biçiminin, Mahayana'dan *sambhogakaya* yani "Mutlak Mutluluğun Bedeni" olarak adlandırılan geniş vecit yelpazesinde bir yerlerde bulunduğu anlamına gelir.

Pek çok insan kaygı olmadan yaratıcı bir yaşam için motivasyon sağlanamayacağına inanır. "İyi olmak istiyorsam, birinin beni yenmesi gerekir." Ama yaratılış sadece ceza ve korkudan kaynaklanmamaktadır ve hiç kimse cerrahın elinde neşteri tuttuğu sırada endişeli olmasını istemez. Ancak sorun şu ki, teknolojinin muhteşem cerrahi aletini titreyen ellerle kullanıyoruz ve Huxley'yi de endişelendiren şey, doğaya karşı temelde düşmanca bir tavır sergileyen endişeli ve yabancılaşmış insanların böylesine bir gücü doğru kullanamayacak olmalarıydı. Mahayana Budistleri bizim teknolojimize asla sahip olmadılar; ama sanata sahiptiler ve bunu özellikle Çin'de ve Japonya'da insan ve doğa arasında bir işbirliği olarak (hatta bizzat doğanın bir işi olarak) uyguladılar. Peki, aynı kavrayış (yani bilimin doğanın işi olması ve bireyin çevresi ile tek bir vücut hâline gelebilmesi), Batı teknolojisinin bilgilendirici ruhu hâline gelebilirse nasıl olur?

D. T. SUZUKI: "AKIL-SIZ" BİLGE

Ruhsal yaşamda hiçbir zaman resmi bir öğretmenim (guru veya *roshi*) olmadı; sadece örnek aldım ancak bu örneği de gerçekten takip etmedim çünkü hassas insanlar taklit edilmekten hoşlanmazlar. Bu örnek, tanıdığım en ince ve en basit insan olan Suzuki Daisetsu idi. Onu yakinen tanımıyordum ve aslında ben de son derece farklı bir insandım ancak onun entelektüel ve ruhsal hâlini ya da atmosferini son derece hoş buluyordum. Suzuki, ergenlik dönemimin ortalarında *Zen Budizmi Üzerine Denemeler*'i (*Essays in Zen Buddhism*) ilk okuduğumda beni Zen ile tanıştırdı ve sonraki yıllarda yazdığı her şeyi hayranlık ve zevkle takip ettim. Aktardıkları her zaman beklenmedik ve ucu açık yaklaşımlardı. Felsefi ve dinsel düşüncenin iyice yıpranmış çamurlarında seyahat etmiyordu. Fikrin etrafında dolanıyor, dışına çıkıyor, ipuçları serpiştiriyor ve sizi havada bırakıyordu; (her biri müthiş olan) keşifleriyle şaşırtıyordu ve tüm bunlara rağmen son derece rahat ve iddiasız bir şekilde ele aldığı bilginlikle büyülüyordu. Onun yazılarının ilgi çekici dağınık labirentinde Uzlaştırılmış Karşıtlar Bahçesi'ne geçişi buldum.

Zen'in neden son derece zor ve bir o kadar kolay olduğunu, neden aynı anda hem anlaşılmaz hem de gayet açık olduğunu, neden sonsuz ve ebedi olanın şu anda burnunuz kadar yakın

olduğunu, manevi yaşam için ahlaki değerlerin neden hem gerekli hem de lüzumsuz olduğunu ve neden *jiriki*'nin (kişisel çabanın yolu) nihayetinde *tariki* (saf inanç yoluyla kurtuluş yolu) olduğunu gösterdi. Suzuki'yi takip etmenin püf noktası, fikrini kavrayıp sağlam bir zemine ulaşma çabasından ziyade asla "yerinde kalmamak" idi çünkü aksi takdirde bunun hemen sonrasında aslında hiçbir şey anlamadığınızı size gösterirdi.

Suzuki, herhangi bir eksantriklik göstermeden Japon rahipler arasında sıkça rastlanan olağan "Zen kişiliği" klişesine girmediği için de sıradanlığın dışındaydı. Onu ziyaret eden, karşısında gözleri parlayan yaşlı, sade *shibui* tipi bir odada oturan, geleni hızlı ve dinç bir şekilde davet etmeye hazır bir beyefendi bulmayı bekliyorsa muhakkak ki çok şaşırırdı. Çünkü mucizevi kaşlarıyla Suzuki tüm iyi Taocular gibi yalnızca metafizik mizah olarak adlandırılabilecek bir şeye sahip olan Çinli bir Taocu bilgin (bir tür okumayı seven Lao-tzu) gibiydi. Sık sık gözleri Nihai Şaka'yı görmüş gibi parıldardı ancak bunu görmeyenlere şefkat duyduğu için yüksek sesle gülmekten kaçınır gibi bir hâli vardı.

Kamakura'daki evinin Batı tarzı kısmında tamamen kitap ve kâğıt yığınlarıyla çevrili bir yerde yaşıyordu. Bu bilimsel kargaşa, her biri yazmakta olduğu bir kitap ya da bir kitabın ayrı bölümleri olduğu için birkaç odaya yayılıyordu. Böylelikle bir proje yerine başka bir proje üzerinde çalışmaya meyilli hissettiğinde tüm referans materyallerini temizlemek zorunda kalmadan odadan odaya geçebiliyordu; ama her nasılsa takdire şayan sekreteri Bayan Okamura (aslında Batı Cenneti'nden, yaşlılığında ona bakması için gönderilen bir *apsara* idi), her şeyin nerede olduğunu biliyor gibiydi.

Suzuki kasıtlı olarak yavaş ve nazik ancak mükemmel bir İngilizceyi hafif ve kulağa çok hoş gelen Japonca bir aksanla konuşurdu. Sohbet sırasında neredeyse her zaman kalem ve kâğıt yardımıyla kendini açıklar, fikirlerini aktarmak için diyag-

ramlar çizer ve kavramlarını tanımlamak için Çince karakterler kullanırdı. Muazzam derecede sabırlı bir adam olmasına rağmen hiddetli tartışmaları veya akademik bilgiçlik taslama çabalarını karşısındakini yermeden sonlandırma dehasına sahipti. Bir konferansında dinleyicilerden biri kendisine şu soruyu sormuştu: "Dr. Suzuki, 'gerçeklik' kelimesini kullandığınızda fiziksel dünyanın göreli gerçekliğine mi yoksa aşkın dünyanın mutlak gerçekliğine mi atıfta bulunuyorsunuz?" Bunun üzerine gözlerini kapattı ve hiç kimsenin derin meditasyonda mı yoksa derin uykuda mı olduğunu anlayamadığı ve bazı öğrencilerinin "Suzuki yapmak" dediği o karakteristik tavra girdi. Herkese çok uzun gelen yaklaşık bir dakikalık sessizlikten sonra gözlerini açtı ve "Evet." dedi.

Budizmin temel ilkeleri üzerine bir ders sırasında şunları söyledi: "Bu sabah Dördüncü Yüce Gerçeği konuşacağız… buna Asil Sekiz Katlı Yol denir. Bu yolun ilk adımına *sho ken* denir. *Sho ken,* Doğru Bakış Açısı anlamına gelir. Tüm Budizm özünde Doğru Bakış Açısı'nda özetlenmiştir çünkü Doğru Bakış Açısı özel bir görüşe, sabit bir görüşe sahip değildir…" (Burada uzun bir ara verdi.) "Ah, ikinci adımı unuttum. Kitaba bakarsınız." Aynı şekilde Londra'daki eski Queen's Hall'daki 1963 Dünya İnançlar Kongresi'nin son toplantısında yaptığı konuşmayı da hatırlıyorum. Tema "Yüce Manevi Amaç" idi ve birkaç konuşmacının ardından Suzuki'nin sırası geldi. "Yüce Manevi Amaç hakkında konuşmam istendiğinde tam olarak ne cevap vereceğimi bilemedim. Öncelikle dünyanın uzak bir köşesinden gelen basit fikirli bir taşralıyım ve kendimi birdenbire koşuşturmanın hiç bitmediği Londra'nın ortasında buldum ve doğrusu şaşkınım; zihnim, kendi toprağımda olduğum zamanki gibi çalışmayı reddediyor. İkincisi, benim gibi mütevazı bir insan, Yüce Manevi Amaç gibi olağanüstü bir şey hakkında nasıl konuşabilir? Gerçekten de Manevi nedir, Amaç nedir ve Yüce Manevi Amaç nedir bilmiyorum." Bunun üzerine konuşmasına Japonya'daki evini ve bahçesini anlatarak devam etti ve

bunu, büyük bir şehrin yaşamı ile karşılaştırdı. Bu, *Lankavatara Sutra*'nın çevirmenindendir! Ve seyirci onu ayakta alkışladı.

Tüm fikirlerin göreceliğinin ve yetersizliğinin çok iyi farkında olduğu için asla tartışmaya girmezdi. Bir öğrenci onu ünlü Budist bilgin Junjiro Takakusu'nun ondan farklı olduğu belirli noktaları tartışılması için kışkırtmaya çalıştığında tek yorumu şu oldu: "Bu çok büyük bir dünya; hem Profesör Takakusu hem de kendim için bol bol yer var." Pekâlâ, belki tek bir tartışma yaşanmıştı, o da Çinli bilim adamı Hu Shih, onu belirsizlikle (Zen'in rasyonel dilde ifade edilemeyeceğini iddia ederek) ve tarih duygusundan yoksun olmakla suçladığında. Yine çok nazik bir üslupla Suzuki şöyle cevap vermişti: "Genel olarak Zen ustası, söz (veya fikir) tacirliğine düşkün olanları hor görür ve bu bakımdan Hu Shih ve ben büyük günahkârlar, Budaların katilleri ve atalarıyız; ikimiz de cehenneme gideceğiz."

Kibirden böylesine uzak, büyük bir bilgin ve entelektüel hiç tanımadım. Suzuki ile ilk tanıştığımda bana (yirmi yaşında) belirli bir makaleyi nasıl hazırlaması gerektiğini sorması ve tavsiye verecek kadar küstah olduğumda da bunu uygulaması, beni çok şaşırtmıştı. Onda zerre kadar bile akademik gösteriş ve huysuzluk yoktu. Bu nedenle sert dipnotlarla birbirlerini yok etme çabasına giren bazı Amerikalı sinologlar, onun belgeleri ve "eleştirel malzemeleri" hayli gelişigüzel kullanımı karşısında öfkeye kapılmaya ve ondan basit bir "popülerleştirici" olarak bahsetmeye eğilim gösterirler. Onun aslında ilmi sevdiğini ancak "bilgin olmayı" tercih etmediğini anlamazlar. O, kişiliğini parlatmak için bibliyografyayı bir hile olarak kullanmakla hiç ilgilenmezdi.

Aslında Suzuki'nin gerçek ruhu sadece yazdıklarından yola çıkılarak anlaşılamaz; onu gerçekten tanımak gerekir. Pek çok okuyucu, eserlerinin Zen'e çok benzemediğinden, fazla ayrıntılı, söylemsel, belirsiz ve teknik detaylarla dolu olduğundan şikâyet eder. Bir keresinde bir Zen keşişi bana mushin'in (Zen tarzı

öz bilinçsizlik) plansız bir ev inşa edebilen Japon marangoz gibi olduğunu açıklamıştı. "Peki, ya tasarlamadan plan çizen adama ne olacak?" diye sormuştum. Bence Suzuki'nin ilim konusundaki tavrı şu oldu: Düşündü, entelektüelleştirdi, herhangi bir Zen keşişinin *mushin* ruhuyla yerleri süpürebileceği gibi el yazmaları ve sözlükleri inceledi. Kendi deyimiyle, "İnsan düşünen bir sazdır ama büyük işleri hesaplamadığı ve düşünmediği zamanlarda başarır. Kendini unutma sanatı üzerine uzun yıllar çalışarak ‹çocuksuluk' geri kazanılmalıdır. Bu elde edildiğinde insan düşünmeye başlar ama düşünmez. Gökten yağan sağanak gibi düşünür; okyanusta yuvarlanan dalgalar gibi düşünür; gece gökleri aydınlatan yıldızlar gibi düşünür; rahatlatıcı bahar melteminde yeşil yaprakların savrulması gibi düşünür. O artık sağanak, okyanus, yıldızlar, yeşilliktir."

YAZAR HAKKINDA

Hem teoloji alanında yüksek lisans derecesine, hem de ilahiyat doktorasına sahip olan Alan Watts, özellikle Zen Budizmi ve genel olarak Hint ve Çin felsefesi yorumlarıyla tanınır. Bununla birlikte mezhep üyeliğinden uzak durarak, yüzyılın en özgün ve "sınırsız" filozoflarından biri olarak ün kazanmıştır. Din felsefesi ve psikolojisi üzerine *The Way of Zen (Zen'in Yolu), Güvencesizlikteki Bilgelik, Nature (Doğa), Man and Woman (Erkek ve Kadın), The Book (Kitap), Beyond Theology (Teolojinin Ötesi), In My Own Way (Kendi Bildiğim Gibi), ve Cloud Hidden, Whereabouts Unknown (Saklı Bulut, Nerede Olduğu Bilinmiyor)* dâhil olmak üzere din felsefesi ve psikolojisi üzerine yirmi kadar kitabın yazarıdır. 1973'te ölmüştür.

"Bilgeliğin en derin yollarına büyüleyici bir giriş."
- Robert Kirsch, Los Angeles Times

Bu kitap, Alan Watts'ın maddiyat kavramı ile işlevsiz ilişkimizin neden olduğu şaşırtıcı sorunlar hakkındaki düşüncelerini aktarıyor. Mistisizm ve Doğu felsefesi hakkındaki yazıları ve öğretileriyle tanınan filozof, bu kitapta iktisat, teknoloji, giyim, yemek pişirme ve barınma konularındaki asıl meseleleri tartışıyor.

Watts, sembolü gerçeklikle karıştırdığımıza inanıyor. Dünyayı tanımlama ve ölçme yollarımız nedeniyle gerçek dünyayı anlayamadığımızı ve bu nedenle ulaşmayı hedeflediğimiz her şeyin bize istediklerimizi veremediğini ve veremeyeceğini açık bir şekilde gösteriyor. İnsanın içine düştüğü durumu yemeğin kendisi yerine menüyü yemek olarak tanımlıyor.

Dikkatimizi sayılara ve kavramlara kilitlediğimizden; doğaya, havaya, suya, bitkilere, hayvanlara, böceklere ve bakterilere tamamen bağımlı olduğumuz farkındalığını gittikçe yitiriyoruz.

Sözde dış dünyanın, kendimizden ayrı bir nesneler kümesi olduğuna, onunla karşı karşıya olduğumuza ve onun içinden geldiğimize değil, dışından içine girdiğimize dair yanlış bir fikre kapıldığımızı iddia ediyor.

İlk olarak 1972'de yayınlanan "Önemi Var mı?", bu yanlış zihniyetten kaynaklanan çevre sorunlarını en net hâliyle açıklıyor.

Sola Unitas
happiness.learning.performance

9 786257 797658